

BOG OČE
Nagrobni spomenik

ALOJZIJ PROGAR

Za Adrijo . . .

Povest iz uskoško - benečanskih bojev. Spisala Lea Fatur.

(Dalje.)

XIX.

Ha, kako reže Morana valove, kako podi sveti Juri svetega Marka! Dajte mitnino, Benečani, dajte odkupnino od glave! Dajte! Ali pa dajte ladje, dajte glave, da vam odlete pasje duše čimprej na dno pekla. Spomnite se Klisa, izdajalci! Spomnite se Turku prodane krščanske krvi, barantači! Naših pobitih junakov, osirotelih otrok! Za vislice, za veslarske klopi! Za prodano vero in dušo!

Strah vlada po benečanskem obrežju. Ko blisk so Uskoki. Danes grozi jadro s smrtjo piranskemu obrežju, jutri straši benečansko Dalmacijo. Strah gre pred Jurišem Senjaninom, za njim ostajajo oplenjene ladje, požgane hiše, posekani oljčniki, razrušeni vinogradi.

Zaman lovi admiral Mark Anton Venier z dvajsetimi galejami uskoške nove bregantine in enojambornice. Nagel je Uskok . . .

„Ne moremo več živeti,“ tožijo benečanski podložniki Marku Antonu Venieru. „Pošasti v rdečih bundah, uskoške pošasti, nas plašijo noč in dan. Naj se pritoži tvoje gospostvo pri senjskem stotniku. On sam more zabraniti počenjanje Uskokov. Začaranih bark ne uloviš. Odplule so v Dalmacijo — izginile . . . Naj se potrudi tvoje gospostvo v Senj . . .“

Take tožbe, prošnje, zahteve sprejemajo benečanskega admirala po vsem benečanskem obrežju. Povsod vidi sled uskoške roke. V Senj! Nervozno ščiplje Venier konce svojih sivih brk. V Senj! Drug stotnik stotnikuje tam — Juriša, Uskokov ni doma. V Senj tedaj . . .

Čudno postane Marku Antonu, ko se izkrca s svojim tajnikom na senjskem mostišču. Čudno. Tod je hodil — dve leti je od tega — s Foscarijem, tod je vodil Cecilijo. Tukaj se je začelo tisto, kar moti Cecilijo, Ivana še danes . . . Radi spomina na Orlo-

vičevo gostoljubje uporablja dogaressa Cecilija svoj vpliv na korist uskoških razbojnikov — v spominu na Orlovičevo gostoljubje se ne vda general Ivan Foscari povelju, da bi zasledoval uskoške ladje. Foscari križari s svojim brodovjem po Sredozemskem morju — pripravljen udariti na špansko brodovje v slučaju, da izbruhne grozeča vojska. Koliko časa bo ščitilo doževno sorodstvo svakovo trmoglavost? Vedno bolj opazuje veliki svet Foscarija. Dali so mu častno mesto, veliko odgovornost. In z višine, prijatelj, se pade tako lahko...

Venier hodi po mostišču, se spominja, kako ga je sprejel prvič Juriša pri vratih, se spomni, kako mu je zagrozil prognanec... Zagrozil mu je uskoški vojvoda in on, benečanski admiral, je prebledel — on, mogočni admiral Venier, je danes vesel, da ni uskoškega vojvoda v Senju...

Kmalu je opravil Venier pri senjskem stotniku, kmalu se je vrnil na svojo galejo. Odjadral je pod Krk, poročal velikem svetu:

V imenu slavne ljudovlade in njenih podložnikov v Istri in Dalmaciji se je pritožil pri Vidu Gušiču, senjskem stotniku, v Senju: Da napadajo Uskoki vkljub večkratnim obljubam in pogodbam svoje mirne sosede. Da hrvaški generali in senjski stotniki ne krote Uskokov. Nasprotno, jih še nagovarjajo k napadom in plenjenju, ker jim dovoljujejo tesati ladje vkljub odredbi samega cesarja. — Sedanji stotnik Vid Gušič ni nič boljši od prejšnjega Danijela Frankola. Treba vplivati na graškem dvoru, da se nastavi drug, Benečanom vdan mož. — Gušič je odgovoril na Venierove pritožbe po stari navadi senjskih stotnikov, komisij in nadvojvoda: Da zahajajo Uskoki za plenom proti odredbi in volji nadvojvoda Ferdinanda. Senjski stotnik da nima toliko moči, da bi ukrotil Uskoke, jim zabranil njih početje. Toda v kratkem da pričakuje petsto Nemcev, in tedaj bo uredil vso uskoško vojsko, ki je postala zadnji čas predrzna kot nikoli poprej.

Tak je bil odgovor senjskega stotnika. Ker pa ne veruje Venier tem sladkim in ničevim besedam, je zaprl morje pri Reki, Bakru in Senju.

Osem dni pozneje je poročal Mark Anton Venier:

Uskoška predrznost presega vse meje. Juriša Senjanin je prijadral s svojimi brodovi skozi galeje v Senj. Admiral je menil, da bodo Uskoki, zaprti v Senju — mirovali. Tesno so se zasidrale galeje okrog luke. Pa vrag je pomogel vojvodu Vulatkoviču, da se je napotil z veliko četo skozi galeje na morje. Napadel je benečansko barko, ki je plula iz Jakina v Dubrovnik. Na njej je bilo sukna, svile in volne, blaga v vrednosti petnajsttisoč tolarjev. Uskoki so poplenili barko, zaplenili tudi štiri Turke in žide, ki so bili na galeji.

Za to ustaško zločinstvo je zahteval benečanski poslanec v Gradcu od nadvojvoda popolnega zadoščenja. Predvsem naj se kaznuje Juriša Senjanin. Že celo vrsto let razbojnikuje in škoduje ljudovladi. Napada benečanske galeje, pobija moštvo, rešuje prikovane galjote, požiga mesta. Že večkrat je hotel našuntati Turka nad Benetke, razširjajoč mnenje, da ga napadajo Uskoki z dovoljenjem ljudovlade. Senjanin je požgal Skradin, Karin, poplenil Pulj. Rovinj, Vestra, Piran, obrežja govore o Senjaninovi predrznosti. — Mitnino pobira od naših ladij. Kdo je postavil razbojnika za stražo Adriji? Od kdaj je Adrija izključna last nadvojvode Ferdinanda? Venecija je čuvarica trgovine. Zato zahteva, da je vožnja po Adriji prosta, da se kaznuje že dvakrat na vislice obsojeni vojvoda Juriša Senjanin in njegova tovariša Rosič ter Vulatkovič in da se prestavijo Uskoki iz Senja.

Graški dvor je nemudoma odpravil v Senj komisarja Erazma Ditrichsteina in Felicijana Rogata. Preiskujeta naj strogo ne samo poslednji dogodek, nego tudi mnogo poprejšnjih, da se uredi enkrat razmerje z ljudovlado. Po končanem preiskovanju naj se vrneta v Gradec, da sporočita nadvojvodi o uspehu preiskave in predložita kazni za zločince. Treba je biti pravičen in pazen na obe strani. Uskokov, straže Adrije, se ne more ugonobiti radi benečanskih pritožb — težav in stroškov vojne z ljudovlado pa se je tudi treba ogibati.

Dva meseca je izpraševala in preiskovala komisija. Dva meseca je ležal Venier z brodovjem pred Senjem. Mala in velika senjska vrata so zaprta, Uskoki nevoljni. Dva meseca se niso genili iz Senja, ker niso hoteli ustavljati teka komisije, da bi ne trpelo Primorje vsled dolge zaprtije morja. Sicer kdo bi silil Uskoka, da se mora odgovarjati? A oni so se odgovarjali radi, v svesti si svoje poštenosti. Kaj jim pa morejo? Pogineš tako ali tako...

Če noče svetli cesar, noče nadvojvoda, da plenijo, naj jim podelita že enkrat tisto redno plačo. Če ne moreta, zakaj jim branita živeti, ko čuvajo vendar cesarju, nadvojvodu mejo, morje...

Štiri zlate cesarske podobe bi moral dobiti mesečno vsak Uskok, pa ne dobi v štirih mesecih ene. Niti tista mesečna plača štirinajstih forintov, ki jo je namenil cesar vojvodom, katere je imenoval viteze, niti tista ne pride do Senja. Vse se izgubi na daljni poti iz Prage v Senj. Bedno uskoško življenje!

Benečani zahtevajo, da jih puste Uskoki v miru. Dobro. Naj puste Benečani Uskoke, da gredo za svojim poslom. Od svojega deda je prejel Uskok izročilo, da preganja kletega roparja njegove stare domovine. Da ga napada v domu in na poti. Da čaka, dela za osvoboditev tužne Bosne. Benečan naj se

ne družiti z nevernikom, in Uskok, varih križa, bo pustil barantača v miru. Benečan naj se ne zvera po Adriji kot po izključno njegovi lasti — in Uskok, varih Adrije, se ne bo vtikal vanj.

Tako so odgovarjali Uskoki. Odločno, jasno. Komisarja sta kimala, tajnika sta pisala. Primerjali so benečanske pritožbe z uskoškimi. In vselej ni bila resnica na benečanski strani. Zamolčali so Benečani v svojih pritožbah, kako izzivljajo oni Uskoke, kake krivice trpe Primorci, podložniki Avstrije pred Benečani.

Vestno je izpraševala komisija. Stare in nove pritožbe so prišle na dan. Največ vprašanj, največ tožba je padalo na glavo tistega, ki je stal pred komisarji velik in širok kot hrast, skozinskoz vojvoda. On je narisal komisarjem podobo uskoškega življenja, jim dokazoval dolžnost maščevanja, potrebo straže ob Adriji.

In komisarja nista pustila zapreti obtoženih Uskokov. Naročila sta samo senjskemu stotniku, da ne sme pustiti Uskokov iz Senja do vrnitve komisije. Zapovedala sta, da morajo odpeljati vse ladje, ki služijo Uskokom za bojna pota, iz Senja na Reko, da se tam sežgo. Ta ukaz je izposloval suhi benečanski admiral Venier.

Dva meseca je izpraševala, preiskovala komisija. Zdaj se je vrnila v Gradec, da predloži nadvojvodu zaključek preiskave, kazni. Smrt, to nosijo gotovo komisarji s seboj v Gradec, jo prinesejo nazaj. Smrt, sicer ne bi ukazali sežgati uskoških hitroplovnih veterjač, ki so življenje Uskokov.

Da se rešijo, kot so se že mnogokrat, so ponudili Uskoki komisiji del plena od zadnje oropane ladje. Komisarja sta odbila. Valjda sta dobila več od Veniera... Odbila sta. Slabo znamenje. Odšla sta. Za njima je zaklenil stotnik mestna vrata in zapretil ostro Uskokom, da ne smejo iz mesta. Seveda, zapretila sta bila komisarja tudi njemu.

Zdaj so zaprta mestna vrata. Uskoki so nevoljni.

V Juriševi dvorani se zbirajo vojvode, besnijo, se čudijo: Kaj ni svet več v starem tiru? Vražja nemška gospoda! Še vselej je omečilo turško zlatotkano blago komisije, da so uvidevale, da mora živeti tudi Uskok. Zdaj pa tira prokleti benečanski admiral naše brodeve na Reko. Morana, Senjanka, Davorija, kako plavajo počasi, kot da jih je sram, da jih vleče sovražnik! Kot da jim je hudo po gospodarju, po divnih vožnjah, krvavih bojih. Morana, Senjanka, Davorija — so nosile smrt... Zdaj gredo same v smrt... Z našimi brodovi se odpravlja Venier. Morje je odprto — zaprto mesto. Pa kako si rekel Juriša komisarju? Kako prav si rekel: Sežgite ladje. Dokler bo hrastov na Travniku, dokler se

ziblje morje, dokler diše Uskok, bo tesal brodeve, se vozil po Adriji...

Obraz zalit s krvjo, naščetinjenih las, bliskajočih oči, grozen, stoji Juriša Senjanin pri oknu. Sledi ladjam. Strastno mu polje kri po žilah. Besnel bi, razbijal. Ta sramota! Pa čakaj, Venier, pasja duša! Niso še vsi dnovi za goro — komisija nas ni zaprla, zadali ji nismo vere...

Odprto je morje. Adrija, vekovito zrcalo lepote, poguma! Ladja, krilo uskoške duše! S sladkim šepetanjem, z rahlim valovanjem bo mamila Adrija Uskoka k sebi. Šepetala mu bo o turških šajkanah, o beneških ormanicah. Burja bo pela, kričali galebi. O vihnem veselju na vihnem morju bo pela burja. O žvižgu sablje, o udarcu sekire po benečanskem jamboru, o razbitih deskah bo pela burja. O krasnem življenju...

„Prokleti Benečani!“ udari Vولاتko ob veliko mizo. „Zapri vrata, drži se doma! Dokler se ne vrne komisija. A da je ni leto dni? Ne čakamo je!“

„Ne! Tako mi Boga!“ udari Juriša Vولاتka po rami. „Počakajmo par dni, da odide benečansko brodovje iz Istre. Potem zahtevamo od stotnika ključ, udarimo na Reko, poveselečimo po morju — se vrnemo v Senj. Če nas obsodijo tudi na smrt. Dvakrat že... Človek se privadi vsega... Poznal sem vojaka Nemca, ki je dejal, da obesijo v njegovem rodnom mestu le onega, katerega imajo v rokah. Tudi v Senju je tako.“ — —

Zopet se je pritožil benečanski poslanec v Gradcu: Nekaj dni po odhodu komisarjev v Gradec, so se dvignili Uskoki v Senju zoper stotnika in ga prisilili, da jim je odprl mestna vrata. Udarili so na Reko, vzeli svoje in še mnogo dalmatinskih bark, vsidranih na Rečini, in odpluli proti Istri. Poplenili so okrožje mesta Barbane, bližnje otoke in odšli na Turško.

* * *

V februarju je, l. 1611. Hud mráz pritiska. Mornar se ozira na belo Učino glavo, Velebitovo teme, Osorščičin vrh. Mornar ostaja doma. Gleda, kako plešejo snežinke v naglih vrtincih po Strmcu, kako se zavija Nehaj v burjin oblak, kako se srečujejo snežinke izpod neba in bele morske pene.

„Kam se odpravljaš v takem vremenu, brat gospodar?“ vpraša Zora pobita brata. „Glej, kako se vrte valovi v vrtincih. Vse ladje so potegnili previdni brodarji v kraj. Ne hodi, moj brat! Velik ogenj zakurim, tople nogavice ti obujem. Sama sem ti jih spletla, Juriša... Sedeš za ognjišče, jaz obrnem kolovrat, ti zapojem... Morda ne bodeva več dolgo skupaj, brat — ostani zdaj pri meni. Sanjala sem slabe sanje, videla slaba znamenja...“

„In zdaj se bojiš? Ne bodi čenča, Zora. Nisem baba, da bi sedel pri ognju. Pela boš? Pesem, da bi jokal zraven. Prav praviš, morda ne bova več dolgo skupaj. Ravno zato, Zora! Ne smem mirovati. Izpolnjevati moram svojo dolžnost. Ne gremo na morje, ne boj se. Preko Vratnika gremo v turško Liko. Da pogledamo, če so poredili vrage ovce, če imajo lepih griv, repov, glav. Če so spravili desetino od uboge raje. Če hoče raja z nami v deželo, kjer te obesi sodnija za pravična dela. Krasno je pri nas, Zora! Krasno je uskoško življenje! Kaj si tako mrtva, tako mrzla, uskoška plemkinja? Se bojiš bratove smrti? O ti! Hči, sestra Uskoka! In nisi še kamen? Sestra Juriša Senjanina — ali še ni usahnil potok tvojih solza?“

„Juriša! Juriša!“ zaihti Zora in se nasloni na bratovo ramo. „Ah, da bi bila kamen! Kakšen duh te je obsedel, Juriša, da siliš kar sam v pogubo? Da bi sprejel Frankopanovo ponudbo, stopil v njegovo službo — da bi bežal z našim blagom, začel drugje drugo življenje — da bi stopil v samostan... Rešil bi se... Juriša, bojim se zate... Bojim se, da ne najdeš milosti pred Bogom...“

„O! Te je vendar izpreobrnili večni pridigar Ivo? Veseli me, Zora, da poklekujеш zdaj rada pred svetimi podobami, da molita z Ivom za mene. Primolita mi slavno smrt!“

„Ne norčuj se, Juriša! Kako trepečem... Poslušam dan za dnevom, kako se bliža tvoja smrt! Oh, jaz nesrečnica! Da bi bila rajši mrtva! Srečna mati, da ni doživela tega...“

Glasno, bučno je prej govoril Juriša. Pri spominu na mater se mu ublaži glas. Rahlo poboža sestrino glavo:

„Kaj hočeš, Zora? Kamen, ki se vali z brega, se ne da ustaviti. Vsakemu je usojena svoja smrt. Hvali Boga, da sem ti izbral takega modrega ženina. Moža, ki se ne boji nevarnosti, pa se ne podaja nepotrebno v njo. Moža, pri katerem boš živel v izobilju, če bi ti hotela tudi pobrati vojaška sodnija tvojo last. Sicer te bo branil mestni sodnik — prosil sem Frankopana. Da ne ostaneš sirota brez strehe in kruha, zato sem skrbel...“

„Juriša,“ dvigne Zora glavo, sklene roki: „Juriša, brat gospodar! Glej, če ti umrješ... Daj, reši me Milanšiču dane besede... Ni mi za blago, za zložnost, brat, če tebe ni... Pusti, da te objokujem vse svoje dni, pusti me... In če bi morala hoditi sirota od hiše do hiše, rajši bi hodila, nego uživala Milanšičevo bogastvo. Saj sem se silila, Juriša. Pa ga ne morem. Čedalje manj. Zoprna mi je njegova graja, zoprna njegova hvala. Da bi me objel, udarim ga.“

„Kaj?“ se osovi Juriša in gleda plamteče na sestro. „Kar sem rekel, to ostane. Ha! Vem, kaj

te moti. Benečan ti roji še po glavi. Sramuj se, nevrednica! Že vidim, da hočeš osramotiti moje ime. A tako mi Boga! Preskrbel sem, da ne oskruniš mojega groba. Nobene besede več! Izgubi se!“

V Zorinih očeh se ustavijo solze. Jezen pogled ošvigne brata, ki jo hoče ukleniti še po svoji smrti, ki ugane, kaj roji mladi deklici po glavi. Brezobziren, brezsrčen brat! Lepa je beseda poštenje, čast, slava... In ponosna je Orlovičeva Zora na neskaljeno poštenje rodbine, ponosna je na brata junaka. Tudi Zora ljubi dom — tudi Zora sovraži zatiralce svobode. A kaj pomaga vse to... Pride hip, ko bi dala poštenje, ime, za en pogled ljubezni iz očesa plemenitega Benečana... Ne sili me, Juriša, k predrznim činom...

Brat in sestra sta se razšla v jezi. Zora ni opasala Jurišu sablje, mu ni prinesla sama kuhanega vina, da bi ga grelo na mrzli poti, ni mu naložila sama torbe... V svoje sobe v drugo nadstropje je šla, ko se je odpravljala brat. Ni jokala. Samo strmela je v ples snežink, na morje. Tam je pot v Benetke... Tam je rešitev...

Težak, neodločen korak se ustavi pred vratmi. Ah — Juriša! Hudo mu je! Rad bi se poslovil. Da stopi zdaj k njemu, je zopet vse dobro. Saj je njen brat, ki jo ljubi, ki skrbi zanjo, ki je modrejši od nje. Saj pravijo vsi, kako dobro jo je preskrbel. Saj pravijo vsi, da je mogoče, da vzame Orlovičevim sodba življenje in imetje. Besedo mu da... Pa ne, ne! Dovolj je robantil živ nad njo, ni treba da se godi še po njegovi smrti ž njo, kakor hoče on. Tudi ona ve, kaj hoče, kaj je za njo. Foscari je rekel, da ima vsakdo pravico do sreče...

Zora se nasloni na vrata. Juriša pritisne kljuko, čuti odpor — odide naglo. Zdaj je jezen. Naj le bo... Še nikoli ni šel tako od nje, brez njenega spremstva in slovesa. Naj le gre...

Stopi k oknu. Kako koraka brat! Gospodar! Danes ni obveljala njegova. Hudoben smehlja popokvari nežno lepoto Zorinega obličja. Pa v hipu jo zabode v srcu:

O ne tako, Zora, mlada, krasna! Nisi lepa s tem ošabnim izrazom, predrznim pogledom. Le v ponižnosti, v vdanosti je ženska lepa, Zora. Lepa si, ko klečiš, glavo zavito v belo rižo, pred oltarjem, ko moliš za brata. Lepa nisi zdaj, ko se poteguješ za strastne zahteve svojega mladega srca. Pusti, Zora, pozabi vse tisto! Glej, brat ti gre v zimski piš, na daljno pot, med sovražnike. Morda se ne vrne... In če se... Smrt ga čaka tu ali tam... Hiti, Zora, za njim, za bratom, ki trpi zdaj v ponosni duši — ker te ljubi, Zora...

Ne, ne! Kaj ji podtika slabe misli! Benečan! Kaj pa, če ni Benečan? Če ne mara ona Milanšiča

SIN KAROLA I.
V galeriji S. Luca v Rimu

ANTHONIS VAN DYCK

samo zato, ker ga ne mara. Naj le gre! Burja mu ne izpiše trne. Ko se vrne, bo govoril zopet o svojem ljubem Milanšiču. Poprej ji je hotel dati Vulatka. Ej, brat gospodar! Ne boš me ženil po svoji volji. Rajši sem sama — sama vse življenje . . .

Kje neki je Juriša zdaj? Šel je naglih, velikih korakov. V belem kožuhu, roke v žepih. Pero je nesel puško in bisago za njim. Da hiti za njim, ga dohiti še pri Velikih vratih. Kaj te je stisnilo tako pri srcu, Zora? Nekaj ti pravi, da ne vidiš kmalu brata — da ga ne vidiš morda nikoli več.

Zora se spusti po stopnicah, drvi do mestnih vrat. Gotovo so še tam, se poslavlajo. Milka ne pusti Vulatka od sebe, mali Jurček se obeša na botra . . .

Ah, nikogar ni pri vratih! Gotovo so stopili v kako konobo, da pogledajo za slovo na dno pisane majolike . . . Kaj praviš, stražar — to ni mogoče! Šli so že? Tudi moj brat?

„Vojvoda je bil najbolj nagel,“ odgovori straža. „Pa zakaj hodiš brez ogrinjače v zimi? Pozna se ti, da si izprošena kneginjica. Nevestam ni mraz.“

„Za Boga, povej mi, ali dotečem brata? Za Boga! Pusti me urno vun!“

Sama odpahne, odklene Zora z nestrpno roko. Sama se napoti po zasneženi stezi. V piš viharja. Groza jo prevzame. Še nikdar ni razumela tako živo žalosti razlite nad Senjem, nad pokrajino, ki se zvija v burjinem pišu, kot se zvija uskoški rod pod udarcem svoje usode. Kaj poješ, burja, o junakih, ki so šli ponosnega čela v smrt? O, molči! Ne poj o Depuntovičih, Hreljanovičih, ne poj o Jurišu Senjaninu! Rod za rodom se je boril častno za te v burji stokajoče gore, za Adrijo, v vihari se penečo. Najčastnejša je bila tvoja borba, junak junakov, viteški moj brat! Juriša, sokol! Oprosti otročji trmi, počakaj, daj mi prijazno besedo . . . Na kolenih se splazim preko Sturmčevih skal, čez trnje in grape za teboj, brat gospodar.

O zaman, Zora, zaman! V divjem plesu se vrte snežinke, vsaka bilka je zavita v leden plašč, se stiska k tlom. Oblak zakriva steze v višini, da ne vidiš junakov, hitečih po njej, burja gluši tvoj klic. Ustavi se, ustavi na brezuspešni poti, deklica sirota! Ne. Posinevajo ustna, zmrzujejo solze. Vihar ji razpleta lase, trže obleko, trnje se zabada v opanke. Vihar ji meče izrvane sinove gora pod noge. Zora pleza krvavečih rok čeznje. Naprej jo sili srce, pravi ji, da ne vidi nikdar več brata junaka.

XX.

Nemirno letajo galebi nad bregantino v senjski luki. Nepočakno se zibljejo vetrnjače ob mostišču. Naravnana so jadra, ugoden je veter — kaj čakaš,

Uskok? Kaj stopaš mračen po zaprtem mestu, ko te kliče morje na maščevanje za Jurišo Senjanina? Nepozabni, slavni junak je umrl. Padel od nekrščene roke. Vihar je besnel, ko je odhajal iz Senja. Zaman ga je ustavljala sestra edinica. V obupni jezi nad uskoško, nad svojo usodo, truden brezuspešnega bojevanja za Adrijo in križ — je padel v turški Liki junak junakov, Juriša Senjanin . . . Večna mu bodi pamet, večna slava!

Blagor njemu! Uredil je svoje stvari, izročil sestro ženinu, umaknil se krivični sodbi z beneškim zlatom plačane pravice. Uskoke, tovariše pa kliče dolžnost na maščevanje. Odpravljali so se, zvesti temu klicu — komisija, ki se je vrnila na bregantini iz Gradca, je ustavila male vetrnjače, ustavila maščevanja željne Uskoke.

Zdaj so zaprta mestna vrata. Nemški vojaki, ki so prišli s komisijo, so ujeli Rosiča, Vulatkoviča, Bogdinoviča.

Prokleta nemška in beneška gospoda! Zaman se plazi mlada Vulatkova žena po kolenih, zaman hodijo matere in sestre . . . Izrečena je nepreklicna sodba. Smrt na vislicah. Zapade plemstvo, premoženje. Kako more soditi cesarski poslanik senjskega meščana in plemiča? Kako sme vzeti mladi deklici plemstvo in dediščino? Mar naj vzame bogata dedinja knezov Orlovičev beraško palico v roko, ali naj služi senjska plemkinja z delom svoj kruh? V loži zbira sodnik svetovalce, v loži govorijo, ugovarjajo . . . Toda trdna so vrata kastela. Jutri obe-sijo roparje — je odgovor komisarjev — jutri se polaste Juriševoga doma. Jutri. Kaj pa če najdejo jutri v Juriševi hiši novega gospodarja, moža Juriševe sestre, moža, ki je cesarski stotnik, kateremu je prepisal in prepustil Juriša že davno, za slučaj njegove smrti, hišo in polja?

Že je poslal sodnik, je poslala teta Mara, katero je bil dal Juriša ob svojem odhodu sestri za varhinjo — sla v Brinj. Milanšič naj pride. Pater Ivo poroči na tistem sestro in Milanšiča — komisija se obriše pod nosom. Sicer je Zora bolna. Boleha, kar so jo našli po bratovem odhodu premrlo, brez zavesti, v senjski dragi. Bolna je od prehlajenja, od žalosti za bratom. Ne veruje, da je umrl brat. Nič noče slišati o poroki, naj jo še tako prosi Mara, nagovarja Ivo, zahteva Milanšič. Morda se še spominja Benečana? O Zora! Uskoška plemkinja! Kot nebo in zemlja sta si daleč Benečan in Juriševa sestra! Čast zahteva, da se poročiš z Milanšičem, z ženinom, katerega ti je izbral brat, blagoslovila mati. Volja mrtvega brata je, da vzgojiš njegovemu spominu nečake, nove bojevnike za križ in Adrijo.

Bledega obraza, posivelih usten, hodi Zora po bratovi orožarni. Prime v roko bratov, dedov meč.

Boža ga, kot ga je božala bratova roka. Venec ti spletati Dana in Cveta, nevestin venec, Zora... Zakaj torej jemlješ orožje v nežno roko? Dom ti ostane, dragi rodni dom s poroko, Zora. Zakaj ti torej beži pogled hrepeneče preko morja? Kaj ti dviga srce silna želja... Ah, mlada si in nisi poznala sreče? Sreča stanuje za gorami, za sinjim morjem. Pogumni, krepki jo dosežejo. Pogumni, krepki. Ne od žalosti za bratom oslABLJENA, ne od ozirov, od tesnih mej vezana, malodušna deklica... Oj ti se ukloneš, Zora, starcu, šivala mu boš, kuhala — sužnja mu boš do bele smrti. Umrla bi rajša? Zaprla trudno oko? Sladak bi bil počitek pod grobno ploščo, ob materini strani. Kaj je bilo tvoje življenje, Zora? Sama žalost. Da bi ji otopela duša, oledenelo srce! Da, hočeš — hočeš izpolniti bratovo voljo. Živeti ob Milanšičevi strani — vredna hči vredne matere. O pač bo hitela misel večkrat za jadrom z benečanskim levom, rada boš tedaj povprašala, kako živi Foscari. Srečen naj bo v svojem zakonu — pozabi naj Senjanke...

Ah, ne! Pretežko! Ne ljubi druge Foscari... O meč! Prijazna je tvoja ostrina... Bratovo orožje, da se ne bojim razžaliti bratove sence — bil bi mi prijazen voditelj na smrtno posteljo...

Oh! konj pekeče... Oblastno kliče Milanšič... Kako je grd! Zoprna, trdna mu je beseda, strasten pogled. O, skoraj mi povrne moje prejšnje zaničevanje, skoraj me bo mučil z ljubosumnostjo, s podlo mislijo...

Gleda Zora Milanšiča, trepeče. Za odurnim ženinom vstaja slika najlepšega Benečana... Ni bilo sojeno... Ne Jurišu, ne nji... Dožinja Cecilija vzdihuje, Foscari brodi po morju, in ona, Zora, bo objemala starega Milanšiča... In burja bo bučala, klicalo morje — Zora bo sedela ob strani zoprnega moža...

Ne ne! Nikdar! Glej jadro na Adriji, glej Krk... Tako blizu je rešitev... Treba je samo odločne volje, Zora... Beži, reši njega in sebe počasnega umiranja... Jutri naj bo poroka. Jutri rano. Zdaj je poldan. Vse šumi okrog kastela. Teta Mara peče. Nihče ne pazi nate, Zora. Iz daljave pa mami tako sladko...

Škoda je polnih škrinj, svetlega orožja! Škoda voličev, ovac! Škoda za vrt, po katerem je hodila najboljša mati... Škoda! A drugo bogastvo me čaka v krasnih palačah, beneška kneginja, beneški general sprejmeta siroto... Odpustite, materina, dedova senca! Odpusti Juriša, Ivo! Zora gre za srečo!

„Pusti me, mladi stražnik, da pomolim v cerkvi na Rtu, da pogledam na morje,“ izpregovori Zora pri vratih sv. Save in stopi izza tesnega mestnega ozidja. Globoko se oddahne. V obleki žalosti, le svoj

nakit v pleteni torbici, beži bogata Senjanka z doma. Za srečo! Zdrava, Adrija, uskoška zibel, uskoška pot! Vodi me do Foscarija, do Cecilije!

V cerkvi na Rtu se priporoča mornar — tu poklekne Zora. Sive stene, stari kip svete Device ji šepečejo: Ne hodi, deklica! Ni prava tvoja pot! Ostani, nosi težo svoje usode — spoštovali te bodo vnuki; tako pa bo zardelo pošteno dekle ob tvojem imenu...

Ne morem, Marija, ne morem! Lada je poljubila zemljo — vse cvete, klije, vabi k sreči. Slabotne duše naj se uklonejo usodi — ne jaz, Senjaninova sestra! Živ mrlič naj bom — ne! Meni se hoče življenja, veselje, poklonov... Čolnici samujejo tu — nikogar ni. Za Rtom je mlad ribič. On me prevesla na Krk...

Zora odveže čolnič, se ozira na nebo. Kaj se ne zbira oblak na jasni modrini nad Krkom? Oj čakaj, oblček, čakaj, da prevesla ribič siroto na Krk, čakaj, da stoji Senjanka na benečanskih tleh... Oj morje, nemirno si...

Skačejo valovi, belogrivi konji. Vesele se mlade mornarice. Bele pene krope Zori blede lice, ji poljubljajo slabotne roke. Sladko šepeče morje: Ne hodi, prelepa moja, v daljavo po srečo. Ne išči je pri ljudeh. Prevara te nada... Išči svobode in sreče pri meni. Nad menoj vrši boj zavisti, sovraštva. V meni je mir. Požgane vasi se zrcalijo v obrežnih valih, a slike nemira ne segajo v globino. Bodi, deklica, izmučena, tožna deklica — bodi moja! Počij v meni! Kraljevi venec ti spleto moje vile, belogrivi konji, te poneso valovi, bodi moja, počij v meni...

Šume, skačejo valovi. Pene poljubljajo Zori roke, obraz. Morski div vzdiguje glavo, zeleni kremplji primejo rob čolna, ga nagnejo — sladka pesem se sliši iz morskega dna... Veslo pada bolni deklici iz trudnih rok... „Kje si ribič, sin Velebita? Omagujem... Ah, težka je borba za srečo!“

Od brega sliši ribič obupni klic. Skoči v čoln, prihiti do Zorinega. Nov pogum oživi deklico, vroče prosi ribiča, da jo prevesla na Krk.

„Na Krk?“ se čudi ribič. „Ne vidiš neba? Tako mi Boga! Senjanka, ki ne pozna, da se bliža nevihta!“

„Tako ti duše in Boga!“ roti Zora ribiča. „Veslaj me na Krk, na benečansko last. Jutri me hote poročiti z nemilim starcem — visok gospod v Benetkah ti plača obilo tvoj trud. Če si človek — če imaš drago — usmili se me!“

Oj mladi ribič! Ne daj se preprosi solznim očem... Ne glej biserov, leskečega zlata. Glej oblak nad Krkom, čuj, kako se jezi senjsko morje, vedi ubeglo Senjanko nazaj. Toda ali more odreči mladi

ribič Zorinim očem? Jezno šumi morje, željno gleda Zora na Krk. Tam za utrjenim zidom stanuje upravitelj Jeronim Marcel. „Pojdi k njemu,“ ji je bil rekel Foscari. Jezno šumi morje, kropi mornarje, se nabira v mlako na ribini. Nazaj mečejo valovi čoln. Nazaj? Zora, se ne ozre. Za njo ni več vrnitve. Utonil je Senj — utonil spomin. Zdrava, Adrija, uskoška zibel, uskoška pot! Veličastna v miru in viharju, bodi zdrava! Poginil je tvoj bojevnik, umolknila krvava davorija, sežgana je brzoadrna Morana. Uskoška plemkinja, Senjaninova sestra, beži k sovražniku... In nemirno, kot si ti, Adrija, je dekličino srce — in vse tvoje vode, ti ogromna, ne morejo pogasiti njenega gorja... Kaj bučiš, groziš, Adrija? Prevržeš čoln — umiriš Senjankino srce? Aj, tu so Krčani. Na pomoč, dobri ljudje, na pomoč!“ — — —

Mokra, solzna stoji Zora na Krku. Na tuji zemlji. Pod levom sv. Marka. Ta jo brani zdaj Senjanov, neljubega ženina... Kako besni morje... Oblak je pokril nebo... Vzemi, mladi ribič, zlat v plačilo, vzemi svetlo ovratnico za svojo drago. Počakaj, da mine nevihta.

A ribič, predrzen, ne mara Zorine prošnje, ne opominov Krčanov. Na naglih konj belo grivo se spusti. Daleč je nevesta — a še danes naj se razvesele ljubljene oči ob blesku ovratnice. Oj ribič, kaj ne razumeš grožnje morja? Odpeljal si Senjanko. Za zlat — za ovratnico. Zdaj utešiš ti željo morja — zdaj počiješ ti v hladnem dnu...

Šumi nevihta, Zoro vodijo rešitelji do nekdanje palače Frankopanov, kjer stanuje benečanski upravitelj. Gladko obriti, široki obraz Marcelov zažari, ko zagleda lepo uskoško dekle. Ah, kaka ribica! Objel bi jo okrog vitkega pasu, ji pogladil ličice, pogledal v oko. Saj je on upravitelj, mogočen benečanski gospod. Pa stoji dekle tako ponosno, tako dostojno pred njim. Gotovo plemkinja. Prosit je prišla! Ne, zapoveduje...

Zora Senjaninova? Potem je umevno, da je taka... Uskoška plemkinja, bogata dedinja, nevesta najbogatejšega Uskoka, sestra najpredrzejšega razbojnika.

Upravitelj se klanja, vede Zoro k stolpu. „Foscari?“ pravi, zamiži za hip. Postane mu jasno... „Da, general Foscari mi je naročil, spominjam se... Pa dolgo je pustila gospica čakati... Še nocoj odjadra brzoadrnica, jutri, gospica, z dnevom, zagledaš kras Benetk.“ —

Zdravo, morje! Uskoška zibel, uskoška pot! Zdrave, marmorne palače, leskeča pravljica, ki vstajaš s solncem iz morja. Venecija, kraljica. Močna si, krasna, velika. Sprejmi velikodušno hčerko svojega malega nasprotnika, daj mi sreče, radosti, Venecija! Odbežala je radost od moje trudne glave. Za njo

sem šla preko sinjega burnega morja, med tuje ljudi. Drzni pogled mornarjev se je ustavljal ob moji črni suknji. Drzni pogled mornarjev me je svaril: Oj deklica, ti nosiš poštenje naprodaj...

Teče gondola mimo krasnih palač, mimo zlato-glavih cerkvâ. Divno! Prelestno! Ni cest, trdega kamna, prahu. Samo voljno, mehko valovanje. Gondoliere priveže gondolo za steber. Široka so vrata, visoka palača, ošaben hišnik. Kaj hočem? Vodi me, hišnik, do generala Foscarija, vodi me do moje utehe. Kaj gledaš tako čudno? Kaj ni prišla še nikoli mlada deklica v mlado nedeljsko jutro k njemu? Reci mu — da sem to jaz — Zora Senjaninova...

Nedeljsko jutro je, sveže, krasno. Foscari se napravlja k maši. Sobar Gianin mu podaja vezen ovratnik, baržunasto suknjico, meč ob novem, krasno vezanem bandelirju. Foscari je zamišljen, ne posluša, ne odgovarja brbljavemu slugu. Tako krasno je jutro. Na krilih lahkih oblakov je priplaval spomin... Foscari se napravlja k maši. Tam se snide z nevesto, s Klaro Mocenigovo... Strt je Foscarijev upor zoper neljubo mu deklico... Saj so ga prosili, ga rotili, mu dokazovali vsi, tudi Cecilija. Ne samo Venier, starši, dož, tudi Cecilija.

Foscari se napravlja k maši. Gianin opomni, da je izvezla dama Klara bandelir res krasno — izza mize pozdravlja generala šopek živobojnih rož — Klarin dar — preko Kanala izza visokega okna gleda Klara. V zlatem okviru se kaže ženinu njena podoba. Obeta mu prihodnje časti, ugodno življenje. Denar pomore ne samo njemu, tudi bednemu ljudstvu. S Klarinim denarjem se reši pogibajoča ladja Foscarijeve hiše — s Klarinim denarjem se oživi njegovo delovanje. On postane priljubljen povsod — ovenča ga dožev venec.

Druge načrte je snoval, hotel je živeti mirno življenje poljedelca. Idilično, mirno življenje ob strani uskoškega dekleta. Sporočal ji je to... Pa ona, ponosna, ni marala. Bala se je brata. Toda brat je umrl. Prosta je. Zakaj se ni zatekla k njemu? Ni se. Veže se rajša s starim ženinom. Bog ž njo! Kaj bi mislil na ošabnico. Izpolni staršem željo, vzame Klaro...

Privadil se je te misli. Toda danes, v mlado nedeljsko jutro je priplavala slika Senjanke pred njega. In zaman govori Gianino o Klari.

Napravljen je general Foscari. Doli čaka gondola. Še roditelje pozdravi. Kaj hoče hišnik? Kdo?... Zora Senjaninova! Foscari ne spravi besede iz ust. Le migljaj zapove pripeljati deklico, le migljaj od-slovi hišnika. Pod zaveso stoji visoka, blede deklica. Črna obleka objemlje shujšano telo, črna ruta blede obraz. Njene oči, njene poprej tako ponosne oči in usta govore o veliki boli. Kot preganjana ptica se mu zdi, ki išče pri njem utehe.

Foscari razširi roke: „Pridi, Zora, na moje srce! Ne boj se ničesar! Moj gost in varovanka moja si...“

Stoji Zora, trepeče. Pohitela bi v odprto naročje. Naslonila se na Foscarija, se izjokala. Tako težka je bila pot, odločitev... A tuje, čudno je vse okrog nje. Senjanka se je zatekla k Benečanu. Iz tega krasnega mesta hodi smrt nad Uskoke — in oni, ki ji širi roke naproti, je vodja sovražnih bark... Zora se priklone:

„Uskoška sirota sem, gospod, Senjaninova sestra. Tesno mi je. Vedi me, te prosim, do tvoje sestre, da se izjokam pri njej po bratu junaku...“

XXI.

V veliki dvorani Foscarijeve palače sedita patricija Mocenigo in Foscari, po pisanem tlaku med širokolistnimi rastlinami se izprehajata Bernarda Foscarijeva in Klara Mocenigova. Predpoldan je, zadnjega majnikovega dne. Iz jasnega neba obliva solnce Venecijo z zlatom. Vroče je na molu, na morju. Fakin se poti pri težkem delu, galjot na galeji preklinja svojo usodo: Vroče je majnikovo solnce, žgalo bo junija. A ti, galjot, veslaj! V mrazu in vročini. Če ti upade utrujena roka, če zadremleš omamljen od sparine, te prebudi paznikov bič. Skočiš — a zarožlja veriga... Blagor patricijem v hladnih dvorinah... Na marmornih mizah stoje hladilne pijače, v srebrnih posodah dehti cvetje, žari sadje. Blagor patricijem...

Tako misli galjot prikovan na ozko veslarsko klop. A da bi videl Foscarija, lastnika krasne palače, trgovskih bark, očeta dožinje in generala, bi umel, da nosijo tudi patriciji verige usode, da se čutijo v hladni dvorani pogostoma kot galjot na veslarski klopi. — Foscari, bogati patricij, se zavija sključen v črno haljo, pomika nervozno baret na sivi glavi, gleda na zemljevid, predse, računi, dokazuje, pogleduje na zlatotkano zaveso, ob kateri stojita zamorca kot kipa izrezana iz guža. Mocenigo, pravi tip benečanskega plemiča, posluša in motri hladno nemirnega Foscarija, si gladi črno brado, pogleduje hčerko, pogleduje zaveso visokih vrat. In hladno lice mu temni čimdaljebolj. Ne gane se zavesa, ne ganeta se zamorca. Ivanu Foscariju, pozvanemu od svojih in nevestinih roditeljev v rodbinski svet, se ne mudi, da pride in opraviči svoje čudno obnašanje od par mesecev sem... Ivan Foscari spravlja s svojo lahko-miselnostjo Klaro v posmeh — svoje roditelje v pogubo. O, Mocenigo ve vse! Tudi kar mu zakrivajo Foscarijevi. Oni so zadolženi do skrajnosti. Ivan je razsipnik, ki podpira s svojim denarjem vsakega vagabunda. Plačuje dolgove umetnikov, podpira reveže, ustanavlja nepotrebna društva, je signoriji in

modrim možem v prezir. A vse to naj bi še bilo. Ljudstvo in plemiška mladina ga obožuje. Dož Erizzo ni priljubljen. Da hoče Foscari... Z Mocenigovim denarjem, s svojim vplivom postane Ivan lahko dož. Kaj bi se šopirila samo lahkoumna Cecilija po dogani, razsipala, se zabavala! Tudi Klara je lepa, je duhovita, tudi Klara sodi na knežji stol... Otrok je ljubila že Klara Ivana, že takrat so sklenili roditelji zvezo. Kot hladni računar motri Mocenigo vročo ljubezen svoje edinice. Ve, da ne ljubi Ivan Klare. Da sili vihravca samo polom roditeljev v zakon. Ob strani Klarini, pod Mocenigovim vplivom pa se umiri in strezne nerazsodnej.

Tako so računili. In že je bil Ivan popolnoma zadovoljen. Tisto nekaj, kar je motilo mlado kri pred leti, je bilo izginilo. Klara, ki sledi ljubosumno vsaki stopinji in misli Ivanovi, je poizvedela, da se mož lep uskoško dekle v Senju, sestra glasovitega roparja, ki je blodil nekaj časa po glavi benečanskih plemkinj, bil to zimo na vislice obsojen in ubit v turški Liki od Turkov. Ivan je bil zadovoljen. Kar ga premoti samanasebi smešna stvar. Saj ni da bi govoril resen mož o tem. Saj smo bili vsi mladi... Toda Ivan je čudak... Ne ceni razlike stanu, naroda. Tisto uskoško dekle pusti starega ženina, se pritepe v Benetke. Tega ji ne bi zameril nihče. Naj pusti starega volka, naj se pozabava z našimi plemiči. Zato so barbarska dekleta, in mož, ki se je prenorel, je še bolj voljan soprog. Toda Ivan je slep in gluhi, kar je pritepenka v dogani... Ne vidi, da ljubeznikuje Uskokinja z vsakaterim. Ne vidi več Klare, ne materinih solznih oči. Cecilija, ki bi morala biti modrejša, drži bratu trto. Treba jima odpreti oči — treba povedati, da so se očetove barke, naložene z dragim indijskim blagom, bržkone razbile v velikem viharju, o katerem gre sluh, da je besnel sredi majnika po Indijskem oceanu, ravno v času, ko so morale biti barke Foscarijeve na poti... Treba jima povedati, da so bile natovorjene te barke za izposojen denar — da je Mocenigo porok za tisti denar...

Ivanu se ne mudi. Z drhtečo roko naliže Foscari sam kupico — Mocenigo odkima hladno, gleda Klaro. Kako se naslanja ob prihodno taščo! Z zaupanjem in ljubeznijo. Malo večja je od Bernarde. Ponosne, trde hoje in držanja, ponosnih misli. Španska kri njene matere ji razbija po žilah. Temnopolti podolgati obraz ji blede v strastnem pričakovanju, ostro oko pod gosto obrvjo žari jeze. Gibljejo se nosnice, tenka ustna so se stisnila, nervozna roka lomi pah-ljačo. O ta zavesa, ki se ne gane! Nestrpen bi moral prihiteti ženin k nevesti... A zamorca ob vratih stojita kot kip, obračata samo belino očesa, se smejeta morda prezirani plemkinji. Bičati bi ju pustila Klara, bičati do krvi...

Bernarda Foscarijeva vidi, da ne posluša Klara njenih besed — da sluša le na sinov korak — in vzdihne, umolkne. Koliko je že govorila dva meseca, da utolaži ljubosumno dekle — hudega soproga in ponosnega upnika, ki se poteguje za čast svoje edinice! Koliko bi govorila sinu in hčeri, da jo poslušata! Pa sin se umika materi, hčerka ne prihaja k njej. „Vsega kriva si samo ti!“ ji očita soprog. Ona tolaži, miri. A ne veruje sama svojim besedam — ker pozna trmoglava otroka. Nehvaležnika! Vse življenje jima je snovala srečo — zdaj ji grenita starost, zdaj sta kriva, da je uvel materin nekdanj lep obraz.

Ko je že vse dobro kazalo... Čast je zagrnila Foscarijevo hišo. „Dožinja hči moja — general moj sin.“ Mati se ni mogla nagovoriti teh besed. Uživala je slavo svojih otrok, pozabila sence, ki je krila včasih Cecilijino marmorno čelo, sinovo izrazito lice. Ni mislila na to, da čaka zaman krasna zibel v doževi palači, da išče dož drugod zabave, ko ga odbija Cecilijina hladnost. Saj to se uredi vse s časom. Da sta le dožinja in general, da je odprta pot Alminim otrokom do časti. Naj brodi Ivan po morju, naj se ogiblje Klare, pohodov na Uskoke — oženi se, umiri. Vse je bilo dobro. Kar se pritepe uskoško dekle. Izpod nevestine zastave je ušla. Naravnost k Ivanu. Ona je ni hotela pozdraviti kot gosta v svoji palači. A sin general, hčerka dožinja, sta sprejela potepenka kot visokega, dragega gosta. In materi je padla mrena raz oči: Slučajno, kratko znanje se ne sprejme tako — tako se pozdravlja samo spomin srečnih dni — tako se pozdravlja ljubezen. Dožinja in general nista pozabila v blišču časti pohoda v Senj... Od tistih osmih kratkih dni pada senca na življenje Bernardinih otrok. Uradno poročilo s Krka, v črno zavita Zora, so prinesli Ceciliji vest, da je umrl Juriša Senjanin. Umrl je in Cecilija ne zakriva svoje žalosti. Po bajnokrasnih dvorinah ne zveni več njen smeh, njene oči so suhe, vroče, kot da jih peko zamorjene solze. Cecilija se zapira v svoje sobe. Z Ivanom negujeta, tolažita uskoško siroto. In dož ni ljubosumen. Tudi dož se kratkocasi s kmečkim dekletom. Zabava ga njena naivnost. A Bernarda mu vidi globoko v dušo... Zato je zahtevala že prvi mesec od Cecilije, da pošlje Zoro k deklam v kuhinjo, zahtevala je od doža, da odstrani tujko, hčer sovražnega rodu, iz dogane. A Cecilija je odgovorila trdo materi — dož je rekel, da je čast zanj, da se je zatekla hči sovražnika k njemu. V časti in sreči naj živi Zora, da vidijo tujci, kako ceni dož njih zaupanje, da vidijo, da so prazne govorice o benečanski grozovitosti. Tako sta ji odgovorila. Razžaljena ni prestopila več Bernarda hčerinoga praga — Cecilija ne pride k materi. Ob oba otroka jo je spravila tujka. Ivanove poti ne gredo več na morje — redkoma

pride v očetov dom. Po dogani poslanja general. Razlaga uskoški pritepenki lepoto italijanskih pesnikov, izobraziti hoče barbarko. In ošabno dekle misli, da je že generalinja. Slekla je obleko žalosti. Leskeča dragega nakita, hodi po dvorinah kot pav. Dvorski dečki, dvorne dame, vse je mrtvo na njo. Da ni tukaj kaka coprnija vmes?...

Uskoški čari, najhujši čari. Večkrat je slišala Bernarda to. Istranka Vara ne ve leka. Pravi, da ni še mesec v pravem kraju... A tu je treba nagle pomoči. Ivan snuje nekaj. Na Giudecchi, v svoji vili, je pustil preobiti stene sob, preslikati strop. Zakaj? Radi Klare ne, dozorela je sinova ljubezen do tujke. Njo hoče odvesti iz dogane. Da bi jo hotel peljati samo na kratko letovišče — škandal bi bil — toda le vsakdanji škandal, ki se pozabi hitro. Toda vihravi sin je nepreračunljiv. Njemu je mogoče poročiti pritepenko... To pa se ne sme zgoditi! Oblateno bi bilo za vedno Foscarijevo ime. Uskoška plemkinja ali benečanska sužnja — sta enake cene... —

Nagel korak — zamorca dvigneta zaveso, se ukloneta. Med vratmi stoji Ivan. Oblak na ponosnem čelu, v levi roki listino, v desni klobuk, o boku sabljo.

„Klanjam se, donna Klara, don Mocenigo! Pozdravljeni, dragi roditelji! Zapovedali ste — a moj čas je — kako obžalujem — silno odmerjen, ker me kliče služba v dogano.“ Porogljiv pogled premeri zbrane.

„Kaj je tako važnega? So kršili Turki mir? Nova vragolija Uskokov?“ vprašata moža. Klara molči, a mati vpraša sočutno: „Neprijetne novice, moj sin?“

„No, zdi se, da naš slavi Venier ne strahuje dovolj Uskokov. Poročilo iz Krka pravi, da so se vrnili Uskoki, ki so odbežali pred zadnjo graško komisijo v Vinodol, da so se vrnili v Senj, in da razgrajajo še huje kot prej po Benečanskem.“

„Zlasti, sem slišala,“ dvigne Klara prezirno ustnico, „da se odlikuje brinjski stotnik Milanšič. On besni...“

Gospe Foscarijeve pogled ustavi Klaro. Mocenigo pregovori burno: „Seveda. Graški dvor ljubimkuje z Uskoki. Komisija preiskuje od nas zatožene — jih pusti proste in se vrne v Gradec. Ni vrag, da bi jo čakal Uskok. In ko se vendar vrne v Senj, da kaznuje krivca, ni našega glavnega protivnika, na katerega glavo je razpisala naša signorija že zdavna nagrado. Ni Juriša Senjanina. Pravijo, da je umrl na Turškem. Aha... Izmaknil se je, po njih nečastnem običaju — potepenka njegova sestra poizveduje po dvorani, dokler se vrne brat...“

„Ni res, don Mocenigo!“ vzplamti Ivan. „Juriša se ni hotel umakniti nečastno nečastni, od Benetk

izsiljeni sodbi. Umrli je za križ. A v njegovo sestro se ne zaganjajte z nobeno besedo. Sicer ..."

„Čuvaj se nepremišljenih besed in dejanj, don Foscari,“ prekriža Mocenigo roke in stopi pred plamtečega mladeniča. „Zdi se mi, da te kliče ta listina na morje, Venieru na pomoč. Svetujem ti, da poslušáš ukaz signorije, našo željo.“

„Razumem,“ udari Ivan z nogo ob tla. „Spletli ste to nit, da me odpravite od tukaj. Pa ne grem. Ne bom strašil bednih ribičev. Sramota za Benetke so taki pohodi in straže. Poznam vas ...“

„Ivan! Za Boga!“ vzklikne mati, in bleda nevesta dostavi: „Ti izgubiš generalsko službo!“ ...

„Klicali smo te, da se opravičiš pred nevesto, da poveš, kaj snuješ, tako neumnih besed pa nismo pričakovali,“ reče drhteče oče in stopi blizu k sinu. S plamtečimi očmi premeri Ivan vse štiri, se nasmehe ironično:

„Za generala se bojite? Pošljem vam, donna Klara, v škatlji generalski klobuk, tebi, mati, bandelir, tebi, oče, diplomu. Da, da. Govorimo jasno. Vi hočete tako. Z obeti in prošnjami ste me bili uglasili na vaš kalup. Odmaknjen je kalup — jaz sem zopet prastrica vredni nečak. Pustim, da se poganjate za prazno čast. Jaz bom živel idilično življenje, obdeloval polje na Giudecchi.“

„Nevrednež!“ se dvigne oče. „Čuvaj se očetove kletve. Nikdo Foscarijevih ni obdeloval polja. To delajo neplemeniti najemniki. Tvoje polje je bojno — žetev lovorike. General Foscari mora stati na braniku domovine proti njenim vragom. — Poslušaj, Ivan ... Ne koplji groba sivemu očetu, ne spravljal matere v sramoto ... Ti ne moreš delati, kakor bi hotel ... Ti nisi prost!“

„Nisem prost? Sami ste me vezali. Mene ne veže beseda, katere nisem dal. Donna Klara — oprostite!“

Priklonil se je — hotel k vratom. Pa strastno so zaplamtele Klarine oči, nagla beseda, huda grožnja iz njenih ust, je ustavila Ivana, ustavil ga je proseči materin pogled, dvignjene roke: „Ivan, tako ti Boga! Ne bodi prenašel — ti ne veš ... Pridite popoldan s Cecilijo — da izveste vse — da se usmilite starih roditeljev ... Tebe so premotili čari — pa reši te molitev ...“

„In gorje tisti, ki te moti!“ je pristavil oče. „Idi in pridi popoldan.“

Šel je naglo. Na tisto, za kar se je odločil, kar je prisegel sam sebi, je padla senca dvoma, strahu. Zori groze — njega prosijo, svariijo. O, moja zlata dušica, ne boj se! Jaz te obvarujem ... Kot nepredoren zid je moja ljubezen ...

V dvorani pa je govorila Klara naglo, strastno: „Izginiti mora čarovnica še danes. Poročiti jo hoče.

Naglo, oče, don Foscari ... Ovadbo ... Še danes naj izgine Senjanka v ječi — Ivanu porečemo, da je ušla z drugim ljubimcem ...“

* * *

Poldan je. Odzvonili so zvonovi, razšel se je svet. Siesto, dolce far niente, uživa Benečan. Gondolieri se razteza v gondoli, mornar na krovu. Beraci, lazzaroni, fakini leže v senci arkad, po stopnicah cerkva. Piazzetta, molo sta prazna. Pod arkadami dogane je tiho. Helebardijeri na straži, sinovi Dalmacije, gledajo nemo na morje. Zamorci, sluge leže, poslanjajo. Po dvorinah je tiho. V svojem buduarju čita Cecilija Petrarkove sonete, blede, izžiti dož leži na divanu, mižeč motri krasno soprogo. Dvorane so prazne. Dvorjanke, dečki počivajo.

Rahlo zaškripljejo vezeni opančiči, zazvenkečejo upletnjaki, zašumi svila, zažari škrlat. Iz dvorane v dvorano, od zrkala do zrkala hodi Zora Senjaninova. Čudno se odbija podoba uskoške plemkinje iz beneških zrkal. Čudna podoba sestre, ki je slekla, po treh mesecih obleko žalosti za bratom. Dož je želel tako. In tujka, ki uživa dožinjino gostoljubje, se je uklonila tej želji. Ali rada, Zora? Rada. S črno obleko si slekla žalost, spomine. Naj ostanejo v burji in mrazu. Tu veje jug, tu klije ljubezen, cvete sreča. Dnovi hitijo v radosti, v zabavi. Senjanka beži samoto, Senjanka se raduje poklonov.

A zdaj je poldan. Vsakdo uživa siesto. Nje nevajena, hodiš, Zora, po samotnih dvorinah. Pa iz tišine vstajajo strahovi, spomini. Straši te lastna slika, ki se ti odbija, visoka, drznega čela, cvetočega lica, iz zrkal. Si ti, Zora, Juriševa sestra? Tam v starem domu slave se zbirajo junaki, da maščujejo Juriševo smrt, tam kolne prevarjeni ženin ubeglico. Naj! Mar je njej v časti, razkošju, za uskoško kletev. Benečanka je — ker jo poroči benečanski general. Po dragih palačah se šeče kot v sanjah uskoško dekle. Ne, ne več, kar je bilo — misli samo na prihodnost ... Foscari slavi Zorin beg kot dejanje neuklonjene ženske duše. Foscari sedi cele ure ob njej, ji prinaša cvetlic, ji govori visoke besede ... Ne razume vseh Zora — sluti samo, da so lepe. Zapoje mu pesem o starih junakih. Zastane glas — junak junakov je bil Juriša Senjanin ... Pa šumna zabava, spletk med dvorskimi dečki in dvorjankami, dožev poklon — in ti, Zora, pozabiš vse. Prihajajo poročila od hrvaških bregov — odhajajo galeje. Naj gredo! Zora ne povpraša, kam. Mrtev je bojevnik za Adrijo — z vrvjo plačajo v Senju junaštvo ... Naj gredo ladje — nemir boja ne sega v dožinjine dvorane — ljudovladni general govori Senjanki o ljubezni. Zakaj pa ne govori o poroki, Zora? Zakaj molči tudi Ce-

cilija o tej tako umevni stvari? Ah, roditelji, ki imajo drugo izbrano, ne dovolijo... Pa počakaš, Zora. Leto za letom preteče hitro — roditelji se utrudijo, naveliča donna Klara... Kaj se glasi v poldanski tišini v srcu? In če ne, Zora? — Nisi nevesta, a nosiš prstan — si nevesta in nimaš prstana. Še te veže Milanšičev opal — umakne se drugemu. Zakaj ga ne prinese Foscari?...

Glasno govori Zora v poldanski tišini, izraža svoje dvome in nade... Pa kaj se oglasi izza karjatid pri vratih? Stara ženska v noši Istrank, govori Zori, izgine neslišno. Strašno — a morda resnično, kar je rekla. Še šumi po dvorani, ponavljajo vsi koti:

„Beži, nespametno uskoško dekle! Sreče iščeš tu? Biserne solze si pretakala v Senju, krvave boš prelivala tu. Kamen bi se izjokal nad teboj. Vsemu dvoru si v zasmeh. Meniš, da te poroči general? Tu ni svobode. In on, ki hvali tvojo odločnost, ne bo mogel hvaliti svoje. Ne poroči te. V sramoti, v ječi končaš svoje življenje. Beži...“

Vun! Vun iz dvorave, kjer govore stene. Tedaj je res, da ni neopažen noben korak v dogani, nepreslišana nobena beseda... Vun! Pod arkade! na zrak! Omamljenja poslanja Zora. Ali je sanjala? Strahovi o poldanski uri... Ah, mati, brat, jo sva-rita... Blagodejno obsije solnce Zorino zmedeno glavo. Zbegano oko hiti po lidu, po morju. Beži naj? Kam za Boga? h komu? Neumnica, prestrašila si se lastnih misli. Ta dom krasote, dom bogastva je tudi tvoj dom, Zora. Na veke tvoj dom. Za tebe ni poti nazaj, ni Senja.

Kaj se glasi vrišč otrok, beračev, fakinov? Kam hite? „Galeje so prišle! Venier žene jetnike!“ Tako kriči sodrga, ki raste kot iz tal, prigovarja izpod stebrov, hiti čez Piazzetto! Galeje — Venier! Če je v tebi še kaplja uskoške krvi, Zora — uganeš — da so jetniki Uskoki — če je v tebi še kaplja bratove krvi, trpiš ž njimi... O Majka Trsaška! Ali more stati Senjanka v lišpu na arkadah dogane, ko ženejo po Piazzetti zvezane njene rojake? Kako polje uskoška kri! Kje je sablja, da pohiti v bran siromakov — kje je dož, Cecilija... Oproste naj Uskoke!...

Križani Zveličar! Vklenjeni, sklonjene glave gredo jetniki. Njih rane, raztrgana obleka, pričajo o krvavi borbi. Zori se zavrti v glavi... Milanšič! Brinjani! In pred njimi se repenči mali Venier. Sodrga tuli: Živel Venier! Smrt Uskokom! Sodrga meče gnila jajca, limone, kamenje v ranjence... Venier se smehlja, pozdravi Zoro... Zori zastane srce. Ušla bi rada, da ne vidijo rojaki njene sramote, da je ne vidi zapuščeni ženin. Pa negibni so udi — v smrtni grozi stopajo oči iz votline. O da bi se

vdrla v tla! In zdaj dvigne Milanšič krvavo glavo... Podpluto oko mu zažari v silni jezi. Hoče dvigniti pest — okovi jo težé... Pa grozno pregrmi uskoški glas vpitje benečanske sodrge: Prokleta! Pogini v blatu, benečanska vlačuga!

Venier migne vojaku. Kopito puškino udari Milanšiča — uskoška kri teče po Piazzetti... kri uskoškega vojvoda, kri ženina, na katerega veže Zoro bratova volja, cerkveni blagoslov. In burno zapolje uskoška kri v deklici, njeno srce tone v sramoti uskoškega rodu. Ledeno mrzlo se je dotaknilo srca. Ponosno se vzravna, strese bujne kite. Proč s sladkimi sanjami! Kot luskine ji pada raz oko. Nečast je za Senjanko uživati benečansko gostoljubnost, čakati na zakon, kateri je ne ovenča nikoli. O, da bi menili dobro ž njo, ne bi lovili Milanšiča... Zato so ga ulovili, samo zato, da ne bo maščeval Zorine sramote... Ah, dožinja, zlatosrčna, umna Cecilija — pri spominu na mojega rajnega brata te zarotim, da preprosiš doža, da izpusti Milanšiča. Vrnem se ž njim — grem s poti Ivanovi ošabni materi, prevzetni donni Mocenigovi.

* * *

Roke na hrbtu, piker nasmeh na ustih hodi Ivan Foscari po sestrinem budoarju. Cecilija plete; ne dvigne očesa v brata. Cecilija plete in njene tenke roke se tresejo.

„Vse vidim, sestra,“ pravi Ivan, se ustavi pred njo; „modro je naredila mati, da ti je pojasnila vse, prišla k tebi, da mi zadrgete vsi vkup vrv za vratom. Krasno! Svoboden mož je bil vedno moj vzor. Zdaj vidim, da ni človek nikdar svoboden.“

„Usoda naša, brat... Sam spoznaš, da ti je nemogoče poročiti Zoro. Ona ostane lahko pri meni. Vem, da ti je težko... Pa jo boš videl včasih... Zora ti ostane zvesta...“

„Krasno govoriš, sestra. Tako prepričevalno, nedolžno. Sladko. Aj, žal mi je v tem hipu, da si ženska. Udaril bi te v obraz...“

„Miruj, Ivan. Kaj hočeš? Pozabiš. Roditelji so več kot tujka, če še tako ljubljena. Če hočeš, jo pošljemo nazaj. Sicer vem — da ti je težko in Mocenigo se je izrazil...“

Cecilija požre zadnje besede. Sožalno jo pogleda brat. „Da,“ reče. „Varamo se vsak dan. Mislimo, da smo pošteni. In nakrat spoznamo sebe in druge. Kaj te boli to, idealist? Nepošten sem proti Klari, pravite — nepošten sem proti Zori, pravim jaz. Zatekla se je k meni...“

„Bila bi doma ostala,“ pravi Cecilija trudno, „in mi bi ne imeli teh neprijetnosti. Ah, Ivan, življenje je tako resno.“

„Da. Obžalujem. Bolj kot Klaro in Zoro obžalujem tebe. Uklonilo te je. A da bi še živel Senjanin, reci, sestra — bi ti govorila tako modro in nedolžno?“

Cecilija zardi, pogleda brata. Ne vidi, da se giblje zavesa spalničnih vrat, ne sluti, da posluša tam srce, ki tone v sramoti. Odgovora reši Cecilijo Venierov nastop. Smehljaje pozdravlja drobni admiral sorodnike, zlobno mu seva oko, ko se pohvali:

„Lepega ptiča sem ujel, Ivan. Hvaležna mi je signorija, hvaležen mi boš ti. Le ljubi zdaj brez strahu uskoško dekle. Ženin, ki se je zaklinjal, da se maščuje nad teboj — je v doganski ječi. Priklenemo ga na galejo, a ti se vozi z Zoro — gleda naj te, škriplje...“

„Zakaj si to storil?“ zaplamti Ivan. „Le, da naložiš še večjo butaro na moja ramena. Poštene so moje misli — kaj mi podtikaš?“

„Hahaha! Poštene misli! Kdo jih nima! Pošteno plača vsak Benečan svojo zabavo — tudi ti jo boš... Z Mocenigovim denarjem. Generalova prijateljica dobi še vedno moža, Ivan. Bodi vendar moder — očetove barke je razbil vihar — ti imaš starše, ne-

čake. Ne zabi, da ti ne brani nikdo nedolžne zabave... Bodi moder, Ivan. Je vredno dekle, ki se pritepe samo k moškemu — ki se ti obesi na vrat — je vredno ene same solze tvoje poštene matere?“

Trda beseda. Zaman čaka Zora za zaveso, da izpregovori Ivan. Vidi ga bledega, utrujenega. Še to! Ona sama je hotela spregovoriti besedo slovesa. Hotela je vzeti s seboj ponosni spomin, da jo ljubi plemeniti Benečan, da jo je hotel pokazati svetu kot svojo nevesto in ženo. A zdaj ta sramota! Skozi red sob je hitela do svoje. Krvav oblak se ji je zgrinjal pred očmi. Tulila bi, kričala, razbila vse v besni jezi. Kaj ni ona Senjaninova sestra? Kaj ne žali bratovega spomina, kdor žali njo? Domov — v Senj! Tam živi še čut za čast. Slednja roka se vzdigne, da maščuje čast Juriševe sestre. Pridejo, popalijo Benetke, rešijo Milanšiča. Iskra bo njena beseda, ki zažge dom hinavščine — marmorne palače. Domov! Rano v jutro odide barka na Krk. Zora se obleče v Cecilijino črno obleko se splazi zvečer iz dogane in prenoči pri cerkvi della Salute. Tako je ne najde nihče — nihče je ne ustavi s sladko, hinavsko besedo... (Dalje.)

Kako je vse drugače zdaj!

Zložil Anton Medved.

Ko sem pred leti videl tvoj obraz,
obhajala je zemlja zlati čas,
na tvojih ustnicah so cvele rože,
belina je sijala z gladke kože.

Umirali so vitezi zaté,
kot sužnji ti poljubljali roké,
poklanjali cvetice ti odbrane
in prstane in grole in uhane.

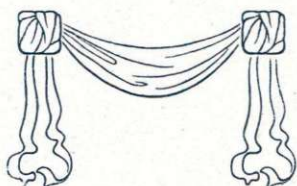
Dekle, kako je vse drugače zdaj!
Le nekaj let — in potemnel je raj.
Razpršila se je častilcev vrsta
in šla v pustiv do Pešte ali Trsta.

Ostal sem sam — nekdam preziran drug,
in tožen zrem, kako je časov plug
začrtal temne brazde v tvoje čelo
in bol zapičila ti v prsi želo.

Nekdam od sladkih cvetov mamljena,
kot vrt pozimi zdaj osamljena,
s ponosom onemoglim skušaš skriti
solzé, ki gorke silijo v oči ti.

Čemu! Iz boli vodi rešnja pot
edina marsikdaj — v samote kot,
in gorka solza rane marsiktere
bolj nego vir besed hladilno pere.

Ukradli so ti blaženi spomin
mladosti kratke z bleskom dragotin,
pustili veternjaki le solze ti.
A če so vzeli tudi te — gorje ti!

IZ PARKA „VILLA BORGHESE“ V RIMU

Na poti do vseučilišča.

Spisal Josip Puntar.

(Konec.)

Iz dosedanjega razpravljanja bi posneli dve osnovni misli slovenskega ljudskega vseučilišča: da je njegova svrha v populariziranju vednostnih pridobitev s posebnim ozirom na naše svojske razmere ter v tem, da postane priprava na vseučilišče in izhodišče organiziranega znanstvenega raziskovanja. Radi teh dveh osnovnih misli pa sledi, da se mora dvojni nalogi slovenskega ljudskega vseučilišča prilagoditi tudi učna snov, učna metoda in celotna formalna organizacija ljudskega vseučilišča.

Čim bolj se bliža učna snov realnim potrebam, čim bolj vpoštevata posebnost kulturnega razvoja in čim bolj ustreza duševnim višjim potrebam ljudskih slojev, tem bolj narašča splošno zanimanje za vse, kar je v namenu — ljudskega vseučilišča.

In koliko je snovi, ki jo je treba pojasniti ravno zdaj, ko je ljudstvo vsestransko probujeno! Kakor na vseučilišču bi morala biti učna tvarina porazdeljena na posamne oddelke in skupine: to pa radi reda in pregleda. Tudi v tvarini mora biti izražena skupna misel, mora biti organično zvezana. Vprašanje mora pojasnjevati vprašanje, da se izpolnijo vse vrzeli. Snov mora dajati hrane razumu, krepiti nrvnost in voljo, vzbujati zmisel za lepo. Pospešitev umskega razvoja, utrditev in oplemenitev značaja: to bodi

idealna smer slovenskega vseučilišča, zato pa mora biti tudi snov temu namenu posvečena. Javno naše življenje potrebuje dobrih govornikov in predavateljev, rabi izbornih organizatorjev in voditeljev. Zato je treba tudi s te strani skrbeti za primerno snov.

Pregledna slika snovi za slovensko ljudsko vseučilišče bi bila v glavnem gotovo ta:

V e r s t v o :

apologija krščanstva,
cerkvena zgodovina (v zvezi s kulturno zgodovino),
bistvo vere sploh, katoliške posebej.

M o d r o s l o v j e :

zgodovina modroslovja,
etična vprašanja,
dušeslovna vprašanja,
metafizična vprašanja.

V z g o j e s l o v j e :

pregled in bistvo vzgojeslovnih teorij,
krščanska in moderna vzgoja,
vzgoja mladine.

J e z i k o s l o v j e :

razvoj slovenskega jezika,
razvoj slovenskega slovstva (vobče in posamnih oddelkov: epike, lirike, dramatike, proze: narodna poezija),

pregled slovanskega slovstva s posebnim ozirom na Jugoslovane, slovanske starožitnosti.

Zgodovina in zemljepis:

slovenska politična zgodovina,
slovenska kulturna zgodovina,
zemljepis slovenskih in jugoslovanskih dežel.

Pravoslovje:

bistvo prava in pravna zgodovina,
državoslovje in politika,
državno pravo in zakonodaja,
državna ustava,
državna, deželna in občinska uprava ter deželna in narodna avtonomija,
narodno-gospodarska vprašanja (kapital, delo, obrt, zadruga itd.),
sociologija: temelji družbe, organizacija, stanovsko vprašanje, socialne teorije itd.,¹
pravno modroslovje.

Antropologija:

izvor človeka,
prakultura,
narodopisje in narodoslovje.

Naravoslovne vede:

geologija,
živalstvo in razvojna teorija, fizika, mehanika, kemija, elektrotehnika, zvezdoslovje.

Zdravoslovje:

higijena,
bolniška postrežba in pomoč v nezgodah,
alkohol, nikotin, kafein,
hrana in hranila,
nalezljive bolezni,
odgoja dojenčkov.

Estetika:

splošna zgodovina umetnosti, posebej: upodabljanje in glasbe (koralni tečaj!),
izobrazba društvenih pevovodij, narodna pesem,
dramatika: bistvo, namen, pomen in tehnika,
razvoj te umetnosti drugod: pri Grkih in Rimljanih,

Italijanih in Francozih, Angležih in Nemcih, Skandinavcih in severnih Slovanih. Naša dramatična umetnost.

Govorništvo:

pomen govorniške spretnosti,
govorniška teoretična in praktična naobrazba.

Časništvo:

splošen pregled časniškega razvoja,
razvoj slovenskega in jugoslovanskega časopisja, vzgojni pomen časopisja.

Ljudska izobrazba:

ljudske knjižnice: namen, pomen, uprava,
razvoj, namen in pomen naše društvene organizacije,
društvena uprava,
društveno življenje in delo,
gojitev telovadbe,
ženska naobrazba,
ženska v poganski in krščanski dobi,
kulturni pomen ženske,
smotri naše ženske vzgoje.

Vse snovi ne bi kazalo obravnavati tekom enega tečaja. Je tudi skoraj nemogoče. Zato bi bilo treba stvarino porazdeliti na več tečajev, a tako, da bi bila med njimi kolikortoliko ohranjena notranja vez. Tudi bi za vsak predmet težko dobili strokovnjaka in bi zato moral en predavatelj prevzeti več predmetov ter jih združiti v harmonično celoto.

* * *

Vprašanje o predavateljih ne bi delalo posebnih zaprek, posebno ne, če bi dobivali primerno odškodnino. Sedanji izkušeni možje bi gotovo radi stopili v službo ljudskega vseučilišča: Ni jih tako malo, le poiskati in pridobiti jih je treba. Brezdvomno bi radi sodelovali zlasti tisti, ki bi se pripravljali za docenturo na slovenskem vseučilišču. Pomagati bi si pa morali vsaj pričetkoma z dobrimi samouškimi močmi, ki bi jih sčasoma nadomestili s strokovnjaki. Drugod so v službi ljudskih vseučilišč tudi akademiki. Čemu bi jih ne privzeli i pri nas? Prideliti bi jih bilo večši roki predavatelja, da bi inu bili kot asistentje vedno na razpolago. S tem bi le vzgajali dober predavateljski naraščaj ljudskemu vseučilišču.

Kaj pa slušatelji? Precejšen del bi gotovo tvorili dijaki visokošolci in abiturienti. Zlasti slednjim je nujno treba vpeljave v razna vprašanja, ki so jim bila tekom šolskih let nepristopna, ali le površno pojasnjena. Kako neprijetno je dijaku, ko si mora na vseučilišču s trdom in zamudo časa pridobiti vpogleda v življenjsko važna vprašanja! Hud je skok ravno za slovenskega dijaka. Slovensko katoliško dijaštvo si zato že nekaj let pomaga s socialno-

¹ Socialni tečaj Slov. kršč. soc. zveze v Ljubljani je imel letošnjo zimo sledečo stvarino: Sestava človeške družbe z ozirom na različne stanove. Razvoj kapitalizma v zvezi z razvojem velike industrije. Postanek in bistvo socialnega vprašanja. Osnovna načela marksizma. Notranje hibe marksizma. Občinski socializem in socialne naloge občin. Stanovanjsko vprašanje. Delavska higijena. Kapitalizem in krščanstvo. Anarhizem in revolucionarni socializem. Materializem in socialna demokracija. Delavstvo v Ameriki in na Angleškem ter socializem. Razvoj socialne demokracije v Nemčiji in Avstriji. Strokovna društva. Štrajk. Delodajavec in delavec. Delavec kot konsument. Industrialno delavstvo in kmetiški stan. V tem zmislu bi kazalo iti tudi vbodoče na ljudskem vseučilišču.

filozofičnim tečajem v počitnicah na prelepem gorenjskem Št. Joštu. Naraščajoče število priča, da prodira med dijaštvo zmisel za socialno in filozofično naobrazbo. Tudi med drugovrstnimi dijaki narašča zanimanje za ista vprašanja. Čudili bi se, če ne bi bilo častnega števila te vrste slušateljev, zlasti radi dejstva, da hrepeni vsak dijak po tem, da čuje najrazličnejše predmete v materinščini in v zmislu našega narodnega stališča. Tudi drugo slovensko dijaštvo bo rado prihajalo, da preštudira naš kulturni razvoj, ki nudi toliko zanimivih novosti. Saj smo v marsičem pred drugimi Slovani, vsaj kar se tiče lastne samotvorne sile. Zbliževanje med slovanskim dijaštvom je komaj v prvih početkih, zlasti velja to za slovensko

FR. ROPRET (RADOVLJICA)
PRESVETO SRCE JEZUSOVO

in hrvaško dijaštvo. Dozdaj je bil le slovenski dijak gost med drugimi slovanskimi narodi in se učil njihovih pridobitev; ne bo dolgo, ko bodo naše kulturne naprave privabile tudi mnogo čeških, poljskih, hrvaških, upamo, da tudi srbskih in bolgarskih in ruskih ne bomo pogrešali. Kolikor poznamo hrvaško dijaštvo, vemo, da ga zelo zanima naš napredek posebno radi dejstva, da se je pričela i med njim ločitev po kulturnem programu, kakor se je pri nas vršila tekom zadnjih petnajstih let. Vsaj resnejše in delavnejše dijake bo vodila k nam želja, da prouče našo gospodarsko in izobraževalno organizacijo in da presade izkušnje svojčas na domača tla.

Redni slušatelji bi bili posebno tisti talenti vseh slojev, ki bi si hoteli razširiti duševno obzorje in poglobiti svoje znanje, a jim to radi stanovskih opravil

ni mogoče iz lastne moči ali ker nimajo dovolj prilike. Ne dvomimo, da ne bi slovensko učiteljstvo z največjim veseljem pozdravilo slovenskega ljudskega vseučilišča. Saj bi mu dajalo priliko, da izpopolni svojo naobrazbo. Vsakomu je treba stika z modernim napredkom, da ne zaostane daleč za preprostimi inteligentnimi mladeniči in možmi, ki jih je organizatorično gospodarsko delo visoko naobrazilo. Ali ne bodo dobro došla učiteljstvu predavanja ravno iz slovenske kulturne in slovstvene zgodovine, pedagogike itd.? Pa razni meščanski krogi: težko, da bi bili popolnoma nebrižni za vprašanja, za katere se briga danes zadnji socialistični delavec! Ne bi bilo častno za inteligentne mestne sloje, če bi jih delavstvo nadkrililo po številu in v zanimanju. Tudi inteligentnim delavcem mora biti dostopno ljudsko vseučilišče, torej tudi slovensko. Posebno delavski voditelji potrebujejo temeljitega vpogleda v vprašanja, ki so znamenitega pomena v sedanji družabni razredbi in postanejo še bolj. Saj razmere delavca še veliko bolj silijo kot kogarkoli, da razmišlja o vzrokih današnjih družabnih razmer, o socialnem vprašanju, o usodi svojega stanu, o načinu in o sredstvih za pravično izravnano med producentom in konsumentom, med kapitalom in proletariatom.

Izključen ne sme biti razborit kmečki mož in mladenič, saj je bil doslej steber vse naše kulturne evolucije ravno kmečki stan. Krivica bi bila nepriemerna in velik naroden greh, ker je le slovenski kmet dovajal sveže nove krvi vsem stanovom. Velika večina slovenskega dijaštva je še danes neposredno iz kmečkih hiš. Slovensko kmečko ljudstvo ima obilo duševnih zakladov, ki jih je treba le dvigniti, opiliti in postaviti v službo celote. Vsa obširna in raznovrstna organizacija rabi razboritih in naobraženih voditeljev, neutrudljivih delavcev. Vzgojiti jih je treba, izpopolniti jim naobraženost, ki so si jo pridobili v svojih vaških kulturnih vzgojevališčih — v izobraževalnih in drugih društvih. Vsako društvo, ki mu je lasten društven prospeh in napredek okolice resna stvar, bo najsposobnejšim svojim članom rado pripomoglo do nadaljnje višje naobrazbe na ljudskem vseučilišču. To se godi že zdaj in se bo gotovo še v večji meri, če dobimo — ljudsko vseučilišče. V to svrho naj že zdaj mislijo društva na posebne ustanove, ki jih bodo naklonila razboritim svojim članom — slušateljem ljudskega vseučilišča. Temu zgledu naj bi sledile občine, ki imajo le korist od vsestranskega napredka v svojem področju. In končno mora biti tudi dežela v prvi vrsti dobrotnikov s tem, da ustanovi posebne ustanove za revne slušatelje.

Glede starosti slušateljev ne kaže določati meje navzgor, navzdol pa bi bila še najumestnejša starost šestnajstih let. Sicer pa naj o tem določa svoječasni

pripravljalni odbor. Toliko je gotovo, da mora biti ljudsko vseučilišče dostopno vsem brez razlike stanu, predizobrazbe in spola. Čemu ne bi bil prost dostop tudi ženskam, če je že zdaj prost k vsem javnim predavanjem? Ali naj zapremo ženski pot do večje, širše in globlje naobrazbe in s tem le povečamo nasprotje med duševno razvitostjo moža in žene? Tudi naobraženost ženske mora biti v soglasju s splošnim kulturnim razvojem. V tem oziru smo marsikaj zanemarili. Sicer pa žensko organizatorično delo prav tako potrebuje razboritih, naobraženih voditeljic kot moško. Ravno ljudsko vseučilišče naj odpre ženski, ženi in dekletu, več vpogleda v življenjska vprašanja, da spozna, kako velik in odgovoren delež ima pri narodni vzgoji, na kulturnem polju. Raditega bi se morali predavatelji še posebej ozirati na slušateljice ter tvarino i zanje prikrojiti, ako že predmet sam ne bi bil vzet iz ženskega vprašanja ali ženi bližnjega kroga.

Na podlagi novejših statistike o napredku vseučiliških tečajev v Nemčiji, ki kažejo množično se število slušateljev in slušateljic, sklepamo, da bi se gotovo godilo isto tudi pri nas, kakor hitro bi se ljudsko vseučilišče udomačilo. Zanimivo vest je prinesel „Slovenec“ (6. marca l. l.) o poljskem ljudskem vseučilišču v Chicagu. Pravi, da so Poljaki tam ustanovili ljudsko vseučilišče kot „zaseben nepristranski znanstven zavod, goječ znanstvo na podlagi znanstvenih načel“. Docenti nimajo nobene nagrade. Predavanja so dvojne vrste: 1. nedeljska od 3.—5. ure popoldne; 2. sistematična po štirikrat na teden od 8.—9. ure zvečer. Nedeljskih slušateljev je do 3000, tedenskih do 1000, poslušalk samo 400. Tudi dunajski „Volksheim“ (soc. dem. ljudsko vseučilišče)¹ napreduje. Prostori ne zadoščajo več, tako da prizidujejo nov del poslopja.

Sodeč po naših razmerah bi bilo v začetku vsaj 200 rednih slušateljev, število pa bi se povečalo od leta do leta.² Nekoliko statističnih podatkov nam nudi poročilo letnega občnega zbora Slov. kršč. soc. zveze v Ljubljani za l. 1908/09. Socialni tečaj ljubljanske „Zveze“ je imel vsako tedensko uro okrog 30—35 slušateljev obojega spola raznih stanov največ delavstva; jezikovni tečaj (ruščina, poljščina, italijanščina — dva oddelka = 4 ted. ure — ter angleščina) 20 do 30; pevski do 30; knjigovodski nad 30 (število se veča!) dramatična šola (20 dam in 30 gospodov) 20; stenografski tečaj v prvem oddelku 45, v drugem 15. Poročilo trdi, da bi število precej poskočilo, ko bi bilo na razpolago dovolj primerne prostora. Že

iz tega lahko zaključujemo, da se slovenskemu ljudskemu vseučilišču obeta dokajšnje število rednih slušateljev.

* * *

Dotaknili smo se mimogrede že vprašanja o načinu pouka, a treba še nekaj pripomb.

Poljudno predavanje mora vpoštevati različno izobrazbo in različne duševne zmožnosti poslušavcev. Zato ni posebno lahka stvar ta ali oni predmet tako obrazložiti, da ga vsak vsestransko pojmuje. Ako večina le najbistvenejše dele doume, je glavni namen predavanja že dosežen. Za podrobnosti mora skrbeti prosti razgovor ali debata, ki zbliža duševno razdaljo med slušateljem in predavateljem. Zato mora biti za vprašanja in pojasnila vedno dovolj časa na razpolago. Že v snov samo mora biti položena skrivna sila, ki tira poslušalce k samostojnemu razmišljanju in k želji po pojasnilu. Neprimerno večjo vrednost ima gotovo predavanje, ki v zvezi z živahno debato budi samostojnost duha in sili k — nastopu. Tu tiči mnogo vzgojnega pomena za obe strani: predavatelja in slušatelja. Sčasoma se pojavi gotovo potreba, da se debata razširi in prenese v za ta namen zasnovane oddelke — seminarje.

Mogoče najvažnejše, pa tudi najtežje je vprašanje, s katerega vidika bi bilo obravnavati poedine predmete, v katerem duhu naj bi se vršila predavanja.

V tem bomo gotovo vsi edini, da treba vsa vprašanja motriti z našega narodnega stališča in pa z ozirom na činitelje, s katerimi je bila in bo usoda slovenskega naroda najtesneje združena. Ti činitelji pa so se posebej: germansko-romanska kultura, stik s slovanskimi brati (posebno Čehi in Hrvati) ter odnos do avstrijske državne celote. Tako bi sproti pri slehernem predmetu pojasnjevali troje idej: splošno kulturno, narodno v ožjem in širšem pomenu ter državno-socialno-politično. Vsi čutimo, kako nas mori dosedanja vzgoja, ki ji je bil Berolin svetovno kulturno središče. Če bi motrili vsa vprašanja najprej s svojega narodnega opazovališča, potem šele s splošno kulturnega ter državno-socialno-političnega, bi nastal v našem mišljenju obratni tok v naravni smeri proti slovanskemu jugu.

* * *

V tehničnem pogledu se ljudsko vseučilišče dotika vprašanj o času, kraju, o denarnih sredstvih, o učnih pripomočkih in o vodstvu.

Časovno so mogoči trije oddelki. Poletni bi trajal v avgustu in septembru in bi obsegal približno 7 tednov; zimski v decembru in januarju s približno 5 tedni; pomladni v marcu in aprilu s 6 tedni. Skupaj bi

¹ Prim. E. Jarc: Vseuč. ekst. in ljudsko vseučilišče. Kat. Obz. 1906.

² Socialni kurz za inteligenco in voditelje društev od 13.—15. aprila je bil letos jako številno obiskan.

šteli ti trije roki okrog 18 tednov ali dobre štiri mesece. Gotovo dovolj časa za obširno in temeljito razpravljanje o poedinem predmetu. Prvi rok bi bil mogoče umesten in pripraven za splošen pregled posameznih vprašanj, dočim bi druga dva nadaljevala s podrobno razpravo. Na vsak način pa bi bilo nujno, da bi tvorili vsi trije roki ali tečaji organiznično zvezano celoto: vez bi bila posebna praktična misel. Prvi rok bi bil posebno pripraven za inteligentnejše kroge: učiteljstvo, dijaštvo in one, ki jim je mogoče dobiti ta čas dopust. Seveda tudi drugi slušatelji ne bi bili izključeni. Sicer pa bo izkušnja pokazala, kaj in kako tudi v tem pogledu. Brez poizkusov pač nikjer ne gre.

Z ozirom na stalne redne slušatelje bi moral biti pouk porazdeljen na ves dan ali vsaj na popoldan in večer (v avgustu seve vročini primeren red!) Večerna predavanja bi bila namenjena rednim in izrednim slušateljem, ki bi jim bilo le ta čas možno pohajati k predavanjem. Mogoče pa bi kazalo uvesti le večerni skupni pouk, dočim bi na dnevni čas odpadli: zasebni študij, izleti, eksperimenti i. t. d. Nedeljska popoldanska predavanja pa bi bila prirejena za najširše ljudske sloje po vzorcu velikih letošnjih predavanj S. K. S. Z. v veliki dvorani ljubljanskega „Uniona“.

Slovensko vseučilišče in slovensko ljudsko vseučilišče spadata le v Ljubljano, naše kulturno središče, ker je le tu največ pogojev za prospeh višjih kulturnih naprav. Težave bi bile začetkoma z učnimi prostori, a tako velike nikakor ne, da bi onemogočile ustvaritev ljudskega vseučilišča. Je dovolj učnih zavodov in večjih dvoran. Sicer tudi prava vseučilišča (n. pr. praško češko in nemško) često nimajo vseh sob pod isto streho, čemu bi se potem mi ne zadovoljili s primerno porazdelitvijo na poedine učne sobe raznih učnih zavodov in zasebnih hiš, dokler nam sreča ne nakloni posebnega „ljudskega doma“.

Brez dobro preskrbljene knjižnice reden in uspešen pouk mnogo trpi. Dokler ne bi ljudsko vseučilišče dobilo svoje lastne knjižnice, bi morali porabljati druge obstoječe, kot licejsko (ki ima sicer lepe prostore, dovoljno število sedežev, a vsakih 14 dni po enega čitatelja!) in bogoslovno. Te bi se morale ravno z ozirom na ljudsko vseučilišče izpopolniti in v čim večji meri nuditi ugodnosti. Nujno je že zdaj treba združiti obstoječe večje ljubljanske knjižnice vsaj v toliko, da si bodo medsebojno izposojevale zahtevane knjige. Ravno raditega pa je dalje nujno, da izda prejkomogoče vsaka knjižnica ročen zapisnik knjig, ki si ga bo vsakdo lahko nabavil za malo vsoto, poleg njega pa uredi in izpopolni glavni knjižnični zapisnik. Vsako resno delo zida na podlagi dostopnih virov. Ljubljanski znan-

stveni viri so preveč skriti in zato — nedostopni. Z raznimi nazornimi pripomočki bi postregli učni zavodi, muzej, deželna bolnišnica, če ne brezplačno, pa vsaj proti mali odškodnini. Splošno veljaj načelo: izrabimo vse, kar služi namenu in pouku ljudskega vseučilišča. Drobtin je v Ljubljani polno, dasi tudi večjih zakladov ni ravno tako malo.

Denar — sveta vladar. Pri slovenskem ljudskem vseučilišču prav gotovo ne izgubi ta prislovica stare svoje veljave. Poglejmo, kako bi prišli do denarnih virov. Za vzdrževanje bi morali prispevati seveda slušatelji sami; redni s primerno vpisnino, izredni z vstopnino k poedinim predavanjem. Denarni zavodi bi morali nakloniti letno stalno podporo. Isto bi morale storiti slovenske občine. Vsaka mala vsota bi prišla v prid. Našli bi se zasebni dobrotniki, ki bi darovali večjo vsoto za stalen ljudsko-vseučiliški zaklad. Največ bi seveda bilo odvisno od Kranjske dežele. Sedanji deželni odbor kaže mnogo resne volje, da dvigne kulturno stanje Kranjske dežele. Tudi v deželni zbor je prišel s slovensko odločujočo večino nov, svež, gibljiv duh. Ako kažeta dovolj zmisla za kulturni napredek dežele in slovenskega naroda deželni odbor in deželni zbor, bosta gotovo naklonjena tudi novi napravi, ki bo v čast in ponos, a tudi v korist vsemu slovenskemu narodu, Kranjski deželi pa še posebno. Stremljenje vseh resnično domoljubnih Slovencev mora biti, da ustvarimo iz Ljubljane pravo razvito kulturno središče vsega slovenstva in eno prvih jugoslovanskih kulturnih žarišč. In zato ne dvomimo, da ne bi bilo možno poiskati posebnih virov za vzdrževanje slovenskega ljudskega vseučilišča. Kdor zastruplja z alkoholom samega sebe, svojo družino in tem potom oškoduje celoto, ki rabi krepkih izbornih delavnih sil, da se dvigne za korak v napredku, ta naj nosi tudi posebno breme z odškodnino celoti. Obdavci naj se ponočne razgrajavce nekoliko bolj in imeli bomo dvojno korist: gotov dohodek za ljudsko vseučilišče in več miru ponoči. Čemu naj bi bila v tem pogledu Amerika osamljena...?

Končno ne smemo pozabiti, da nam dolguje država kapital in obresti nad pol stoletja. Moramo izterjati od nje vsaj obresti in dobiti odškodnino za duševni kapital, ki se nam je po njeni krivdi izgubil, odkar nam je odvzela iz Ljubljane vseučiliško stolico, jo prenesla na graško vseučilišče, kjer pa že izza davnih let ni več sledu o slovenskih predavanjih. Vlada je dolžna, da nas podpre tudi od te strani.

* * *

Izvestno ne bi smeli prezreti pri odločitvi usode ljudskega vseučilišča najzasluženejše in najobširnejše izobraževalne organizacije: Slov. kršč. soc. zveze. Za

njo stoji 317 izobraževalnih malih organizacij z nad 10.000 člani. Število članov in poedinih društev se množi od dne do dne. Ta velepomembna organizacija že dobro desetletje vrši na svoj način isto nalogo, kot jo bo slovensko ljudsko vseučilišče. Posebno v novjšem času kaže obilo živahnega gibanja. To izpričuje po nji razrastla se mladeniška in dekliška organizacija, njeni socialni tečaji po deželi in zimski izobraževalni tečaji v Ljubljani. Prav v Ljubljani je S. K. S. Z. doslej edina gojila sistematično ljudsko izobrazbo s svojimi stalnimi tedenskimi predavanji in posebnimi stalnimi tečaji. V vseh pojavih v njenem delu prav lahko zasledujemo misel ljudskega vseučilišča, ki je šele v razvojnem stanju, a se kmalu izpopolni v pravo ljudsko vseučilišče.

Tajiti se torej ne da, da je ta obširna izobraževalna organizacija velike kulturne važnosti. To je že zdaj, ko še ni razvila vseh svojih sil in jo glavno delo še čaka. Kadar pa se izdatno pomnože vrste njenih akademično naobraženih predavateljev, potem se njeno kulturno delo poživi, razširi, poglobi in izpopolni na vse strani, tedaj pa se tudi zviša njen pomen.¹

Le kdor dela in ustvarja nove kulturne vrednote med narodom, sme zahtevati, da se vpoštevata njegov glas pri kulturno-važnih vprašanjih.

Z ljudskim vseučiliščem ustvarimo in pripravimo znanstvenemu delu ugodna tla, ker bodo neposredne realne potrebe silile, da bo vsak predavatelj svojo stvarino prav temeljito obdelal in vsestransko preštudiral. Ali ne bo pri tem zadel na težkoče in problematične posameznosti, ki jih bo gotovo — vsaj pričakujemo — dodobra izrabil in priobčil v naših znanstvenih revijah? Ali se tem potom ne bi poživilo znanstveno naše slovstvo in znanstveno delo sploh? Pa naša znanstvena terminologija! Brez praktične potrebe, brez življenjske nujnosti se ne bo tako kmalu razvila in izpopolnila. In ravno ljudsko

vseučilišče bi vdahnilo temu delu gotovih smeri in dalo priliko takojšnjega stika z življenjem. Čim bliže pa je teoretična terminologija s praktičnim življenjem, tem manj nevarnosti je, da postane prenedostopna širšim krogom. Ali se ne bi pojavilo več naravne jezikovne tvarne sile ravno na ljudskem vseučilišču? Saj brez primernih znanstvenih domačih izrazov ne bi mogel izhajati noben predavatelj.

Danes so pogoji za znanstveno delo neprimerno boljši kot pred desetletjem. Čim več novih kulturnih naprav se pojavi, tem več ugodnih tal za porajajočo se znanstveno organizacijo.

* * *

Preostaja nam še najkočljivejše vprašanje: V katerem odnosu do svetovnega nazora naj bo naše ljudsko vseučilišče?

Da bi postalo slovensko ljudsko vseučilišče zavetišče in ognjišče svobodomiselne propagande, za to gotovo ne bodo odločilni činitelji. Vsaj toliko časa ne, dokler se mišljenje slovenskega ljudstva tako korenito ne izpremeni, da bo potem belo, kar je zdaj črno. Preden pa pride do takega preobrata med slovenskim narodom — vprašanje, če sploh kdaj pride! — bomo prestali še dokaj kulturnih kriz. Ni naš namen, da bi se spuščali v podrobnosti tega bodočega problema, a nekaj misli pa je treba sprožiti, ker so pri nas ljudje, ki jim je kulturni boj kulturni ideal in to, kot trde, radi dobrobiti slovenskega naroda.

Česa potrebuje naš narod? Globoke in resne naobrazbe. Kulturen boj donese le strast in malo uspehov za celoto. Slovenski narod potrebuje močne kulture. Ali naj jo dajo izrodki moderne kulture, ki jih resni možje drugih večjih narodov odločno odklanjajo ravno s stališča narodne dobrobiti, narodne kulture? Tudi slovenska kultura bodi narodna, bodi čvrsta in zdrava, močna in samonikla. To pa je mogoče edino tedaj, če ji bo vir narod sam, če bo potekala iz globoko verske duše slovenskega naroda, če bo zajemala v tradiciji in jo izkušala oplemenititi z najboljšimi sadikami moderne kulture. Le v zvezi narodne tradicije in najboljših modernih kulturnih pridobitev je dan pravi in trdni temelj naši slovenski kulturi. Prav raditega pa mora biti tudi najvažnejši kulturni činitelj, ki mu pravimo znanstvo, in vse, kar je z njim v zvezi, popolnoma v duhu naše narodne kulturne samobitnosti, v kateri je bil od nekdaj in tudi ostane verski čut in versko mišljenje glavni in najplodnejši činitelj.

Kdor se je poglobil v posebnost našega kulturnega razvoja, presodil vrednost kulturnih činiteljev, precenil silo gibalnih idej, mora uvideti, da je popolen preokret v svobodomiselni smeri mogoč le z

¹ Dnevni red zadnjega poljudno znanstvenega tečaja Slov. kršč. soc. zveze je bil določen za prvi dan dopoldne: 1. Temelji finančne vede z ozirom na občine, dežele in državo; 2. Umetnost v izobraževalnih društvih; 3. Socialna demokracija in gospodarski liberalizem v sedanjosti. Popoldne: 1. Gospodarska organizacija in pravna načela; 2. Kapitalistiška organizacija velikega obrta; 3. Izseljenci, žensko varstvo. Drugega dne dopoldne: 1. Banke, borze, in njih vpliv na gospodarsko življenje; 2. Mali obrt in njegove težnje; 3. Domači obrt. Popoldne: 1. Delavčevo razmerje do podjetnika. Tarifne pogodbe. Strokovna društva; 2. Delavsko varstvo in zavarovanje; 3. Zadrugištvo. Tretjega dne dopoldne: 1. Kmetijski in maloobratni kredit; 2. Carina in agrarna politika; 3. Agrarna politika glede na lastninsko vprašanje; 4. Zahteve agrarne politike glede na kmetijsko kulturo. Popoldne: 1. Izobraževalna društva in izobrazba. Sociološko slovstvo; 2. Mladeniška organizacija; 3. Sociologija in socialno delo — apologija krščanstva.

velikanskim naporom velikega dela slovenskega naroda. A kaj bi v kulturnem boju za zmago svobodomiselstva ali krščanstva dosegli, to pač ni težko razvideti. Ali nam je res tako nujno potreba, da raztrgamo vse vezi, ki nas vežejo s preteklostjo in ki še danes najbolj vežejo ljudska srca v harmonično celoto, in da započnemo od tradicije povsem ločeno smer razvoja? Ali vodi ta smer do gotovih, jasnih ciljev, pozna li svobodomiselna zblojena teorija bolj varno pot kot jo riše krščanstvo! Ko bi vsaj počakali in opazovali ti moderni empiristi-teoretiki, kaj bo rodilo svobodomiselstvo pri drugih narodih!

Neprimerno škodo povzroči, kdor med slovenskim narodom razneti kulturni boj, nanj pade velika in težka odgovornost, ker zavre ali celo onemogoči delo in priprave v smeri našega narodnega in kulturnega poslanstva na slovanskem jugu.

Če kateri jugoslovanski, ima slovenski narod poslanstvo, da razreši jugoslovanski problem. Saj narod, ki je bil doslej trpin, preganjan in izkoriščan v službi tujih načrtov, v neprestanem boju za svoj obstanek; narod, ki je sicer mal po številu, a velik po notranji sili, v vseh težavah preizkušen, zato pa potrpežljiv, utrjen in vztrajen, moralno visoko stoječ ter bistrega duha, je po vsem svojem značaju zmožen velike naloge, ki mu jo je Previdnost odločila s tem, da ga je razvrstila med Germane, Romane in brate Slované ter mu s tem dala tudi najznačilnejša svojstva teh plemen: žilavost, doslednost in organizatorični talent Germanov, živahnost, sprejemljivost in podjetnost Romanov ter mehko, za vse dobro in lepo vneto srce poeta Slovana. Presodimo po vrsti jugoslovanske rodove in primerjajmo njihov značaj z značajem našega naroda: Še največ zmisla imajo za organizacijsko delo Bolgari. Katerega naroda ljudske mase dosegajo naobrazbo naših ljudskih slojev? Pa ko bi ne imeli te in drugih prednosti, imamo to ugodno stališče, da smo lahko vsem enako — pravični. Niti Hrvatje, niti Srbi, niti Bolgari ne morejo o sebi tega trditi.

Ravno radi tako vsestransko ugodnih predpogojev leže kulturni ideali slovenskega naroda v smeri proti jugu. Čim bolj se zviša in razširi splošna kultura med narodom, čim več se v njem nabere kulturne energije, tem bolj bo čutil potrebo, da razširi

svoji kulturi delokrog. To je v bistvu narave, da izkuša izravnati nasprotja v napetosti energij. Tudi v duševnem svetu vlada isti zakon, kar izpričuje zlasti zgodovina nekdanjih finskih Bolgarov, katerih sled je višja kultura zaslužnjene naroda tako zbrisala, da njihovo ime nosijo danes njihovi nekdanji sužnji bratje Bolgari. V bistvu visoke kulture slovenskega naroda je že zdaj in bo še bolj, da si bo iskala poti v jugoslovansko ozemlje.

Do čim višje potence torej dvignemo svojstva slovenskega celokupnega naroda: njegov živi verski čut in plemenitost srca, pridnost in potrpežljivost, vztrajnost in živahno podjetnost, žilavost in zmisel za skupno delo vseh stanov, — tem sposobnejši bo za velepomembno svojo kulturno nalogo in tem spretnejši v vlogi učitelja in odkritega prijatelja južnih bratov.

In zato smo si docela svestni, kako velike važnosti so vse naše obstoječe in prihodnje kulturne naprave, posebno pa slovensko ljudsko in pravo znanstveno vseučilišče. In ravno spričo te velike važnosti si ne želimo, da bi na teh mestih zavladala puhlost modernega poganstva, se vgnezdila svobodomiselna propaganda in z njima vred se razvnel kulturni boj v srcu Slovenije.

Iz tega pa nujno sledi odgovor na vprašanje o odnosu med ljudskim slovenskim vseučiliščem in svetovnim nazorom: na njem bodi prostor le za resno, krščanstvu in tradiciji ne nasprotujoče znanstveno delo; vsaka druga tendenca naj se a priori odkloni.

Razviti vse sile slovenskega naroda do najvišje kulturne stopinje ter jih uslužiti dvema idejama, krščanski in narodni jugoslovanski, to bodi najidealnejši smoter vsakega slovenskega domoljuba. Ni je druge rešitve jugoslovanskega problema, kot je v zvezi teh dveh idej.

Slovenski narod ni bil in tudi ne bo sebičen, da bi delal krivico in silo južnim bratom, ker sam komaj brani svojo pest zemlje in jo bo moral vedno braniti proti prodirajočemu Germanu. Naj pomislijo južni bratje, da za nami pridejo na vrsto sami, če bodo sebični in pustili proti velikanu borečega se brata — samega. Naj pomnijo jugoslovanski bratje ravno zdaj, da:

Slovenia docet et monet!

V transi.

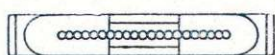
Zložil G. Koritnik.

Pri meni si . . . Še čutim tvoj korak
in rahlo trkanje na srčne duri —
kot sanje si prišla v polnočni uri,
polskrita v las kipečih gosti mrak . . .

Na ustnih smeh: Pozdravljen moj poet,
zamaknjen spet v globoki čar noči,
da mozeg peče, da srce boli
odkrivaš skritih ran ponosni cvet?

A to življenje, glej, ki venča brez zaslug
izvoljene s častjo nesmrtnih lovorik,
ne sanjaj pesmi, srca mučenik —
ko poje meč in reže brazde plug!

Kaj to si ti? Otroškobel obraz,
a to je govor zrelega moža —
ne smej se pesmi, biseru srca,
jaz ljubim pesem, ti svoj mladi kras!

Moč.

Zložil G. Koritnik.

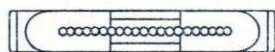
Na ustnih molk teman leži,
v očeh se trgajo bolesi,
molče kot kremen, ki iskri
od udarcev se, srce se joče . . .

Ne vzdih ni, ne žalbesede,
ne tožbe robske na obraz,
ponosne streljajoč poglede
visoko stopa mimo vas!

V veliki boli velik duh,
svobodna moč je sama v sebi —
za žalost in veselje gluh
junak se suče po potrebi . . .

V blestečih solnc ponosno sredo
oko strmeče koprne,
naj lice polno ali blede,
naj duh se muči in trpi . . .

V višine silne naj ponesem
skrivnost srca — in cilj je tam —
tam čaka svatovska me pesem
ljudje, dosegel sem ga sam!

Ljubezen.

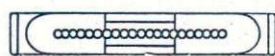
Zložil G. Koritnik.

Dvorana svetla je ljubezen moja
kot spalnica kraljevska se mi zdi,
v lestencih dragih strop se njen blesti
in v barvah izpreminja se brez broja.

In vsi plameni švigajo v srce
in spet iz njega, sveži, razpihljani,
kot topli jug po rožnati poljani . . .

Kot lila kaplje solnčnega bi soja
in kaplje vse imele bi oči,
ki v njih ljubezni večni dan gori
v plamenu silnem, polnem nepokoja.

In vsi cvetovi kvišku koprné
v višine solnca, ki duhove vžiga
v nižinah temnih in jih k sebi dviga!

Estera.

Igrokaz v štirih dejanjih.¹ — Po svetopisemskem besedilu priredil p. Jeronim Knoblehar.

Osebe:

Asver, perzijski kralj.

Estera, kraljica.

Tori,

Edisa, } dvorjanke, Judinje.

Sonu,

Gata, } dvorjanki, paganki.

Vasi,

Mardohej, Esterin stric.

Aman, kraljevi minister.

Zara, njegova žena.

Ben Azarija, Jud, krošnjar.

Perzijski častnik, podčastnik,
nekaj **vojakov**.

Nekaj kraljevih **dvornikov**.

Služabnik Amanov.

Abiga, služabnica na kraljičinem
dvoru.

Služabnica dvorjanke Gata.

I. dejanje.

Velika dvorana v staroperzijskem slogu: kraljičina soba z razgledom na mesto Suzo.

1. prizor.

(Estera sedi na prestolu; pred njo pevke s harfami. Ob njeni desni in levi dvorjanke: Edisa, Sonu, Tori, Gata in Vasi. Pojo s spremljevanjem harf:

Naj slavospev ti naš zveni, gospa,
me se poklanjamo ti, Estera!
Zlata te diči krona, milostna,
zares ti vredna trona si kraljevega!

Med sklepnimi akordi harf pevke denejo roke križem nad prsi, se poklonijo Esteri in odidejo, za njimi ravnotako harfenistinja. Okoli kraljice ostanejo le Edisa, Sonu, Tori, Vasi in Gata odideta za pevkami.)

Estera: Res, ginjena sem; kako si prizadevajo okrajšati mi dolgočasne dneve na dvoru. Toda, oh, moje srce je vkljub temu vedno otožno —

¹ Kralj Asver ali Kserkses je okoli l. 485. pr. Kr. zasedel perzijski prestol. Bil je vnuk kralja Cira, ki je l. 538. pr. Kr. Judom dovolil vrnitev iz babilonske sužnosti v Palestino. Veliko se jih je vrnilo, še več pa jih je ostalo v Perziji: med njimi, kakor je videti, tudi starši Mardoheja. Mardohej je bil pri Asveru dvorni uradnik. Bil je stric lepe Estere. Dvorniki so kralja Asvera opozorili nanjo. Kralju se je tako dopadla, da jo je povzdignil k časti kraljice namesto zavržene njene prednice Vasti. — Na kraljevem dvoru je živel tedaj tudi neki Amintas, Macedonec; sv. pismo ga imenuje Amana. Bil je sin odličnega Perzijanca Bubaresa in Gigaje, sestre macedonskega kralja Aleksandra. Kralj Asver ga je imel zelo v časti ter je poslušal njegov svet. Aman je sovražil Jude sploh, Mardoheja pa še posebno. — Tisti čas je kralj zbiral denar za vojsko zoper Grke. Njegov oče Darij je namreč izgubil bitko proti njim pri Maratonu (490. pr. Kr.). Sin se je hotel maščevati. Za vojsko je treba denarja. Aman je kralja opozoril na bogate Jude. Očrnil jih je pri kralju kot upornike in svetoval, naj jih kot nadležne tujce zatre, njihovo premoženje pa zapleni. Kralj izda res tozadeven ukaz, ki bi se imel izvršiti dne 13. meseca Adar (25. marca). — Mardohej opozori Estero na nevarnost. Ta gre h kralju, razkrinka Amana in reši Jude.

Edisa: Kako govori naša kraljica? Žalost je legla na tvoje srce, enako večernemu mraku na zemljo?

Sonu: Torej ti niso mogle naše pesmi razveseliti duše in razjasniti mračnega tvojega obličja, gospa?

Tori: In me, tvoje dvorjanke, bi te tako rade videle zopet veselo!

Estera: Ah, ljube moje! Kako naj bom vesela? Glejte, je li me ne spominja vse naokrog v tej dvorani in zunaj po mestu, po deželi, da nisem tam, kjer je bival od nekdanj moj rod, v deželi očetov, ki so častili edino pravega Boga, Jahve? — Glejte te podobe! Maliki so, ki jih časti perzijsko ljudstvo, čigar kraljico me je naredil moj gospod in kralj Asver — maliki, pravim, gnusoba v očeh Gospoda, mojega Boga. — In moj rod? — Ni li stiskan od sovražnih nam malikovalcev? — Jaz sem kraljica, moj rod, izvoljeno božje ljudstvo, pa je suženj! — Kako bi se mogla pri tem spominu veseliti kraljevske svoje časti?

Edisa: Tudi moja mati je velikokrat slavila svojo nekdanjo domovino v deželi Izrael in vselej je končala z vzdihljajem: Ljubi moj otrok! Ti ne veš, kako lepo je tam, kako vse lepše, kakor tu med tujci, malikovalci!

Estera: Glejte, sedaj razumete mojo žalost! (Povzdigne roke): O domovina, o tempelj, o Bog mojih očetov, zakaj tako ponižuješ svoje ljudstvo? (Vse molče nekaj časa, zamišljene.)

Tori: Gospa moja in kraljica! Dovolj, da te motim v tvoji pa tudi v naši žalosti!

Estera (nekaj časa tiho, nato): Govori, Tori. Kaj bi mi pač mogla povedati v tolažbo?

Tori: Gospa! se li spominjaš junaške žene Judite, o kateri pripovedujejo čudovite reči naši očetje? Kako je obvarovala svoje ljudstvo babilonske sužnosti! — Tebi, o Estera, ni treba seči po meču;

— drugo orožje ti je dal Gospod, da ga uporabiš v prid našemu ljudstvu. — Glej, kraljeva krona te krasi: porabi svojo moč in oblast — stopi pred kralja, prosi ga, naj brani Izraelov rod krivic, ki se mu gode v tej deželi!

Sonu: Lepa je ta misel, o Tori! Toda, oh, zdi se mi, da ne bo nič iz tega. — Kralj ve ceniti delavsko moč Izraela: kdo mu bo lomil kamenje, kdo žgal opeko? To dela sedaj naš rod. Vidiš, ljuba Tori, zastonj — ker neizvedljiv je tvoj svet.

Estera: Oh, da, res je, kar praviš, Sonu; zastonj bi bila moja pot h kralju, če bi tudi mogla k njemu. — Ve veste, da je pod smrtno kaznijo prepovedano vsakomu, in tudi meni, priti nepoklican pred kralja. — In če pridem ter s tem zapadem smrti, komu bi bilo s tem pomagano? Moje ljudstvo bi bilo na slabšem nego je sedaj: kar namreč morem, storim za svoj rod na skrivnem. Očitno ne smem pokazati, da sem Judinja; zato še kralj ne ve.

(Med temi besedami vstopi služabnica Abiga in čaka pri vratih, da neha Estera govoriti. Estera jo ugleda.)

2. prizor.

Estera: Kaj boš povedala, ljuba Abiga? (Abiga stopi korak bliže, sklene roke križem, se pokloni in reče):

Abiga: Slava ti, kraljica! Mardohej, kraljevi služabnik, čaka v preddvoru.

Estera: Kaj je rekel Mardohej, da mi sporôči?

Abiga (se zopet pokloni): Mardohej želi takoj govoriti z mojo gospo in kraljico.

Estera: Pojdi, povej mu, da precej pridem; pelji ga v mojo sprejemno sobo.

Abiga (se kakor prej pokloni, rekoč): Slava ti, kraljica! (Odide.)

Estera: Dobri Mardohej! Kako je skrben! Moj lastni oče ne bi mogel storiti več zame kakor on, moj stric. — Ne pustim ga čakati! — Prijateljice, z Bogom! — Ti, Tori, spremljaj me! (Dvorjanke se priklonijo.)

Tori: Kakor ukazuješ, gospa! (Odide z Estero.) (Sonu in Edisa pospravljata tuintam po dvorani.)

Sonu (čez nekaj časa Edisi): Zopet ta Tori! Vedno le Tori in zopet Tori! Kako ji je k srcu prirastla! — In me druge? Smo li slabše kakor Tori? Ali ne istega rodu, istega stanu, ravnotako zvesto vdane kraljici kakor Tori? Toda Estera odlikuje vedno le njo.

Edisa: Ne jezi se, Sonu! (Ji dene roko na ramo): Tori je mehkega srca in nežnega čuvstva, bolj kakor ti; zato jo ima kraljica rajši. Saj tudi tebe ne zaničuje — pa ti si ji prevesela, preživahna; slišala si, kaj teži kraljico in nas vse: beda našega ljudstva, ki se malo zлага s tvojo veselostjo.

Sonu (zamahne z roko): Ah! Kaj je to, če sem vesela! Z vso žalostjo ne bomo me predrugačile usode Izraela, če si kraljica ne upa iti pred kralja. — Bodimo zadovoljne, da se nam dobro godi. Me nismo krive nesreče našega ljudstva, ampak naši očetje, ki se niso hoteli vrniti v deželo Kanaan, kojih je dobri kralj Cir izpustil iz sužnosti. — Kaj moremo me za to?

Edisa: Ne bodi taka! Ne privošči hudega svojemu rodu, ki bridko čuti, da je le tujec v deželi Asvera, našega kralja. Si li pozabila, kako so naši ljudje zadnjič, ko smo bile z Estero na izprehodu, pri trdem delu otožno peli pesem iz preroka Jeremija? Saj si sama rekla, da ti je v srce segla. — Glej, tu ima Estera bukve preroka Jeremija. (Vzame z mize knjigo.) Ponoviti jo hočem, poslušaj! (Bere):

Pomisli, o Gospod, kaj se nam je prigodilo; ozri se in poglej naše osramočenje.

Naša deležnina je prišla na tujce, naša hiša na zunanjike.

Sirote smo brez očeta, naše matere so kakor vdove.

Vodo svojo za denar pijemo, svoja lastna drva kupujemo.

Za vrat nas gonijo, trudnim ne dajo pokoja... (Čujejo se koraki.)

Sonu (se ozre proti vratom): Kdo neki prihaja? (Gre pogledat.) Dvorjanki Gata in Vasi sta!...

Edisa: Ti paganki! Po palači postopata pa jezik imata oster; dobro, da ju Estera pozna in ne posluša!

Sonu: Semkaj gresta. Jaz ju ne maram poslušati; pojdiva! (Odideta skozi nasprotna vrata.)

3. prizor.

Gata in Vasi (vstopita v živahnem pogovoru).

Gata: Posebno to-le jezi Amana, kraljevega ministra — tako mi je pravila njegova žena — da Marhodej nikdar noče po naši šegi v pozdrav poklekniti pred njim.

Vasi: Kdo je to, Mardohej? Včasih sem že čula to čudno, trdo ime, za osebo se nisem zmenila.

Gata (prezirljivo): Ah! eden nižjih služabnikov, vratar kraljeve palače!

Vasi: In tak človek se drzne odrekati prvemu kraljevemu svetovalcu, Amanu, dolžno čast? Kolika predrznost!

Gata: Mardohej se sicer izgovarja na svojo vero, češ, po Mojzesovi postavi mi je prepovedano, koleno pripogibati pred človekom, kar se spodobi le pred Bogom.

Vasi: Kaj? Jud je Mardohej? Fej! Tega nisem vedela.

Gata: Da, Jud je; davno bi ga bil Aman že zapodil iz službe, pa to ni tako lahko!

Vasi: Zakaj ne! Ministru ne bo težko odsloviti vratarja!

Gata: To seveda ne. Toda znano ti je, da je kralj pred dobrim letom dal obesiti dva dvornika, Bagatana in Tareta, ki sta se zarotila zoper njegovo življenje. Zaroto je odkril ravno ta Mardohej. Bil je prej ubog delavec v nekem kraljevem kameno-

SLIKE IZ PERZIJE: POŽIREK VODE

lomu: tu je po naključju zalotil zarotnike in jih naznanil kralju. V plačilo ga je kralj nastavil kot zvestega podložnika za svojega vratarja. To je en vzrok, da mu Aman ne more do živega.

Vasi: A tako? Potem je seveda težko.

Gata: To pa še ni vse. Glavni vzrok, da se Mardoheju ni treba bati Amana, je drug. — Vendar ni posebno varno o tem govoriti.

Vasi: Zakaj ne!

Gata: Lepa Estera, naša kraljica, je baje Mardohejeva hči, četudi pravi sama, da je le njegova

bivša rejenka. Estera ve, da bi kralj ne vzel Judinje za svojo kraljico.

Vasi: Tako? Estera Judinja? In tega kralj ne ve?

Gata: Ne, ne ve!

Vasi: To je sramota za nas! Toliko je perzijskih deklet, lepših kot je Estera, in ta Judinja je kralja oslepila!

Gata (prime Vasi za roko): Tiho, tiho, ne tako glasno! — Da, res je, kar praviš, tudi mene to grize. — Toda potrpi, kmalu bo bolje.

Vasi (potihoma): Kaj praviš: kmalu bo bolje? Jeli Estera padla v nemilost pri kralju, enako svoji prednici Vasti? Si li izbira kralj drugo? A! — sedaj razumem, zakaj je Estera tožila, da je kralj že več dni ni velel poklicati k sebi.

Gata: Motiš se, ljuba Vasi. Ni tako: Estera je še vedno v milosti pri kralju. Toda Aman je njej in vsem Judom prisegel pogin.

Vasi: Tako? — To mi je čisto novo! Povej, zakaj pa?

Gata (bolj potihoma): Ne tukaj in ne sedaj; povedala ti bom pozneje. Jaz imam sedaj službo pred kraljičinim dvorom, saj veš! V dveh urah sem zopet prosta, pridi v mojo sobo potem. — Še nekaj: Abiga, dvorjanka, mi je pravila, da je Mardohej pri Esteri.

Vasi: Tako? Pa ne da bi kaj slutil, kaj se za Jude pripravlja? (Gresta proti izhodu.)

Gata: Mogoče, toda neverjetno. Aman je premeten. Zdrava torej, na svidenje!

(Zagrinjalo pade.)

II. dejanje.

Kraljičina zasebna soba z razgledom na vrt, odičena s preprogami, cveticami itd. Estera sedi za mizo, njej nasproti Mardohej. V žepu ima kraljevo pismo, ki ukazuje uničiti Jude.

1. prizor.

Estera: Stric, povej mi, kaj te teži? Tvoje obličje je nenavadno resno, tvoje vedenje potrto.

Mardohej: Veš li za gotovo, Estera, da sva sama, da naju nihče ne sliši? Pri Jahvi, Bogu naših očetov, to, kar ti imam povedati, ni za vsako uho.

(Estera ploskne z rokami, Gata vstopi in se s prekrižanimi rokami prikloni.)

Gata: Slava ti, gospa in kraljica! Kaj ukazuješ?

Estera: Gata, pokliči mi Tori; tebe odvežem za danes od službe, pojdi na svoj dom.

Gata: O gospa, zakaj to? Ali ti nisem tudi jaz zvesta služabnica?

Estera: Že dobro; vem, da si mi vdana, toda pojdi in stori, kar ukazujem. (Gata se kakor prej prikloni in odide. Tori vstopi čez nekaj časa z običajnim poklonom.)

Estera: Ljuba Tori! Ti si mi zvesta, nate se zanesem; skrbi, da nihče ne prestopi praga mojega preddvora, dokler ti ne rečem!

Tori (se prikloni križemrok): Zgodilo se bo, kakor ukazuješ, kraljica! (Odide.)

Estera: Tako! Zdaj sva sama. Mardohej, govori!

Mardohej (potegne pismo iz žepa, razburjeno): Estera, kaj praviš ti k temu pismu? (Ji poda pismo.)

Estera (bere; roke ji omahnejo, prestrašeno pogleda Mardoheja): Mardohej! je li je to mogoče! (Bere še enkrat naglas):

najsti dan meseca Adarja, da se hudobneži v enem dnevu pogreznejo v podzemlje in naši državi vrnejo mir, ki so ga razdrli. (Estera položi pismo na mizo.)

Mardohej: Izvedel sem, da so kraljevi poslanci s pismom že odšli po deželi k posameznim oblastnikom.

Estera (žalostno): Torej prodani smo. — Vendar odkod to sovraštvo Amanovo do nas? Da ti ne pripogiblješ kolena pred njim, to vem, da ga jezi. Toda umljivo bi bilo, ako bi zato le tebi stregel po življenju, tako pa je prisegel pogin vsemu našemu narodu. Mardohej, kaj praviš ti k temu?

SLIKE IZ PERZIJE: VOJAŠKO ŠOTORIŠČE

Asver, veliki kralj od Indije do Etiopije, sporoča knezom in namestnikom svojega kraljestva pozdrav!

Gospodujem mnogim narodom in hočem, da moji podložniki pokojno živijo. Ko sem pa vprašal svoje svetovalce, mi je Aman, prvi med njimi, ki v modrosti in zvestobi ostale presega, povedal, da je po vsej zemlji razkrojeno neko ljudstvo, ki je po svojih postavah nasprotno vsem narodom in zaničuje kraljeva povelja in razdira slogo med ljudstvi. Ko smo to izvedeli in videli, da se eno samo ljudstvo upira vsemu človeškemu rodu in ima napačne postave in kali mir in edinost nam podložnih pokrajin, smo ukazali, naj se vsi, katere zaznamuje Aman, ki je prvi za kraljem, pokončajo z ženami in otroki vred štiri-

Mardohej: Ljuba Estera! Ne poznaš li Amana pohlepneža? Kdo zna bolj dreti podložne kot on? Odkod njegovo bogastvo?

Estera: A tako? Meniš li, da ga v oči bôde premoženje Judov?

Mardohej: Nič drugega. Naši ljudje so pridni in podjetni, Perzijani pa leni in nerodni. Vsak dan imamo priliko videti in okušati njihovo nevoščljivost. To Aman ve. Torej mu ne bo težko nahujskati ljudstvo na naš rod, kakor hitro bi dobil od kralja za to dovoljenje. In kakor vidiš, ga ima že v roki.

Estera: Toda neumljivo mi je, kako je mogel Aman pregovoriti kralja k takemu dejanju. Saj je naše ljudstvo mirno in redno plačuje davke.

Mardohej: Tudi temu sem izvedel vzrok. Ni mi treba šele opozarjati te, kako peče Perzijane pred petimi leti izgubljena bitka pri Maratonu. Ta sramota žge kralja. Rad bi se maščeval. Zato zbira že nekaj let sem za novo vojsko potrebni denar. — Aman ga je opozoril na premožne Jude. Po njegovi cenitvi je vredno njihovo premoženje milijone. Kako jih dobiti? Svetoval je kralju, naj da Jude razglasiti za nadležne tujce, ki so po svojih postavah nasprotni drugim narodom; ki zaničujejo kraljeva povelja in razdirajo slogu med ljudstvi s svojim posebnim značajem. Kralj je poslušal njegov svet, kakor razvidiš iz pisma, in Amanu poveril izvršitev. — Aman ve, da bo mnogo našega zlata in srebra obviselo na njegovih prsih. Razumeš sedaj, Estera?

Ester a (dvigne roke): Torej denar in zopet denar! Temu molohu naj bo žrtvovano vse naše ljudstvo! Mardohej, kaj nam je storiti?

Mardohej (pobito molči nekaj časa; potem): Jaz sam ne vem. Z orožjem se braniti, ne kaže, ker nas je premalo. Bežati nimamo kam. (Molčita oba nekaj časa. Nato)

Mardohej: Eno sredstvo imamo še, če se še to ponesreči, potem smo izgubljeni!

Ester a: Govori, Mardohej. Katero sredstvo?

Mardohej: Govori ti pri kralju za nas in reši nas smrti!

Ester a (se strahoma zgane): Mardohej! Vsi kraljevi služabniki in vse pokrajine, ki so pod njegovo oblastjo, vedo, da mora takoj umreti vsakdo, mož ali žena, ki vstopi, ne da bi bil pozvan, na kraljevi dvor, če ne vzdigne kralj zatega žezla v znamenje milosti. — Kako naj torej pridem h kralju, ker me že več dni ni pozval k sebi?

Mardohej (odločno): Kakor hočeš, Estera! Toda to vedi: Nikar ne misli, da rešiš svoje življenje, ker si v kraljevi palači. Amanu je znano, da si Judinja. Lahko mu bo kralja pregovoriti, da žrtvuje tudi tebe, četudi si kraljica. Spomni se svoje prednice Vasti; vsled kake malenkosti je padla pri kralju v nemilost. Ti si pa Judinja, hči smrti zapadlega ljudstva. S teboj kralj ne bo delal izjeme. In kdo ve, je li nisi zato dospela do kraljevske časti, da si pripravljena za ta čas!

Ester a (sklene roke in gleda proti nebu): Gospod moj in Bog naših očetov, ki si edini naš kralj, pomagaj nam zapuščenim! (Čez nekaj časa:) Mardohej! Pojdi in zberi vse Jude, ki jih najdeš v Suzi in molite zame! Ne jejte in ne pijte tri dni in tri noči. — Jaz se bom s svojimi služabnicami ravnotako postila. — Potem pojdem h kralju, dasi bom delala proti postavi, ker nisem pozvana. Če mogoče, naj moja kri reši ljudstvo! (Vstane v znamenje, da je avdijenca končana.)

(Zagrinjalo pade.)

2. prizor.

(Preprosta, pa okusno opremljena soba.)

Gata (jezno odlaga dvorjansko obleko): Odslovila me je Estera. Tori je velela poklicati, to hinavko. Vedno se ji liže. Že ve, zakaj. No, dolgo ne bo več trajala Esterina slava; zato bo že Aman skrbel, in Tori in Sonu in Edisa in vse druge, ki jih Estera tako odlikuje, bodo tudi spoznale, da so one Judinje in me Perzijanke. (Vasi vstopi.) O ljuba Vasi, dobro, da si tako kmalu prišla!

Vasi: Slučajno sem šla mimo tvojega stanovanja, tvoja hišina mi je povedala, da si že doma. Kako to? Saj bi imela sedaj pravzaprav službo na dvoru pri Esteri.

Gata (razburjeno): Ne morem ti dopovedati, kako sem jezna. Ta vsiljiva Tori! Kraljica me je poslala ponjo in mene odslovila, češ, sedaj te ne potrebujem več. To se pravi toliko kakor: Izgubi se! Tebi ne zaupam!

Vasi: A tako? Domov te je poslala. — Zakaj pa?

Gata: Poslušaj! Kakor veš, je Mardohej prišel k avdijenci. Ko mi je Estera ukazala, naj pokličem Tori, sem opazila, da je Mardohej nenavadno bled in razburjen. Veš, da me je radovednost imela, kaj hoče Mardohej pri Esteri: stopila sem za preprogo pri vratih; tu sem potem čula, kako je kraljica rekla Tori: Ti si mi zvesta, nate se zanesem, skrbi, da nikdo ne prestopi praga mojega preddvora, dokler ti ne rečem. — Te besede sem ujela, in nato mi seveda ni preostajalo drugega, kakor oditi, da me Tori ne najde pri vratih.

Vasi: Škoda, da nisi mogla čuti, kaj sta se pogovarjala Estera in Mardohej. Kaj neki imata? Meni se le zdi, da je Mardohej izvohal, kaj namerava Aman.

Gata: Mogoče! Da, skoraj verjetno! Danes v jutro sem namreč opazila nenavadno živahnost med kraljevimi služabniki: sedlali so konje poslancem, ki so kmalu nato odjezdili. Poslala sem vprašat, kam gredo. Gotovega sicer nisem izvedela drugega, kakor to, da nesejo poslanci posameznim oblastnikom kraljevo pismo, ki govori o Judih.

Vasi: Zdi se mi, da je kraljevim služabnikom pač več znanega iz kraljevega pisma, kakor nama. Na poti k tebi sem med vojaki stražniki ujela nekaj besed: govorili so o Judih in o plenu.

Gata: Imaš prav, Vasi, tudi jaz sem včeraj opazila neko nenavadno sovražnost naših vojakov do Judov. Prej se niso dosti zmenili zanje; včeraj pa so pograbili nekega Juda, gredočega mimo glavne stražnice, se norčevali iz njega, ga vlekli za brado in uganjali burke z njim, dokler ni prišel poveljnik straže in jih ugnal, Juda pa zapodil.

Vasi: Vidiš, da sem imela prav, ko sem rekla, da je Mardohej najbrže na sledi Amanovim naklepom in da je zato prišel k Esteri!

Gata: Kaj naj stori Estera? H kralju ne sme, dokler ni klicana, in če bo klicana, gotovo ne bo za drugo, kakor da okusi kraljevo jezo, ker ga je prav po judovsko okanila za krono. — Pomisli! Estera — Judinja — kraljica! Asver ne mara Judov, zato jih stiska, kjer more.

Vasi: Veselilo me bo, ako bom videla Estero ponižano. Sita sem že njene hinavske sladkosti.

Gata: Veš kaj, Vasi, pojdiva na vrt: tu je prevroče. Govoriva lahko tudi potoma o dogodkih, ki jih res nestrpno pričakujem. Ha, Estera ponižana! (Vstaneta in odideta.)

(Zagrinjalo pade.)

3. prizor.

Estera (v črni spokorni halji, z razpuščenimi lasmi, kleči z razprostrtimi rokami pred stolčkom in moli): Gospod moj, ki si edini naš kralj, pomagaj mi zapuščeni. Ti, o Gospod, si izvolil Izrael izmed vseh narodov za večni delež. Toda grešili smo pred tvojim obličjem in zato si nas izročil v roke našim sovražnikom! (Se skloni na stolček in bere na njem dolgo molitev): Pravičen si, o Gospod! Sedaj jim pa ni dovolj, da nas tlačijo s bridko sužnostjo; sklenili so ugonobiti nas, uničiti tvoje obljube. — Ne daj, Gospod, svojega žezla tistim, ki nič niso, da se ne bodo posmehovali našemu poginu. — Spomni se, Gospod, in pokaži se nam ob času naše stiske; daj mi poguma, Gospod, kralj bogov in vse oblasti: — položi pravo besedo v moja usta pred levovim obličjem in izpremeni njegovo srce, da bo sovražilo našega sovražnika Amana, da pogine on in vsi, ki so z njim. — Nas pa reši s svojo roko in pomagaj meni, ki nimam druge pomoči, nego tebe, Gospod. Ti veš, da sem prisiljena, da zaničujem znamenje svoje visokosti in časti, ki je na moji glavi ob dnevih, ko se očitno pokažem, in da ga ne nosim ob dnevih svoje samote. — Tvoja dekla se ni veselila, odkar je pripeljana semkaj, razen v tebi, Gospod, Abrahamov Bog. O Bog! nad vse mogočni, usliši glas tistih, ki nimajo nobenega drugega upanja; otmi nas iz roke hudobnežev; reši mene moje stiske! (Vstaja počasi in govori): Poklicati hočem svoje zveste dvorjanke in jim razodeti nevarnost: tudi one naj vedo, kaj nas čaka. (Tleskne z rokami in gre k sedežu.)

Edisa (vstopi, prestrašena sklone roke in stopi korak nazaj): Kraljica, gospa! Ti žaluješ! Smem li vedeti, zakaj?

Estera: Ne sedaj! Edisa! Pokliči še Sonu in Tori! Izvedele boste še vse prekmalu! (Edisa se naglo priklone in odide.)

Estera: O Bog! Kako naj jim povem strašno novico? Revice bodo vse iz sebe! Toda, čemu skrivati pred njim, kar bo v kratkem vedel vsak človek v mestu.

Edisa (pride s Tori in Sonu; priklonijo se običajno): Gospa, glej tu svoje dvorjanke; povedala sem Sonu in Tori, da žaluješ!

Estera (sede na stol): Sedite, ljube moje! (Sedejo na nizke stole k nogam Esteri. Molče nekaj časa.)

Tori (sklene roke): Govori, Estera! Kaj te teži? Čemu si nas poklicala?

Sonu: Ti veš, gospa, da smo ti vdane, da je tvoje veselje naše veselje, tvoja žalost naša žalost.

Estera (vzdihne globoko): Povedati vam moram, da se nam bližajo žalostni dnovi! Sovražniki našega rodu niso mirovali prej in ne mirujejo sedaj. Ve poznate Amana in njegovo sovraštvo do Judov. (Dvorjanke molče pritrdijo.) To sovraštvo raste, posebno pa zadnji čas, odkar je moj stric Mardohej razkril zaroto zoper kralja, v katero je bil baje zapleten tudi Aman. Jasnih dokazov proti Amanu Mardohej do sedaj še nima. Toda Aman sluti, da mu bo Mardohej nevaren, dokler bo živ. Zato je sklenil ugonobiti ga in ne samo njega, ampak vse Jude, nas vse. (Dvorjanke prestrašene planejo pokoncu.)

Edisa (s prestrašenim glasom): Nas vse? Tudi tebe in druge vse? Kako je to mogoče? Saj si kraljica; kako bi si upal Aman stegniti svojo roko nad te in tvoj rod?

Estera (dvorjankam z roko migne, naj zopet sedejo): Edisa, si li pozabila moje prednice Vasti? Visoko povzdignjena je zaradi malenkosti globoko padla. In kralj Asver, bo li Esteri prizanesel, četudi je kraljica, ko izve, da je Judinja? bo li meni prizanesel, ko ima na izbiro obilo drugih, Perzijank? — Ne, ne, moja kraljevska čast ne bo rešila ne mene, ne vas, ne našega rodu. — Je pač drugi nad nami, ki vlada človeška pa tudi kraljeva srca, to je Bog naših očetov!

Tori: Res, kdo nas bo rešil, ako ne Gospod naš vsemočni Bog!

Estera: Prav imaš, Tori! V njega zaupajmo, njega prosimo pomoči! — Zato sem vas poklicala, da ve, ki ste mojega rodu, z menoj vred prosite Gospoda, naj nas reši iz rok Amana, našega sovražnika. Jaz sem že slekla kraljevsko obleko in oblekla, kakor vidite, oblačila primerna joku in žalovanju; namesto dragih mazil sem glavo potresla s pepelom in prahom; poniževala bom svoje telo s postom. — Storite tudi ve tako z menoj vred. Mogoče, da se nas Gospod usmili in nas reši. Čez tri dni pa bom šla pred kralja prosit za svoje ljudstvo. (Dvorjanke se spogledajo.) Tako mi je svetoval Marhodej, in tudi ti že enkrat, Tori!

Son u (vzburjena vstane): Veš, kraljica, kaj to pomeni? — Tvojo neizogibno smrt, ako prideš nepoklicana pred kralja! (Sede.)

Edisa: Gospa, opusti to misel! Našlo se bo drugo sredstvo, da prekrižamo Amanu črni naklep.

Ester a: Svetuj mi, Edisa, kaj drugega? — Ne moreš? — ne veš kaj boljšega? — Glej, ne preostaja mi nič drugega. — Ali se spominjaš, kaj mi je svetovala nedavno Tori? — Naj posnemam judnaško Judito, naj stopim pred kralja in ga prosim, da brani Izraelov rod krivic, ki se mu gode. — In sedaj, ko mu preti največja krivica, smrt, naj varujem

svoje življenje, zapravim pa pri tem življenje tisočev svojih rojakov? — In kaj mi je rekel Mardohej? — Ester a, nikar ne misli, da rešiš svoje življenje, ker si v kraljevi palači! — Ako namreč sedaj molčiš, bodo Judje rešeni morebiti na kak drug način, ti pa in hiša tvojega očeta bosta pokončana. — In kdo ve, nisi li zato dospela do kraljevske časti, da si pripravljena za ta čas?

Tori (se vzdigne): Kraljica, jaz pojdem s teboj!

Edisa in Son u: Medve tudi, dovoli, da umrjeva s teboj! (Vse tri pri teh besedah padejo k nogam Esteri, ki si z rokami zakrije obraz.) (Konec.)

(Zagrinjalo pade.)

V zgodnjem jutru.

Zložil Vekoslav Remec.

Murnovemu spominu.

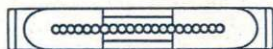
Še v snu globokem
zemlja spi,
nad njo še megla
gosta bdi.

In v sanjah polje
šepeta
od koprnjenja
trepeta:

Da skoraj prišla
bi pomlad
in prišel kmet bi
je zorat! . . .

Jaz grem po stezi
sam in tih,
poln želj in misli
jutranjih.

Poslušam polja
skrit šepet —
bogve zakaj jaz
nisem kmet?

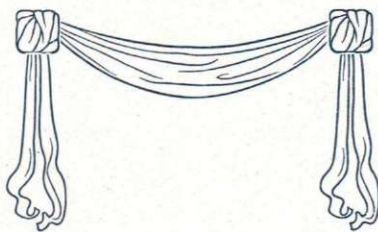
Čez polja bogata . . .

Zložil G. Koritnik.

Čez polja bogata, čez poljane zlate
moje pesmi tiho odhajajo v svate,
svečane z nadami v krilu zelenem,
popasane z mečem v bridkosti izkaljenem.

Oči so njih blisk, njih dih je svoboda,
v brezkončnost razlita od svoda do svoda,
razpaljene grudi, od solnca ožgane,
boré se na vetru kot hrast sred poljane!

Od solnca do solnca se klic njih razliva,
njih moč je ljubezen in misel živa,
njih up je bodočnost, ki misli in hoče,
ki v noči ne pada in v boli ne joče!

JUTRO OB STENI TRIGLAVA

FOT. ANT. GREGOREC

Par ur v Turinu

Spisal profesor Andrej Plečnik.

(Dalje.)

Koj po 12. uri grem v najlepšem vremenu čez Doro Ripario, preko velikega mosta, po široki cesti, mimo hiš, kjer stanujejo delavci kot v kasarnah, do pokopališča. To je precej daleč zunaj mesta. Nekaj časa me spremlja proga tramvaja, slednjič ta opeša, in vsakdo, kdor obišče camposanto, mora peš vanj. Lega mu je zelo lepa, čisto na planjavi; nad teboj sveti solnce na jasnem nebu, na eno stran vidiš v glavnih, nejasnih potezah Turin, na nasprotno stran gledaš s snegom pokrite planine. Pokopališče ima dva dela, starejšega in novejšega. Ima veliko arkad, kjer je vse polno bogatih grobov; najlepši spomeniki so v novem delu, nuovo camposanto. Slučajno dobim zelo prijaznega, okoli 50 let starega meščana, ki mi z največjo ljubeznivostjo pokaže lepše spomenike, mnogo zelo moderno secesionističnih. Zapomnil sem si ime kiparja Tabacchija, ki je videti Italijanom zelo priljubljen umetnik. V spominu so mi ostali tudi nekateri spomeniki. N. pr. v arkadah oni,

ki ga je postavil pisatelj Amicis svojemu sinu, kateri je umrl kot mlad dijak medicine. Mladenič stoji naslonjen ob rob kamena s papirjem v roki in te živahno gleda, kot da bi hotel kaj povedati; vidi se mu celo v marmorju na obrazu, da je imel jetiko. Drug originalen spomenik je sredi pokopališča nad grobom nekega profesorja kirurgije. Vlit je iz brona. Na nosilnicah, ki so v naglici skupaj zvezane iz par drogov, leži težko ranjen delavec, obleko na prsih ima odpeto in odgrnjeno, na nogah ima še okorne čevlje; pri delu se je ponesrečil; prineso ga v bolnišnico, profesor je sklonjen nad njim, ga opazuje in preiskuje. Cicerone mi je pravil, da je bil ta profesor posebno za reveže dober človek; da je ta spomenik primeren takemu človekoljubu.

Pokazal mi je poslopje z dimnikom, rekoč: To je krematorij, peč, v kateri sežigajo mrtvece. Imel me je za Nemca ter me peljal pogledat to moderno napravo. Sluga nam je rad razložil sistem sežiganja.

Hiša ima dva dela, ki sta ločena drug od drugega, kot dve sobi. V prvi sobi se vrše eventuelne mrtvaške ceremonije; živi se tu poslove od mrtveca, do sem ga spremijo; v drugi oddelek ne smejo. V drugem oddelku je prostor za sežiganje. Mrtvec ne pride v ogenj, plamen se ga niti ne dotakne, nego zgori v visoki temperaturi vročega zraka. Ostanajo samo mineralne snovi človekove. Najnavadnejša in tehnično popolna je peč po sistemu Siemsenovem. V čem obstoji? Iz gorljivih snovi, n. pr. iz premoga, se dela plin; ta zgori v zraku in ogreje opeko peči tako močno, da je kar bela. Plini gredo naprej skoz dimnik, ko so dovolj razbelili prostor, kamor denejo mrtveca. Ko tega položi v peč, neha goreti plin; zrak, ki je razbeljen, gre skoz in sežge mrtveca; ni ne dima, ne smradu, nego ostane le bel pepel, ki se pomeđe skupaj, ko se je peč ohladila.

Nekateri dimniki so visoki čez 20 m. Peč je treba kuriti 3 do 4 ure; potem nastopi vročina do 1000° C. Mrtvec je sežgan v 90 minutah. V Turinu imajo v prvem oddelku poslopja, kjer se vrše pogrebne ceremonije, v zidu polno malih dolbin, v katerih stoje majhne krste iz žganega ila, po 30 do 40 cm dolge, široke in visoke okoli 20 cm; v njih je pepel onih, ki so se dali sežigati.

V srednjem veku in tudi še v novem veku niso poznali sežiganja mrtvecev. Ideja je iz časa francoske revolucije. Ideja je čisto protikrščanska, proticerkvena. V najnovšem času se je od l. 1873. naprej močno agitiralo za sežiganje v Italiji, na Angleškem, v Švici, na Nemškem. Sezidali so mnogo krematorijev, a sežiganje ni posebno napredovalo. Pravijo, da je sežigati bolje nego pokopavati, ker pokopališča vzemo zelo veliko prostora, in ta je pri velikih mestih izredno drag, torej je veliko kapitala izgubljenega. Pravijo: voda se okuži, bolezni se širijo; grdo je, če ležiš pod zemljo in počasi razpadaš. V krematoriju pa se mrtvec hitro razkroji; sosedje ne čutijo nobenega smradu; sežiganje je cenejše nego pokop; za spomin rajnih je lepo preskrbljeno, njihov pepel se spravi v posodah v krematoriju. — Toda mrtvecev ne sežigajo ne judje, ne mohamedanci. Videl sem v Černovicah judovsko pokopališče, ki je tako staro, da so spomeniki z mahom obrasteni; v Pragi je tudi staro pokopališče, kamor sedaj več ne pokopavajo judov; gledal sem, ko sem bil v Jeruzalemu, cele dolge vrste judovskih in mohamedanskih grobov. Tem manj se smemo kristjani zavzemati za silovito uničenje mrtveca v ognju. Sveto pismo govori le o počasnem, naravnem razkrajanju v zemlji; in Kristus Gospod je bil tudi pokopan vanjo. Kar se tiče vode, katero naj okužujejo pokopališča, je to smešen ugovor; v Lipskem so preiskali vodnjak na pokopališču, kakor tudi vodo na pokopališču Père Lachaise v

Parizu, ter so dognali, da je čistejša nego voda v soseščini. Pokopališča tudi ne širijo bolezni; izkušnja uči, da so ljudje, ki stanujejo okoli pokopališč, ravnotako zdravi kot oni, ki stanujejo daleč stran — če ne še bolj. Dandanes cvete bakteriologija in medicinska veda trdi, da so razne bakterije in bacili s svojimi strupenimi sokovi povzročitelji hudih bolezni; bakterije prinašajo bolezen od človeka na človeka. Zagovorniki sežiganja mrličev pravijo: bakterije gredo z mrtvecev v grob, iz groba pridejo z drugimi gnjilobnimi produkti v vodo, katero pijemo, torej je mnogo varneje v hudi vročini uničiti mrtveca in smrtonosne kali v njem. — Toda bakteriologija, če govori jasno, odkritosrčno, brez predsodkov, pove, da je prišla do rezultatov, ki ne nasprotujejo krščanskemu načinu pokopavanja. Najhujša, najizdatnejša baktericidna sila je solnce; tega se bakterije najbolj boje. Solnce jih hitro vse uniči, ako pridejo na površino zemlje, in kolikor poznam pokopališč doma in na tujem, imajo več solnca nego najbolj higienično zidane mestne hiše. Ravnotako pove izkušnja, da v zemlji v grobu kmalu zamro bakterije; dobi se v grobu mrtvec, pri katerem o bakterijah, ki so ga spravile v grob in katere je seboj nesel, ni ne duha, ne sluha več. In rezultat mnogobrojnih praktičkih poizkusov je, da to, kar se odceja iz mrtveca, ostane koj pod grobom in ne pride prav nikoli do studentev, iz katerih zajemamo pitno vodo. — Sežiganju mrtvecev se upirajo sodnije; včasih je treba mrtveca izkopati, da se nanovo preišče in se znastveno dožene, kaj je vzrok smrti. Kjer bi uvedli sežiganje, bi se velikrat oddahnili hudodelci, posebno taki, ki operirajo s strupi: če zgori oni, ki so ga spravili s sveta, jim nihče več ne more do živega; iz pesti belega pepela se ne da dokazati nasilna smrt. — Proti sežiganju govori higiena. Za sežiganje mora imeti vsako mesto in vsaka vas, ali vsaj več vasi skupaj svojo peč. Če naj peč dobro funkcionira, tako da ne bo smradu in da bo vročine do 1000°, se porabi za vsakokratnega mrliča toliko goriva, da bi bilo sežiganje zelo draga stvar. Če je pa peč slabo zidana, ali če jo imajo samo v večjih krajih, kaj bi bilo v slučaju epidemije? Ali bodo mrtvece daleč in dolgo vozili, da jih pripeljejo do peči? Tako bi se epidemija ne izolirala, nego bi se širila. Zato se oni, ki propagirajo idejo sežiganja zazdaj omejujejo na velika mesta in pravijo, da postane sežiganje mnogo cenejše, če ne bo treba za vsakega mrtveca posebej peči kuriti, nego če bo dalje časa funkcionirala in požirala vase, kot Moloh, mrtveca za mrtvecem.

Države niso vpeljale sežiganja nikjer in zavirajo iz umevnih vzrokov tudi fakultativno sežiganje. Iz Avstrije, kjer še nimamo peči, včasih prepeljejo kakkega mrtveca v nemško Gotho, kjer ga sežgo.

V Gothi so sezidali prvi krematorij l. 1878. Sežgali so v njem do l. 1893. 1306 mrtvecev. L. 1894. so jih sežgali tam 143, v Heidelbergu 89, v Hamburgu 57. Zelo pridni so Italijani: v 23 krematorijih so sežgali v trinajstih letih 1403 mrtvece. V Zedinjenih državah imajo od 1881 naprej 16 krematorijev. V Parizu sežgo na pokopališču Père Lachaise na leto 1300 do 1400 trupel. Nekdo je podkupil paznika v krematoriju, da mu je dovolil gledati skozi malo odprtino proces, ki se vrši z mrtvecem v strašni vročini. V momentu, pravi, je razpadla krsta in belo zagrinjalo, v katero je bilo truplo zagrnjeno. Tega, kar je pa potem videl, ne more pozabiti do smrti: mrtvec je naenkrat oživel, gibal z rokami, z nogami, oči odpiral in zapiral. To je pač naravno, ker udari vročina na kožo, na mast, na živčevje, na muskulaturo; vse to reagira nanjo, kar dela prizor nepopisno ostuden, neusmiljen. Ne eno, ne drugo ni prijetno, ne počasno razpadanje v zemlji, ne to prisilno v peči; a slednje je tako razburljivo, da ne puste nikogar domačih do peči, kadar mrtvega svojca potegnejo vanjo. Vsi pogrebci in sorodniki morajo ostati v prvem oddelku krematorija, kjer so pogrebne ceremonije. — Kakšnega duha so prevzeti oni, ki se zanimajo za sežiganje, vidimo iz tega, da je eden naročil, naj njegov pepel pomešajo med cement, iz tega pa naredijo njegov kip, ki naj stoji na vrtu. Žena je rada ustregla tej želji in na postamentu je stal doprsni kip rajnega moža, v posmeh vsaki pieteti. Nobene pietete ni imel, pač pa je kazal zelo čudno mehko in plemenito srce mož, ki je prišel v Berlinu v trgovino nekaj kupovat. Išče denar v denarnici in pokaže trgovskemu uslužbencem majhen zavitek papirja, ki ga je imel v predelu denarnice: To je pepel od srca moje matere, ki smo jo sežgali.

Moj ljubeznivi spremljevalec vpraša paznika, če mnogo mrtvecev spravijo v peč. Posebno se ni pohvalil; z gravitetičnimi italijanskimi gestami je rekel, da ljudje še niso dovolj pametni. Kratki, 90 minut trajajoči proces, v katerem mrtvec postane plin, ki se spoji in zmeša z zrakom, je temu suhemu, skoraj starikavemu možu ugajal. Sam pri sebi sem mislil: Materialist, ki nima duše, ki je prepričan, da ni Boga, ki nima prav nobenega interesa, da bi po smrti ostal še kak spomin nanj, ki ne pozna nobene verske avtoritete nad seboj, ki ne pozna vstajenja mrtvih, ki je obračunal s svetom, ki je skregan s pametjo in s treznim naziranjem o svetu, ki ni poznal ljubezni do bližnjega nikoli, ki se je nezadovoljen v svojem egoizmu kregal z Bogom, prav ima, če pravi: V ogenj z menoj, da po 90 minutah ne bo nobenega ostanka po meni. Beati mortui, qui in Domino moriuntur, opera enim illorum sequuntur illos. To pa je ravno: dobrih del ni.

Krematoriški paznik se ni branil napitnine. Poslovim se od mrzle peči in prosim spremljevalca, naj mi pokaže grob pisatelja Silvija Pellica. Pokopan je ta pesnik na starem pokopališču, ima na grobu prav preprosto odrezano kamenito piramido, precej tako, kot so piramide na naših grobovih. Tega mehkega lirčnega pesnika visoko cenijo Italijani zaradi njegovih tragedij, med katerimi je najlepša, najganljivejša „Francesca da Rimini“, oseba znana iz Dantejeve Divine Comedie. Mene je vleklo videti grob moža, ki je umrl l. 1854., zato ker je bil obsojen in zaprt v hudih prostorih Spielberga v Brnu na Moravskem. Spisal je v svojem jetništvu knjigo „Le mie prigioni“; prevedeno jo imamo tudi na slovensko. Obiskal sem l. 1885. Spielberg, takrat ko smo bili preko Brna v Pragi, in nas zaradi „kuge“ niso pustili na Velehrad. Prav je imel cesar Jožef, da je dal te grozne luknje zapreti; kdor je bil notri zaprt, je moral obnoret; in to je bila zanj še dobrot, se vsaj ni več zavedel svojega žalostnega stanja. Videl sem ječe v doževi palači v Benetkah, obhodil sem v Regensburgu prostore pod zemljo pod starim magistratom, kjer imajo še vse originalno orodje, s katerim so nesrečne jetnike mučili, in vendar se mi zdi Spielberg hujši.

Prijazni moj Cicerone se poslovim od mene. Ves čas je nosil seboj šopek vijolic. Zdaj mi jih pokaže, rekoč: „Sono per la mia mamma.“ Solze so mu prišle v oči, besedice ni več izpregovoril — mož sivih las, ki je nesel na božični praznik svoji materi na grob vijolic.

Živahno in veselo je bilo življenje ob kraju širokega Corsa, kamor sem prišel vrnivši se s pokopališča. Kos dunajskega pratra: vojaki, otroci, mladenke, vse je vprek stalo pred raznimi šatori, kjer so streljali, se vozili itd. Pri nas so precej vsi vojaki enaki, ne vem, da bi se eden bolj čutil nego drugi. V Italiji se zavedajo takoimenovani bersaglieri in alpinisti, da so elitni vojaki; opazil sem, da ne gredo v quasi-prater, kot drugi vojaki. — Malo v stran na desno notri od trga Corso Margherita prideš v Via Cottolengo, ki je dolga, zelo dolga ulica, ob periferiji mesta; v tej ulici stanujejo sami delavci, v tej ulici je doma revščina in usmiljenje in — heroizem katoliške Cerkve.

Nekaj dni po božičnem prazniku sem bil tako srečen, da mi je slovenski salezijanec razkazal ves veliki zavod don Boskov, kjer je, kot sem izpočetka povedal, centrala salezijancev in cerkev Marije Pomagaj, Ausiliatrice. Peljal me je v učilnice. Velike dvorane so to; dečki se uče v njih, pišejo naloge, zaverovani so v svoje delo, da me niso opazili in se ne zmenili zame. En salezijanec jih nadzoruje, to zadošča. — Te živahne, vročekrvne Italijančke sem gledal enkrat na dvorišču, ko so se igrali. Takega

neprisiljenega, iskrega skakanja, radovanja, smeha še nisem zlepa opazoval. In vendar nikjer da bi se meja dostojnosti prekoračila, da bi se zgodilo kaj netaktnega. Salezijanci hodijo med to šumno družbo, nadzorujejo, če je sploh treba kaj nadzorovati. Dečki se jih ne boje, zaupno jih gledajo, se ž njimi pogovarjajo, igrajo, smejaajo, bolj odkritosrčno in naivno veselo kot z materjo in očetom. Namah tleskne salezijanec enkrat, dvakrat z rokami. Kot bi trenil, se to živo srebro na dvorišču umiri, vse utihne, čas večerne molitve je prišel, in vsak deček poišče čisto tiho svoj par: kot bi bili nemi stopajo v cerkev — mladega ljudstva več nego 1000. Občudoval sem in občudujem še tako izborna disciplino, ki zna spajati svobodo, prostost s premagovanjem samega sebe, ki uči otroke veseliti se in ubogati, ki jih polagoma uvaja v resno življenje, ki zna vzrejati značaje. Vzgojati znajo salezijanci, drugače nego moderni vzgojitelji. Oni lahko pokažejo na sadove svoje vzgoje — seveda moderni tudi... Dečki niso nikdar sami, niso nikdar brez dela, vsak trenotek se uporabi. Naravnim momentom vzgoje se pridružuje nadnaravni, ki je pomoč, milost božja. Milost, ki deluje v salezijancih, milost, ki deluje v gojencih; v prvih da se ponižajo do otrok, da postanejo sami otroci, da vzgajajo z največjo potrpežljivostjo in prizanesljivostjo — v drugih da so dovzetni za vse, kar je dobro in lepo. Salezijanci uporabljajo preventivni sistem vzgoje. Oni skrbijo za to, da mlade ljudi pridobijo za čednost, za pošteno življenje; da jim omilijo npravne nauke, preden strasti in prirojene napake morejo začeti svoje razdirajoče delo. Salezijanci pravijo: lažje je mladega človeka ohraniti na dobri poti, ga obvarovati greha, nego ga priversti nazaj na pravo pot, če jo je izgrešil, nego iztrebiti iz srca greh in hudo nagnenje. Če imajo pred seboj mlade ljudi, ki so izvržek človeštva, če dobe v vzgojo in v oskrb hudodelce, ki so navzlic mladim letom imeli že kontakt z varstvenimi organi, ne govorijo mnogo o moral insanity nego store vse, kar premore krščanska ljubezen do neumrljivih duš, da jih izvlečejo iz blata, da se začno zavedati svojega človeškega dostojanstva in da začno ljubiti čednost ter pošteno življenje. Izkušnja kaže, da imajo pravi sistem.

Iz učilnic sem šel gledat vsakovrstne delavnice. Don Bosko je delal in njegovi sinovi delajo individualno; njihovi gojenci se poprimajo tistega dela, ki jih najbolj veseli. Videl sem veliko tiskarno, kjer se stavi in tiska slovenski list „Salezijanska poročila“. Koj zraven imajo lokal za stereotipijo. Nadalje je delavnica za rezbarje, za kiparje; delavnica za mi-

zarje, kovače, ključarje. Poseben lokal je odmenjen knjigovezom in pod cerkvijo Marije Pomočnice je velika pekarna, kjer dela in se poti rojen Slovenec kot salezijanski sotrudenik. In povsod vse tiho, nobeden nič ne govori, vse dela z vnemo, hitro; povsod isti veseli obrazi, povsod jasne oči, povsod govori ta vzorna disciplina. Na dvorišču, v prostih urah se vse iskri in kreše kot ogenj, tu vse mirno in z dušo in telesom pri delu.

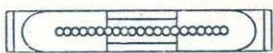
Nehoté mi je prišlo v glavo: V deželni prisilnici v Ljubljani je poseben oddelek mladih, 12, 14 let starih sirot; zovejo se korigendi. Kdo ve, zakaj in kako je tako daleč prišlo, da so internirani za eno, za dve leti, nekateri daleč od domovine. Ali se res poboljšajo, ali pridejo nazaj na pravo pot, kot to pove izraz korigend? Dvomim, za ta dvom bi več momentov lahko navedel. In mislil sem si: Ali bi ne bilo dobro, če bi te nesrečne žrtve družinskih, socialnih razmer prevzeli salezijanci v vzgojo?

Bil sem v sobi, kjer je stanoval don Bosko, kjer je umrl. Iz pietete je vse tako, kot je bilo ob njegovi smrti. Kadar bodo v Rimu proglasili tega velikega vzgojitelja za svetnika, bo mnogokaj iz te sobice izginilo: poslali bodo salezijanskim zavodom po vsem svetu reči, ki jih je rabil don Bosko, da jih bodo hranili in čuvali kot drag spomin na svojega očeta.

Še dva zavoda sem obiskal. Bolnišnico, ki je tik zraven salezijanskega centralnega zavoda. Duhoven Cottolengo je videl veliko bedo revežev, ki obole, pa nimajo ne postrežbe, ne zdravnika, ne zdravil, ne snage. Smilili so se mu in je začel nabirati denar in zidati bolnišnico. Po njem se zove vsa ulica Via Cottolengo. Prednica redovnic, ki se žrtvujejo v sila težkem poklicu, nas vodi prijazno najprej v domačo kapelo, kjer mnogo molijo redovnice in rekonvalescenti; zraven kapele je prav majhno svetišče, kjer je vse polno svetniških svetinj. V okvirjih, na oltarčku, na stenah same svetinje, relikvije. V tem nekoliko mračnem, tistem prostoru je vedno nekaj redovnic, ki so zatopljene v molitev, v premišljevanje, tako da prevzame obiskovalca poseben čut, da si ne upa motiti svetosti kraja s svojo stopinjo.

Redovnice pač potrebujejo takega kraja molitve, da se ob spominu, ob pogledu na svetinje junaških služabnikov božjih navzemo stanovitnosti v svojem poklicu. Stanovitnosti jim je predvsem potreba, ker je neverjetno naporna njihova služba. (Konec.)¹

¹ V zadnji številki čitaj na koncu tega spisa (Dalje) in ne (Konec).

Prva razstava v Jakopičevem umetniškem paviljonu: Slovenski umetniki.

Napisal Josip Regali.

(Konec.)

Naše slikarstvo kulminira v impresionizmu. Impresionisti kat'eksohen so „Savani“: Grohar, Jakopič, Jama in Sternen. Najdemo pa impresionistične znake tudi pri marsikaterem ostalih umetnikov in umetnic, kakor se kažejo pri omenjenih štirih tudi elementi drugih slikarskih načinov; kajti težko je ločiti za las natanko eno smer od druge, impresionizem od plein-aire, naturalizma ali pa lokalizma in pa obratno, pravtako kot je v književnosti težko potegniti mejno črto med romantiko, realizmom in idealizmom.

Zgoraj smo že omenili, da opazamo pri naših impresionistih preobrat iz krajine v figuraliko; to velja zlasti za Jakopiča. Dočim je razstavil pred sedmimi leti Jakopič skoraj same pejsaže, je danes med štirimi njegovimi slikami ena sama krajina. Tudi Sternen ima precej figuralnih stvari, Jama in Grohar manj, zlasti Grohar je najbolj izrečen krajinar, kajti tudi v „Sejavcu“ je pokrajinski element zelo močan. Zanimiv je ta pojav v toliko, kolikor so naši prvi umetniki zašli v moderno smer ravno vsled krajine in ker se je vsa moderna impresionistična umetnost razvila iz pejsaža. Saj se je baš v krajinarstvu najprej pojavila osebnost umetnikova, ravno krajina je polje, kjer se je zadivil umetnik najprej nad lučjo in barvami, in v krajino je najlaže položiti občutek in izraz umetnikove notranjosti. Moderna umetnost je vsled tega oživila krajino, uveljavila jo v vsej krasoti, prav kakor je renesansa odvzela človeški podobi prejšnjo senčno mrzlo to ter jo poklicala v resnično življenje. Pojav figuraličnih problemov med našimi impresionisti znači gotovo nekaj novega.

„Savani“, ki so našo umetnost ponesli med svet, predvsem že omenjeni štirje slikarji, pa so svojo umetnost, odkar niso razstavili doma, zlasti v tehničnem oziru poglobili. Ne le, da so znatno napredovali, nego izpopolnili so se do velike virtuoznosti tehničnega pojmovanja in znanja vobče, dasi niso ravno vsa pravkar razstavljena dela na tisti stopinji dovršenosti, ki je sicer lastna našim umetnikom, ki pa se vidi tudi na manj dovršenih njihovih umotvorih. Tehnična stremljenja pa so pri vseh zelo očitna, in raditega je stopila v ozadje sila občutka, postali so nekako vase zaprti in vplivajo manj neposredno, vsako njih delo pa je tudi bolj završeno,

preštudirano in celotnejše. Grohar, Jakopič, Jama in Sternen so se začeli vrh tega diferencirati drug od drugega in medtem, ko so imela njih dela pred nedolгим časom večjo ali manjšo podobnost, tako da so jim nekateri inozemski kritiki subponirali isto

FOT. ANT. GREGOREC
OB IZVIRU KAMNIŠKE BISTRICE

šolo, kažejo njih umotvori sedaj, da so začeli ubirati različne steze in se razlike pojavljajo čimdalje bolj jasno.

Ivan Grohar se je razvil od l. 1902. v modernega krajinarja polne vrednosti. Ledenih tonov, ki jih je prej ljubil, ni pri njem več opaziti. Barve

so mu postale žive in gorke. Dočim je postavljajl včasih jako rad kako štafažo v krajino ter je sujet skoro modeliral, se je otresel figuralnih primesi v krajini popolnoma in pričel slikati mehkeje. Grohar je postal slikar zemlje, narave, take kot je, brez vsakih oživljajočih in olepševalnih atributov. Senzitivno Grohar nikdar ni bil, nekaj preprostega in resničnega diha iz njegovih krajin, kjer polaga največjo važnost na teren; horizont in nebo ga zanimata manj. Vsled tega je naravno, da pri njem prevladuje barva, bolj nego luč, da so mu barve bolj masivne, težke in neprozorne. Premasivna n. pr. je krajina „Iz mojega okna“, zlasti pa potok, tudi št. 21 „Sorško polje“, zimska krajina v violetnem, ki je sicer polna čutenja, je delana precej masivno ter ima sneg premalo nians. Karakteristično je za Groharja, kako prelije barvo zemlje v nebo, ki je običajno, seveda ne vselej, le v tonih svetlejše. Pravi impresionizem se kaže v tem, kajti vsa slika je v barvi enotna in harmonična ter podaja enoten, nedeljen vtis. Grohar je razstavil štirinajst stvari in med temi, razen „Sejavca“, same krajine. Najdovršenejša krajina v tehničnem oziru je „Jesen“ (št. 36). Zeleni toni, med katerimi se pojavljajo rumeni in rdečkasti, prevladujejo. Na desni sirani stoji par dreves, ob njih grmovje, na levi in zadaj pa se razprostira jesenska ravan, vseprostrana, tja do horizonta. Medel jesenski dan je razlit nad zemljo, v neizraženi, nejasni luči. To delo, ki je izmed najbolj preštudiranih Groharjevih umotvorov, je polno zraka, perspektiva je globoka in z barvami mojstrsko izvedena. Veliko delo je to, ne po obsegu, pač pa po tehniki in umetniški dovršenosti. Z estetičnega in tudi slikarskega stališča je polnovredna mala sličica „Vaška cesta“. Par hišic stoji ob cesti na vasi v večernem miru. Nekaj solčnih lis na zidovih in na tleh, tako mehko, naravno izvedenih! Idilična samota in pokoj diha iz tega resubranega umotvora. Lep motiv je tudi „Jesen“ (št. 38); za drevjem vrh hriba jasen kos modrega neba. „Štemarski vrt“ ima spodnji del v oblikah neskladen z ostalo sliko, nagnjena miza ubija v linijah enotnost dela. „Študija“ (št. 12) ne spada v razstavo, ker širšega občinstva gotovo ne zanima prav prvi osnutek. „Bajka“ (št. 34) naj bi imela po tendencah umetnikovih nekaj pravljičnega na sebi; v jasni jesenski krajini, v ozadju z razvalinami, se pokaže iz gošče ženska prikazen, simbolizirana bajka. Ali ves kolorit je prenaturalističen, premasiven, da bi izražal pravljičnost, eterično razpoloženje. Slikar tu gotovo ni dosegel tistega, kar je hotel. Premalo zraka, premalo poezije. „Sejavec“ Groharjev je njegovo remek-delo v razstavi. Sejavec koraka po razoru v zgodnjem jutru, obrnjen z obličjem proč od gledavca, v levici s sejavnico, oprto ob život, z desnico meče zrnje

v brazde. Sliko je obdal Grohar z okvirjem, ki je zgoraj zožen v lokih, tako da stopa podoba sejavčeva bolj iz slike ter je krajina v ozadju v zgornjih partijah zakrita; na ta način prihaja figura mnogo bolj do veljave ter dela slika tudi lep dekorativen vtis. Korak, gibanje sejavca sta izvrstno izvedena, figura je izborna v risbi ter je život poln življenja. Kar je krajinskih sestavin, stopajo dosti na dan ter so pogojene z umetniškim znanjem. Milieu pomladnega jutra je podan dovršeno. Vlažni zrak, jutranja luč, v kateri se še neizraženo svetlikajo enostavne barve polja v prvi pomladi, rjavo, sivo, zeleno, vse je v polni umetniški harmoniji. Groharjev „Sejavec“ je realistična apoteoza poljskega dela, tiha resna pesem, brez razžarjenih akordov, toda polna globokosti, polna pristno slovenskega duha in značaja gorenjske zemlje. Je pa tudi jako solidno delo. Žal, da visi slika na razstavi na neprikladnem kraju, kjer na prvi pogled ne pridejo vse vrline do veljave. Po našem okusu bi spadal tudi bolj preprost okvir k sliki, ne žareča bronsa. Prav dobra krajina je tudi „Opekarna“, zimska krajina, kjer je rešil Grohar perspektivne probleme prav dobro. „Jesensko solnce“ pa je breg, razžarjen v solčni svetlobi, oranžnorumen, kjer je spodnji del zelo močan ter se vidi, da Grohar polaga predvsem važnost na teren.

Rihard Jakopič, ta početnik našega impresionizma, je zašel sedaj v figuraliko. Edina njegova krajina „Breze v vetru“ spominja še na Jakopiča, slikarja krajin, in njemu najbolj priljubljene motive, breze. „Breze v vetru“ so harmonično delo; sivo nebo in veter v brezah sta mojstrsko izvedena, vendar je krajina mnogo bolj umerjena v barvah in izrazu, nego so bile prejšnje Jakopičeve krajine. Jakopič-figuralik pa je zastopan po veliki sliki, ki nosi naslov „Evangelij sv. Marka I. 8“. Slika, ki je po obsegu največje delo v razstavi, ima bogat bizantinski okvir, da dela vse skupaj vtis oltarja. Predstavlja sv. Janeza Krstnika, ko prihaja Kristus k njemu v puščavo po reki Jordan. Jakopičev „Evangelij sv. Marka“ je ilustracija k besedam sv. Janeza: „Jaz vas krščujem z vodo, oni pa, ki pride za menoj, vas bo krstil v ognju in v sv. Duhu!“ ter podaje pravzaprav prikazen, ki jo je zrl sv. Janez Krstnik z duševnimi očmi, ko je izpregovoril omenjene evangeljske besede. Sv. Janez Krstnik stoji na bregu prepaden, s hrbtom obrnjen proti gledalcu, ter si drži levico nad očmi, vsled silne svetlobe, ki prihaja od Kristusa, stoječega v čolnu, kateri je priveslal po reki navzgor. Gigantska, robustna postava sv. Janeza se dviga v višino do dve tretjini slike v ospredju, njemu nasproti se vzdiguje mistična podoba Kristusa v beli togi, obličje se mu blešči v nadnaravni luči, izraz je poln milobe. Pred Zveličarjem sedi spodaj v čolnu

veslar, uprt z vesli v vodo, vrlo preštudirani zgornji akt. Na desni drži ženska v svetlozelenu halji otroka za roko, mati lehno sklonjena nad detetom. V ozadju onstran reke se vzdiguje redek gozd, iz vode bežita vanj dve človeški postavi, kakor prestrašeni nad nadzemskim prizorom. Iz ozadja in od Kristusove podobe bije po vsej sliki sijajna, svetlozelena, eterična luč, ki se preliva okoli predmetov; po sredi slike od Kristusa do Janezovih ledij je šinil močan žar, ki se odbija ob telesu Krstnikovem. Jakopič je položil v svoje delo tudi simboliko: Kristus, nadnaravno bitje, je nositelj ideje, ki je premagala naravo, Janeza, ki je zato čisto atletska postava, tako velike plastike in narurne moči, da vsledtega pada skoro iz slike. Jakopič je hotel to simboliko izraziti s čisto slikarskimi sredstvi, z lučjo in barvami, ker pa je misel tako visoka, zato je barva preokorno sredstvo ter je nehote prevladala luč. Nujno pa je bilo tudi, da je vsled svoje ideje umetnik v prvi vrsti operiral s kontrastom med podobo Zveličarjevo in Janezovo, ki je sin puščave, in raditega je moral položiti v njegovo podobo vso naravno, ne zlomljeno moč. V tej tendenci je zašel umetnik tako daleč, da je celo zarisal desno ramo sv. Janeza, da bi bila postava krepkejša, malo zarisana pa je tudi leva noga. Slika je izvršena s spahtelom in čopičem ter od blizu dela vtis mozaika zelenih, modrih, rdečih in rumenih barv, šele iz daljave ti stopi vsa podoba pred oči. Brezdvomno pa je, da bi z drugo tehniko le težko dosegel slikar svoj cilj, to neverjetno svetlobo, ta žar poln mistike in telesa tako velike plastike. Za Jakopiča kot impresionista je značilen, kako malo da ga zanima snov kot taka, n. pr. tisti del slike, kjer se stika voda z bregom, kajti tu ni nobene diferenciacije v snovi, nego le različna luč, ki se odbija v vodi in na bregu. Jakopič je postavil svoj „Evangelij sv. Marka I. 8“ v podobno pozicijo kot so glavni oltarji po cerkvah, namreč pod veliko okno v sredi srednje dvorane, tako da gre svetloba ob straneh slike v dvorano; če bi bilo okno višje, bi efekt te razsvetljave gotovo dosegel, tako pa reflektira svetloba iz okna premočno v očeh gledalčevih ter je treba, če hočeš sliko mirno opazovati, da pogledaš skozi polzaprto pest, da vidiš ves efekt umotvora. Okvir je tudi nekoliko presvetel. Omeniti bi bilo še, da je ta slika uspeh dolgotrajnih študij slikarjevih; študijo za veslarja n. pr. je razstavil Jakopič že na I. slovenski umetniški razstavi v Ljubljani l. 1900., z idejo slike same pa se je bavil že mnogo prej. Ko bo ta umotvor popolnoma dovršen, bo to chef d'oeuvre Jakopičeve umetnosti in krona njegovega umetniškega stvarjenja, kajti umetnik sam namerava baje to svoje delo še izpopolniti. In ko bo dosegel estetični cilj, ki ga zasleduje v tej sliki, namreč iz naturalizma

pričarati mistiko ter oboje strniti v vsestransko harmonijo, bo to morda najsilnejše delo iz dobe našega impresionizma.

Jakopičev interieur „Nocturne“, interieur v karmínu, predstavlja damo ob klavirju pri svetilki, na klavirju pa sloni zamišljen mož, ki posluša večerno pesem. „Nocturne“ je poln ubranosti, luč svetilke je dobro študirana, ali glavno je bilo tu slikarju občutje in to je dosegel; najkrasnejši refleksi so najti na zagrinjalu na levi strani. Interieur ob dopoldanski svetlobi „Pri klavirju“ ima motiv podoben kot „Nocturne“ ter več detajlov kot slednji, pojmovan je bolj objektivno, bolj naturalistično ter je s slikarskega stališča motren interesantnejši nego „Nocturne“, ki pa ima gotovo več estetične vrednosti.

Krajine Matija Jama so najpreciznejši pejzaži vse izložbe. Jama ljubi nežne prehode, mehko izvedene. Jamove krajine so prozorne, glede zračne perspektive presega Jama vse ostale razstavljalce. In to je veliko, zakaj zrak daje krajini poseben čar, zračni toni so najtežji problem v krajinarstvu. Jama dela pokrajino rad v globino, slika globokejšo, dolge perspektive. Impresionist je Jama, vendar pa postaja čimdalje bolj predmeten. Opaziti je, da se nagiba v naturalizem in plein-aire. Jama ima bolj umerjen kolorit, razvname pa se, če slika solnce. Jamov najpriljubljenejši sujet so vrbe, ki jih študira v najrazličnejši razsvetljavi v zgodnji pomladi in pozimi. „Vrbe“ št. 6 je krajina v polmeglenem solncu prve pomladi, „Vrbe ob potoku“ pa so slikane v polnem žaru pomladnega solnca in oživljajoče luči. Zelo intimno delo so „Vrbe v snegu“, izvršene v spahtelski tehniki, isto tehniko je uporabil slikar v pejzažu „Zimsko solnce“, vrbe na sneženi poljani ob zimskem dnevu. Tu je Jama pokazal, koliko fines more doseči umetnik tudi z navidez grobimi sredstvi; zrak kar vibrira, kar je dosegel slikar s tem, da je obrobil konture predmetov z lahkimi violetnimi toni. Medla solnčna svetloba je nadvse naravna, razlita preko krajine, sence prozorne, lahke, kakor se nahajajo ob raztreseni luči. Ta krajina je Jamovo najboljšo delo, kar se tiče zraka in harmonične celotnosti. Vzel je umetnik tu dvetretjinski horizont, kot je bil včasih pri krajini v navadi, namreč tista višina horizonta, ki jo vidi popotnik, če gre po cesti ter gleda vso krajino naravnost pred seboj. Jamov „Mlin“ je pravtako zimska krajina: mlin z vrtom v snegu. Prevladujejo beli toni, zimsko solnce zopet izvrstno, kažejo pa se že tudi lokalne barve ter ostrejša konture predmetov. Večja letna krajina „Hrasti“ je bila reproducirana v „Tygodniku ilustrovanem“ v Varšavi. Delo je dokaj realistično ter ima precej detajlov, gibanje listja v kronah stoletnih hrastov, ki stoje nalik drevoredu na planjavi, je res

pogodeno, baš tako solnčne pege v hladni senci pod hrastovjem; planjava odseva vsa v poletnem solncu. Globoka, mojstrska barvna perspektiva se odpira v daljavo, ki je na horizontu izražena s svetlomodrim tonom med zeleno ravnjo in svetlim, deloma oblačnim nebom. Tehnično zelo interesantna je „Pomlad se bliža“. Stari Jama-idilik je zastopan po intimni idili „Hišica“; zeleni breg, izza katerega se dviga bela kmetska hiša, po nebu plovejo sanjavi beli oblaki. Delo je polno poezije. „Kamnolom“, zlasti pa „Razvalina“ kažeta Jamo-naturalista ter perfektnega risarja, izraz mu tu ni subjektiven, marveč čisto stvaren, objektivni. Čisto naturalistično je tihožitje: „Jabolka“, grupiranje ni prav nič teatralno ali preračunjeno na umeten efekt, jabolka so položena čisto naravno, vsakdanje na mizo, barve so mirne, ali celotni kolorit je odličen. Dobra moška glava „Študija“ je polna plastike, portret „Mati in dete“ pa je sicer v barvah mirno delo, vendar je zlasti v pozi malega dečka izražena vsa otročja ljubkost.

Mateja Sternena odlikuje elegantna poteza, vsa njegova dela imajo na sebi neko živahnost, tisto kar imenuje Nemec „flott“. Ponekod se Sternenu pozna monakovski vpliv. Za Sternena karakteristični so zeleni in violetni toni, barve so mu manj žive in goreče kot Jakopiču. Sterneni ni le krajinar nego tudi portretist. Sterneni po estetični vsebini ni tako globok kot Jakopič, ima pa neki drzen vzmah, ki ga dela jako simpatičnega. S pravo bravuro je izvedena „Pokrajina“ št. 22, napol še skica, ki predstavlja rob gozda s pogledom na plano. „Golobi“, violetnobelo, je čisto nedovršena stvar, le nekaj krepkih potez s čopičem, ki so za veččaka pravi užitek, ki pa v razstavo, ki je namenjena širšemu občinstvu, ne spada. Skrbno izvršena pa je krajina „Koča“, kjer so zlasti linearni efekti sporednih dreves, skozi katere odseva bela stena koč, prav imenitni. V „Kozolcih“ je omeniti plastiko in pa mehko, ki je je polna vsa slika, senca (Schlagschatten) sredi slike pred kozolcem pa je premočna. Morda najboljše delo v tonu, kar je vobče v izložbi, je Sternenov „Somrak“. Sivozelenkasti toni. V večernem mraku sedi ženska v izbi pod oknom, skozi katero pada le še malo zelenkaste svetlobe iz vrta, na steni v ozadju visi polvidna slika. Tihi mrak objemlje vse, vse se potaplja vanj. Splošno ubranost moti le ton na kolenu ženske, kateri pada iz slike. „V jutru“ pa je stvar, sicer še ne čisto izvršena, pa velika v potezi Rubensovega načina. Sterneni kot portretist je ostal še vedno v prvi vrsti slikar podob. V portretu je potrebno, da izkuša umetnik podati predvsem podobnost portretiranca, na to pa polaga Sterneni manjšo važnost. Sternenova dva portreta, in sicer „Portret slikarice R. S.-K.“ (nje-

gove soproge) in „Portret gospe A. G.“ sta kot sliki imenitni, podobnosti pa manjka zlasti v drugem portretu. „Portret gospe A. G.“ je v violetnem izveden ter diha neko posebno nobleso, poza dame je odlična, figura sama jako plastična, posebno pa ozadje, ki predstavlja kar celo sobo. Prvi portret je izvršen z večjo potezo, v polprofilu, zlasti je slikarsko interesantno svetlo krilo v gubah, pikantno je umažano-zeleno ozadje, ki daje vsemu delu karakter.

Sterneni je tudi grafik; izmed njegovih aqua forte-radirung bodi omenjena št. 103 kot najpreciznejša, izmed risb pa risba z ogljem „Portret gospoda A. G.“

Roza Sterneni-Klein stoji pod vplivom svojega soproga, Mateja Sternena. Zasleduje impresionistično smer. Njeno „Poletno solnce“ je mrzlo v barvah, v „Pokrajini“ št. 15, ki je njeno najboljše delo, je voda, ki teče pod bregom in pa refleksi drevja v vodi nepričakovano dobro pogojena. „Plesalko“ so hvalili v Varšavi. Roza Sterneni-Klein tudi pridno radira ter ima v tej tehniki mnogo znanja. Poleg radirung je razstavila tudi eno risbo z ogljem.

Luiza Jama-Radero ima le eno sliko, šivajočo deklico, naslovljeno s „Plein-air“. Risarija je perfektna, plein-air svetloba je tako močna, da izgleda roza-kostum kot s snegom opadel, vendar v splošnem to ne moti, razen na kolenu, kjer toni padajo iz slike.

Priznana naša slikarica Ivana Kobilca slika tudi v plein-aire, vendar ne pretirava ter ne zahaja v maniro. Kobilca, kakor je sicer dovršena umetnica, vendar nima plastike toliko, kot bi človek pričakoval. „Portret“ je v barvah sladak, risarija pa je izborna, in dasi sentimentalna stvar, ima okoli oči portretirana dama dosti izraza. Gladko narejena je tudi „Študija“, ženska glava, pri čemur pa izbrane barve kostuma zaslužijo vse priznanje.

Prehajamo k Petru Žmitku. Žmitek, učenec peterburške akademije, je nosil ta vpliv dolgo seboj. Sedaj pa je začel poizkušati iskati svoja lastna pota. Vidi se mu, da hoče združiti slikarijo z risanjem — ostali „Savani“ so slikarji v absolutnem pomenu besede —, išče tudi nekak impresionizem, zahaja pa obenem v lokalne barve. Natančnost in marljivost se vidi pač iz vsake njegove slike. Impresija pa se mu običajno ne posreči, kajti krajina „Noč se bliža“, ki naj bi bila večerna, se ne razlikuje po impresiji skoro nič od „Meglenega jutra“. Žmitek ima povsodi nekake prstenordeče barve, ki ga delajo enoličnega. „Rakovnik“ je risan dobro, perspektiva črt neoporečna, ali ribnik sam, voda, nad katero se vzdiguje breg z njivami, je premrtva. „Jeseni“ št. 41 je ribnik boljši, gozd v ozadju v jesenskih rumenih bojah pa je kot stena. V „Zimi“ je mnogo interesantnih de-

tajlov ter bi stvar bila čisto dobra, da ni zopet onih maniriranih prstenordečkastih barv. Risar je Žmitek jako vešč; „Delavec“ je prav dobra stvar v prostem zraku ter je tudi v koloritu bolj resnična kot so druge slikarjeve stvari, ravnotako je perfektna karakteristična glava, naslovljena „Starec“, ki pa je gladko slikana. „Mučno delo“, žanr, je v grupiranju zadet, barve učinkujejo lepo, ozadje pa popolnoma ubija sliko, ki bi bila sicer prav lepa, razen risarskega pogreška pri nogah dečkovih od kolen navzdol. „Crimen - Poena“ je slika, ki predstavlja jetnika v ječi. To je delo, ki ima morda izmed vseh razstavljenih stvari največ nasprotnikov — radi okvira. Žmitek išče v okviru posebnih problemov, hoče, da bi bil okvir nekak podaljšek slike same, in zato spravlja na okvirje različne dekoracije, katere naj bi izpopolnjevale sliko samo. Je sicer odprto vprašanje ter quaestio facti, koliko stika sme imeti okvir s sliko. Gotovo sme biti pri dekorativnih delih okvir tudi dekorativen, spominjamo samo na Klingerjevo sliko „Kristus im Olymp“ in na dotični okvir, baš tako je ljubil barok bogate, ornamentirane okvire. Moderna slika pa ne rabi okvira nič več, kot samo za to, da omeji platno ter je naravnost pogoj za uspeh, da okvir ne pobija slike. Nikdar pa ne dopušča dobri okus, da bi na okviru bili atributi, ki bi razlagali predmet slike na naiven in neokusen način, kot n. pr. pri Žmitkovi „Crimen - Poena“ na okviru pritrjene prave, železne verige naznanjajo, da je možak, ki je vpodobljen, res v ječi. V sicer lep baročni okvir tudi ne spada Žmitkov „Čuvaj“, čigar spodnji del života ni anatomskega proporcionalen.

Žmitek se marljivo bavi z narodnimi ornamentami. Razstavil je več vezenin, izvršenih po svojih načrtih, izmed katerih nekatere ugajajo. Glede narodnih ornamentov, pripomnimo, da je treba predvsem gledati, da ostane v njih, tudi če so umetno stilizirani, pristni narodni duh in prava poezija ljudske duše.

Slikar, ki je od zadnje ljubljanske umetniške razstave osobito napredoval, je Ivan Vavpotič, ki je razstavil poleg oljnatih slik, večinoma krajin, tudi več risanih karikatur in dva akvarela, vse skupaj 23 predmetov, torej po številu največ izmed vseh razstavljalcev. Vavpotič, ki je bil včasih v svojih krajinah bizarn, se je otresel hlastanja po prisiljenih efekti, pozna pa se mu vkljub temeljitim študijam po naravi, pariška eleganca, kar daje marsikateremu njegovemu delu poseben značaj. Vavpotič si je prisvojil izredno mnogo znanja, zlasti zna izraziti plastiko, vidi pa se mu tudi, da je dober risar, linearne sestavine v njegovih krajinah so brez napake. Vavpotič išče tudi v barvah efektov, kolorit njegov je sladek, včasih pa tudi pretirano efekten, kakor n. pr. v „Jeseni ob Idrijci“, kjer pretirane rumenooranžne

barve trgajo sliko. Vavpotič je lokalist v vsakem oziru ter se mu impresionizem le tuintam nekoliko pozna. Tehnika mu je gladka in izlikana. Najbolj preštudirana Vavpotičeva stvar, kjer je zlasti risarija dobra, je „V strojnici“, interieur poslopja, kjer stoje stroji; svetlobni efekti vrtečih se koles so tu prav mojstrsko podani, ravnotako solnčne lise na tleh. V „Jablani“, ki stoji na zelenem bregu, je zlasti plastiko drevesne krone dosegel. Globina je dobra „V lesu“, dasi dela celota nekako mrtev vtis. Prav

PERZIJAN

lepa plein-aira sta „Pomladno solnce“ in „Rdeči breg“, tako svetla kakor steklo, zlasti „Pomladno solnce“, mala krajina, ki predstavlja kos vrta, kjer je vsa tehnika tako precizna, da je vkljub težki perspektivi brez vsake napake. Barve so sicer sladke, ali ne motijo naravno stislike. „Zima“, večja gorska pokrajina, je v risariji brez napake, velika plast snega spredaj pa je premalo študirana in globoka reduta premalo zračna v perspektivi. Podobna kot „Zima“ je „Mraz“, kjer je zgornji del pri hišici, ki gleda izza zasneženega hriba, slikarsko najinteresantnejši.

Slaba stvar je „Južno v gorah“, ki spominja na šablonske razglednice, slabejši je tudi „Jez“, ki spominja na staro šolo, in pa „Tolmun“, kjer je gladina vode prelomljena, vsled premočnih črnih refleksov skal v vodi. Nasprotno pa je lepa realistična stvar „Kegljišče“, dobra študija solnca.

Vavpotič, ki je na glasu kot ilustrater, je razstavil tudi štiri karikature, ki jim gre popolno priznanje. Pikantna črta, ki zadene karakter brez vsiljenega pretiravanja in trdote, jih odlikuje, tako da še danes Vavpotič - risar vsaj dosega Vavpotiča - slikarja, če ne več.

Tudi Šaša Šantel je kot izvrsten grafik priznan. Z oljem se Šantel manj bavi, razstavil je tudi dve oljnati sliki; na impresionistično struno je udaril Šantel v krajini „V Solncu“; „Pazinski grad“ pa je skrbno izdelana stvar, kjer je Šantel polagal važnost na risbo. Nekaj novega za nas so Šantlovi gouache na sivorjavem papirju izvedeni z belo krilno barvo, kjer je dosegel umetnik silno lepe plastične in perspektivne efekte z majhnimi sredstvi, s kontrastom med belo in sivorjavo ploskvijo in preciznimi temnimi črtami. Starinski vtis dela gouache „Primož Trubar“, prav čeden lesorez je „Ex libris“. „Večerna študija“, ozka ulica, menda iz Pazina, je pastel z mehкими prehodi in resnično ubranostjo celote.

Kar se tiče Rudolfa Marčiča, treba poudariti predvsem, da je on edini marinist, če izvzamemo po eno sliko Gwaizovo in Klemenčičevo, in sicer marinist, ki slika morje v olju, v tempera in v akvarelu. Vpraševali so že različni kritiki, kako da je v naši umetnosti tako malo zastopano morje, ko vendar Slovenci živimo ob morski obali ter je morje neizčrpljiv vir za slikarja; in res bi bilo umestno, da bi se naši umetniki posvečali bolj tudi marini kot so se dosedaj. Kako krasne marine ima n. pr. Hrvat Vidović! Marčičeve marine jih seve ne dosega, pač pa je podal Marčič v svoji precej veliki sliki „Solnčni zahod v Boki“ sam po sebi umetniški motiv prve vrste. Žal, da izvršitev ne stoji povsem na višini motiva. Slika predstavlja malo naselbino v Boki Kotorski ob morju, spredaj se razprostira morska gladina, zadaj se dviga strma gora, na vrhu razsvetljena v škrlatni večerni zarji. Ta svetlobni efekt je prehud, vidi se, da ni naraven ter kazi sliko, ki je v partijah na bregu, stavbe in morje, sicer zelo intimna in fino občutna, sprednji del morja pa je premalo preštudiran, pravtako skale, ki na levi strani zaključujejo sliko, pa padajo skoro iz nje. „Ribiči“ imajo zlasti ozadje dobro pogojeno, „Morje“ v tempera-tehniki ima v ospredju mnogo gibanja ter je Marčičeva najboljša marina, da bi bil le še veliki val malo lažji in bol razpenjen! V akvarelu „Ob morskem obrežju“, kakor tudi v akvarelih

„Drevje ob vodi“ in „Ulica v Perastu“ se kaže zelo marljiv, v toliko še premarljiv, da gre preveč za detajli. Impresionistična je ljubka krajina „Hrvače pri Ribnici“.

Zastopniki stare šole so Ant. Gwaiz in obe sestrí Avgusta Šantel in Henrika Šantel. Gwaiz je občinstvu že dobro znan kot stalni razstavljalec na slovenskih umetniških izložbah. Pri njem pa pogrešamo življenja, vse njegove stvari so mrtve, tudi z ne prevelikim okusom delane; Gartenlaube - podoba je št. 156 „Zakaj“, kjer sedi na nizkem zidu dekle, po parku od nje proč pa gre ljubimec. Stvar je literarna, krajina površno narejena, figura, ki sedi na zidu, zarisana. „Skale ob morju“ je marina, ki pa nima na horizontu prave globine. Tihožitje je v svoji maniri dobro, ima vsaj plastiko in lepo grupiranje predmetov. Avgusta Šantel je slikarica cvetlic, ki skrbno vsako posameznost izvršuje; razstavila je „Cvetje iz polja“, ki je v barvah sicer živo, pa je vendar brez notranje sile, prav kakor „Päonie“. Boljša je Henrika Šantel, koje „Študijska“ ima mnogo ostre svetlobe, ki pada skozi okno na žensko, ki sedi pred njim, ter je tudi plastika dobra. Občinstvu ta slika brezdvomno ugaja. Poleg tega ima Henrika Šantel še portret, imenovan „Starka“ v razstavi, z dobrodušnim izrazom na licu. Je precej realizma v stvari.

Globočnik je slikar krasa, kateremu ne gre odrekati prav znatnega talenta. Globočnik ne vpliva sicer po slikarskem znanju, pač pa s svojo idejo. Dela v maniri Böcklinovi, in sicer z voščeno tempera. To so pravljice iz kršne kraške pokrajine. Krašuni so kraški favni. „Kraška kača“ predstavlja kos kraške zemlje s kamenito ogrado (take kače so na Krasu), v kateri seje kmet na borno njivico, krašuni se mu pa rogajo. „Kraška pridiga“ predstavlja Krašune sedeče in stoječe po skalah v globeh, na skali pod vrhom pa pripoveduje Krašun svojim tovarišem. V teh dveh slikah je res spodnji del mrtev in težek, ali zgornji del, zlasti pri prvi, pa je tudi s slikarskega stališča sojen prav dober, n. pr. nebo in čudni svit skal izražata na prav impresionistični način burjo, „Idila“ (Krašuni molzejo kozla) je prav realistično izvršen. „Jug“ (Krašun se je obesil dobrovoljnemu pijančku za suknjo), je mala sličica polna resničnega humorja, tudi krajina je z malimi sredstvi dobro zadeta. Milan Klemenčič iz Ajdovščine je zastopan po skrbno izdelani živobarvni „Soči pri Solkanu“, ki je boljša kot pa njegov „Večer na morju“.

Znani risar Fran Tratnik ima samo tri risbe. Tratnik ima zelo ostro črto, včasih se zdi kakor ne bi delal s peresom, nego z jeklenim klinom. Nekaj pa je, kar daje Tratnikovim delom veljavo, namreč

velika intenziteta izraza. Vsled tega so njegovi „Slepci na solncu“ risba, ki prekaša vse druge risarije po estetični vrednosti. „Slepci na solncu“ so tri postave, ki so tako monumentalne po ideji kot kak kip Rodinove šole. Trije slepci obračajo glave proti solncu, v silnem nepremaganem koprnjenju ugledati nebeško luč, luč, ki jim je v njih obup odvzeta za vedno. Dva slepca stojita pokoncu, tretji pa je naprej sklonjen. Izrazi v obrazih so topi, boleost zamolkla. Spodnje partije figur pa je risar zanemaril zato, da je glavni del slike, glave, tem bolj poudaril. „Iskač zakladov“, istotako risarija s peresom, spominja nekoliko na strahotno-pravljica dela Hanuša Schweigerja, čigar učenec je Tratnik. Klasično izgleda „Študija“, miniatura glava po obsegu, vendar po izvršitvi izborna.

Maksim Gaspari, ki je istotako kot Tratnik član nekdanje „Vesne“, je slikar, ki stremi za narodno umetnostjo, hoteč uveljaviti v svojih delih pristno slovenskega narodnega duha. Gaspari stvarja zelo naivno, z velikim poetičnim čuvstvom, njegovi motivi so pravljice in lirični prizori iz narodnega življenja, uporablja pa navadno kot dekoracijo narodne ornamente. Nekaj je, kar manjka Gaspariju, namreč študiranja po naravi, kajti za stilizacijo, ki jo ljubi Gaspari, je treba temeljitih predstudies po naravi. Gasparijeva „Veronika“, pravljica o zakleti Veroniki na Malem gradu v Kamniku, je sicer poetična stvar, vendar pa naravnost moti svetloba spodnjega dela v sliki, kjer se vije polkača-poldeklica Veronika med skalami, kakor tudi risba skalovja, ravno ker izgleda stvar nenaravno. Risba „Božja pot“ zveni kot narodna pesem, ali tudi tu pogrešamo perfektne risbe, dasi delo napravlja ravno vsled čuvstva, s katerim je risba izvršena, splošno dober vtis.

Če premostimo še naš slikarski naraščaj, smo pri koncu; v razstavi nahajamo namreč tudi dela nekaterih učencev, namreč učenca Jakopičevega Pavla Gustinčiča, učenke Petra Žmitka Anice Zupanec, učenca Gwaizovega Avgusta Bucika, slednjič tudi Lojzeta Perhavca. Izmed naraščaja je najbolj talentiran ter ima že tudi največ znanja Pavel Gustinčič, ki ima nekatere prav lepe krajine n. pr. „V mestnem logu“, „Ob močvirju“ itd. Gustinčič stoji še pod vplivom svojega učitelja, vendar pa si je pridobil že dosti znanja, kar kaže, da je Jakopičeva šola uspešna. Anica Zupanec je brez dvoma tudi talentirana, toda njena dela so bolj za-

četniška kot Gustinčičeva, vpliv učitelja Žmitka se ji pozna popolnoma. Bucik plava v starih manirah, razstavil je portret svoje matere, kjer so nekatere partije še dosti dobre, boljša pa je risba s peresom „Popoldan“, smrt pod drevesom na hribu. „Pokrajina“ je slaba. Lojze Perhavec je razstavil „Kraške bajte“, kjer je pokazal zmisel za barvo, tehnike pa mu še zelo manjka. Mnogo izmed del učencev, razen Gustinčičevih, bi lahko izostalo z razstave, kar bi njen celotni vtis le povečalo. Upamo, da se to zgodi prihodnjič.

Končujemo. Referat o razstavi je sicer narastel, pa saj toliko časa ni bilo pri nas nobene umetniške izložbe, da se že izplača sedanjo razstavo malo bolj natančno ogledati. O važnosti umetnosti zlasti med Slovenci pa smo v uvodu izpregovorili. K sklepu bi pridali še eno misel, namreč o splošnem nivoju sedanja naše umetnosti. Poudarili smo že, da stoji sedanja naša umetniška produkcija v svojih najboljših predstavnikih v znamenju tehničnega razvoja in poglobitve. Pri mnogih naših umetnikih opazujemo, da so dosegli visoko stopinjo tehnične dovršenosti, opazujemo pa tudi, da se nagibajo bolj ali manj iz impresionizma v naturalizem. Saj se je tudi šola nemških in francoskih naturalistov razvila iz impresionizma, spominjamo le na Uhdeja in Liebermanna in pa na Lapagea in Hermittea. Eno pa moramo poudariti, namreč, da naj naši umetniki ne zanemarijajo estetične strani, naj se ne izgube v tehniki, ki naj bo še tako mojstrska, ne odeva še dela z estetično lepoto. Lepota ni drugega kot ideja, izražena v čutni obliki, ideja pa ne drugega kot duhovna vsebina predmeta, ki ga umotvor predstavlja. Duševnost, ki leži v umotvoru, torej napravlja umotvor lep in ga ožarja z estetično krasoto ter mu daje veljavo nad drugimi reprodukcijami narave. Mnogo estetičnega jedra leži v nekaterih naših slikarjih, drugi pa se oddaljujejo nekoliko od estetične baze, grede že v predmetnost samo. Gotovo gleda občinstvo po vsem svetu najprej na predmet, ali to ni noben kriterij za umetnika in ta ozir je v resnici našim umetnikom čisto tuj. Baš v najmodernejši svetski umetnosti pa opazamo ravno v najnovejšem času, da se je pojavila duševnost v njej v večji meri kot kdaj. In to je prav. Cilji najnovejše umetnosti so karakterizirani kratko: dviganje duha, pojav duševnosti in duhovno zadivljenje. Tudi tehnika ni sama sebi namen, nego je nekaj psihičnega.

O razstrelivih.

Spisal dr. Ivan Robida.

(Konec.)

Imamo pa tudi vžigalne vrvice, ki jako hitro, skoraj hipno preneso ogenj z enega konca do drugega. Nekatere n. pr. Bickfordova so napojene s čistim smodnikom, druge so napravljene iz strelnega bombaža, ali so celo impregnirane s pokalnim živim srebrom. Take vrvice seveda ob prižigu pokajo in se zato imenujejo pokajoče ali detonujoče vrvice. Po nekaterih takih sukankah se širi ogenj s hitrostjo od 100—5000 m v sekundi.

Slika 3. Prečez skozi model šrapnela, napolnjenega z razstrelivom in svinčeni krogli. *ab* je cev, nabita z lenim sestavkom. Topov oženj zažge v trenutku strele zmes pri *a*, ki gori v smeri proti *b*, kamor prigorela zaneti razstrelivo v šrapnelu.

Poleg teh netitev poznamo še mehanično netitev z udarcem, bodisi da udari petelin na nakovalo, kakor pri puškah, ali da prileti izstrelek, imajoč na rtu pokalni netič, s silo na tla, na skalo ali kamorkoli na trdo: perkusijska netitev.¹ Tudi s tem, da pripravne zmesi kalijevega klorata, fosfora, žveplenega antimona in stolčnega stekla drgnemo drugega ob drugem, dobimo iskro, plamen in eksplozijo (netitev s frikcijo).

Največ pa je dandanes v navadi in ima tudi največjo prihodnost netitev z električnim tokom, ki prehajajoč v drobno platino žico vpleteno med debelejšo vodilne žice, prvo segreje do žarenja, ter tako zaneti inicialno netivo. (Gl. sliko 2.) Pa tudi s pomočjo statične elektrike, da, celo na način brezžičnega brzojava se da netitev izvesti električnim potom.

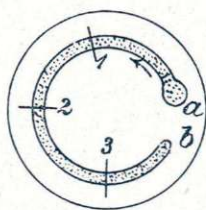
Pozabiti pa ne smemo končno še mehaničnokemične netitve z žvepleno kislino in kalijevim kloratom, o čemer bomo še posebej izpregovorili.

Sedaj, ko smo proučili posamezna razstreliva, ko poznamo njihove učinke in njihovo posebnost,

¹ Perkusijska netitev izstrelkov (granat) je v principu ista kot pri puškah, pri katerih udari petelin na nakovalo ali piston. Razlika tiči v tem, da projektil sam, kadar prileti na trda tla, v zid ali kamenje, ubije netič in s tem zaneti razstrelivo v sredini granate. Mehanizem takih vojaških krogelj je seveda prekompliciran, da bi se mogli tukaj podrobneje pečati ž nim. Omenjeno bodi samo to, da imajo moderni razstrelivni izstrelki oboje: netitev na čas in perkusijo, da se jih lahko uporablja kot šrapnele ali kot granate, torej da jih lahko temperiramo tako, da se ob gotovem času v zraku razlete ali pa stoprav tedaj, kadar zadenejo ob trdoto. Prvi način uporabljajo v vojski, kadar hočejo

nas bo zanimalo izvedeti, kdaj in kako uporabljamo razstreliva.

V tehniki je njihova uporaba precej omejena. Posezamo vedno tedaj po njih, kadar nismo z navadnimi sredstvi zmožni premagati skladnih ovir v terenu, torej kadar izpeljemo ceste, delamo predore, uravnavamo reke ali kadar rabimo kamenja, katerega ne moremo z lahkoto odbiti iz skalovja ali izkopati iz zemlje.

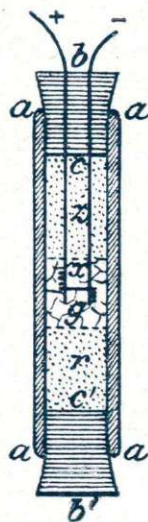
Slika 4. Cev *ab* prejšnje slike je na tej sliki zavito udolbeno v bazo šrapnela. Pri *a* zaneti, ako je cela cev sicer zakrita, topov oženj leni sestavek, ki pregori, recimo v prvi časovni enoti do 1, v drugi do 2 itd. do *b*, kjer vodi udolbina naprej do razstreliva. Da pregori sestavek od *a* do *b* se rabi po sliki 4 časovne enote; ako pa se s posebno pripravo omogoči, da se sestavek v trenutku strele vname mesto pri *a* pri 1, bodo potekle do eksplozije samo 3 časovne enote itd.

Večje rove v skalovje, nanosimo vanje na tisoče kilogramov razstreliv, zazidamo zopet vhod s kamenjem in cementom in potem sprožimo vse skladišče v zrak. Težje je delo pod vodo ali v vodi. A tudi tukaj opravimo stvar po svoje. Razstreliva vtopimo, dobro obtežena v hermetično zaprtih posodah, na dno vode, če je mogoče v kake razpoke skal, do njih pa napeljemo električni tok ali tudi netivne vrvice, seveda odete v svinčene cevi.

Vsako razstrelno napravo, take ali podobne vrste imenujemo mino. Posebno pa pravimo tako tistim razstrelnim napravam, ki imajo

uničiti sovražna krdela, nad katerimi se razleti projektil, drugi način, kadar streljajo na sovražne utrdbe, hiše poslopja itd., katere hočejo poškodovati potom eksplozije. (Gl. sliko 5.)

Za manjša podjetja uporabljamo slabejša razstreliva; par kil smodnika in navadna netivna vrv pa (gl. sliko 1) opravijo ves posel, potem ko smo v skalo zavrtali par lukenj, nabili vanj smodnika, napeljali do njega vrv in luknjo zabili zopet s peskom in ilovico. Pri večjih razstrelbah pa rabimo dinamit ali ekrasit (gl. sliko 6 in 7), tedaj iz-

Slika 2. Električna netilna cev. *bb'* zamaški, *aaaa* steklena cev v prerezu; + — žice električnega toka, *x* žica iz platine, ki ob sklenjenem toku prične žareti in vname *g* = mešanico kalijevega klorata in žveplenega antimona; *rr* dinamit ali smodnik.

ob času vojske namen ovirati prodiranje sovražnika v deželi, kar dosežemo s tem, da z razstrelbami zasujemo železniške predore, razderemo proge, raz-

strelimo mostove, zame-

temo prehode itd. Pri polaganju min je vedno treba paziti na to, da izkušamo doseči tisti efekt, katerega namera-

vamo. (Gl. sliko 8 in 9.) Ako hočemo razstreliti most, moramo preraču-

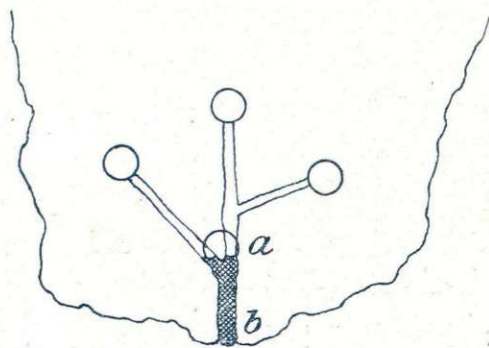
nati kam in kako bomo položili mino, da ne po-

škodujemo mostu samo

Slika 1. Navadna, z jeklom v skalo *dd* izklesana luknja; *a* smodnik, *c* netilna vrstica, *b* pesek in ilovica.

neznatno, ampak da sovražniku res zabranimo prehod. To ni odvisno samo od množine razstreliva, katerega se porabi, ampak tudi kako se ga uporabi. Sicer ima mnogo mostov — n. pr. most v Hradeckega vasi v Ljubljani — že izdelane vdolbine, katere se v slučaju vojske napolni s potrebnimi razstrelivi. Vedno in povsod si je izbrati take točke, od katerih je pričakovati, da se ne bodo mogle izogniti pritisku plinov ali katere so najšibkejše pri vsej napravi, ki jo je treba razstreliti. Ako hočem razstreliti kos zidu, in nimam več časa izpodkopati ga, ni vse eno, ako zažgem par kilogramov ekra-sita dva metra od zidu ali čisto ob njem. Prvo je napačno, drugo je potrebno, ako hočem imeti povoljnih uspehov.

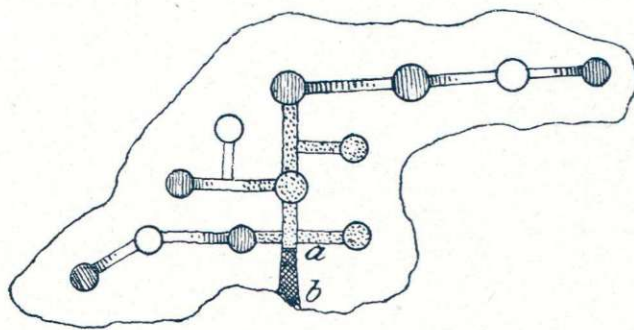
Pri trdnjavskih bojih, kjer prihajajo razstreliva do svoje največje veljave, prožijo se mine navadno iz utrd b ali pa so tudi avto-

Slika 6. Večja mina v skali z rovi in nišami koncem njih. Kadar se niše in rovi napolnijo z razstrelivom, se vhod *ab* zabije ali zazida.

matične, to se pravi, da jih sovražnik, ne poznavajoč krajevnih razmer, sam v svojo škodo sproži, ko prekorači gotove ograje, žice itd. (Gl. sliko 10.)

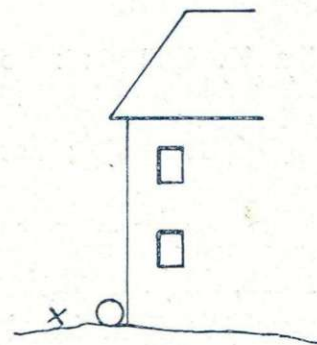
A tudi v bitkah na morju ali na velikih rekah postavljajo sovražnim ladjam podvodne mine, da jim na ta način onemogočujejo pristop v pristan ali pri-

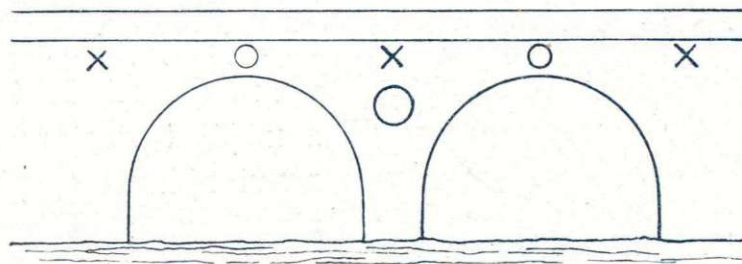
Slika 7. Velika mina za razstrelitev celega skalnatega griča. rovi v horizontali, rovi navzgor, rovi in niše v globčino.

bliževanje sploh. Kjer so ožine, kjer je vsled formacij obrežja mogoča tuji bojni ladji samo ena pot, tam je pravi teren za podvodne mine. Le-té stoje pritrjene na dnu ali plavajo tudi prosto po vodi, vendar skrite pod njeno površino. Iz njih molé drogovi, ob katere se prihajajoča ladja zadene, jih upogne ali odlomi, vsled česar se v sredini mine stré steklenica, napolnjena z žvepleno kislino, ki spravi kalijev klorat in z njim ostale mine do eksplozije in ladjo pogubi.¹ (Gl. sliko 11 in 12.)

Ravno po istem principu napravljene so tudi razne ročne bombe, kar seveda ne izključuje, da bi ne mogle imeti netitve na čas ali z udarcem vsled metljeja itd. Navadne, zlasti anarhistične bombe so večje

Slika 8. Prosto ležeča mina; *o* pravilno, *x* slabo položena, ker dovoljuje plinom odhod na vse strani.

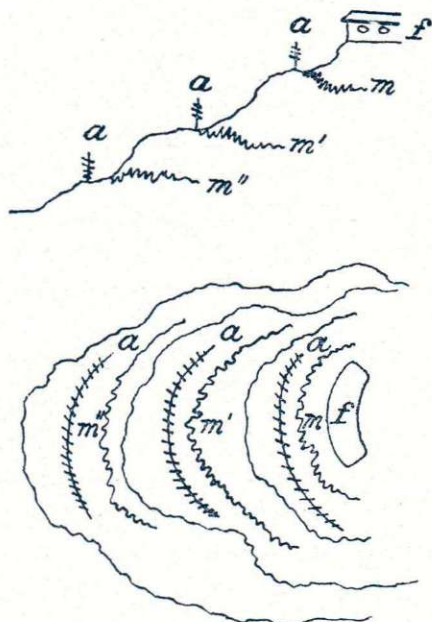

Slika 9. Shema mostu s *o* pravilno, *x* s slabo vloženimi minami, ki rušijo samo neznatnosti in se ne ozirajo na konstrukcijo zidave.

ali manjše železne škatlje, napolnjene s kakim razstrelivom ali s kosci železa in svinca. Sredi bombe pa tiči tenka steklena cev, napolnjena z žvepleno kislino;

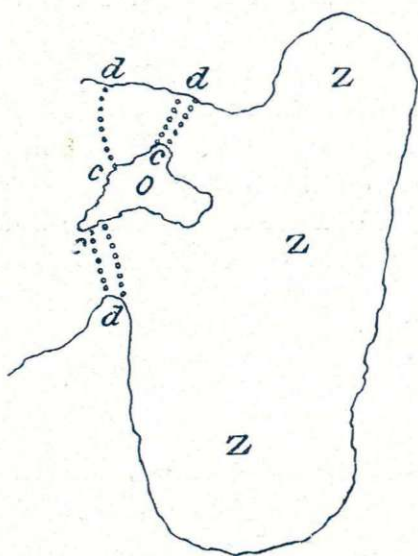
¹ Seveda se dajo konstruirati tudi podmorske mine z drugim načinom netitve. Precej v rabi je naprava, ki omogočuje, da odlomljeni drog odpre luknjico, skozi katero stopi nekoliko vode v posodo, napolnjeno z ingrediencami, ki vzbude ob dotiki z vodo električen tok in ki spravijo potem z iskro mino do zaneta (avtomatična baterija).

krog cevi je nasuta zmes kalijevega klorata in žveplenega antimona. Ako vržeš tako bombo, ubije se v njej vsled treska steklena cev, kislina izstopi iz nje in pripravi razstrelivo do eksplozije.¹

Slika 10. Grič z utrdbo od strani in s ptičje perspektive, $mm'm''$ mine, ki se dajo sprožiti električnim potom s fora f ali ki se vnamejo avtomatično, kadar se sovražnik mota krog njih; aaa palisade, trnaste žice itd.

Razstrelivna industrija se je danes povzpela tako visoko, da je dosegla na tem polju skoraj vse, kar se da zahtevati od idealnega razstreliva. S tem, da nam

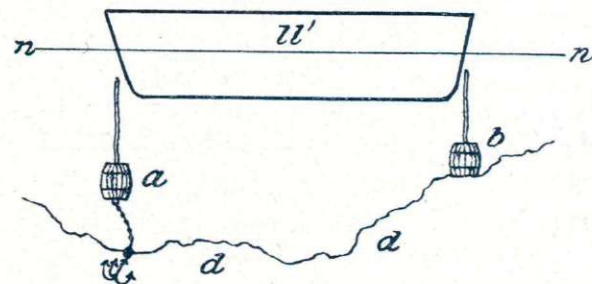

Slika 11. Morski zaliv zzz z otokom o in ožinami ob njem, kjer so nastavljene podvodne mine v vrstah cd , zapirajoče vhod v luko.

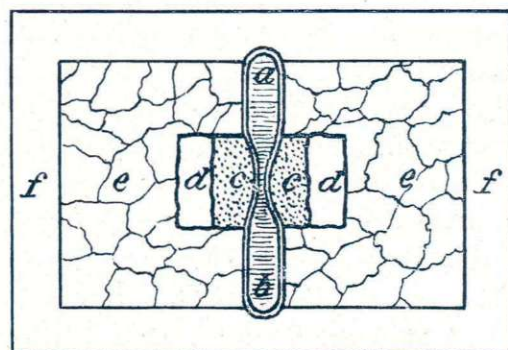
tistih, ki širijo kulturo in svobodo z ognjem in mečem. A tudi tistih, ki jo širijo z ognjem svoje duše in z

¹ Precej iz rabe so prišle ročne bombe s pistoni in netiči, ki se vnamejo samo tedaj, če prilete na trdino. Čim več nakoval ima taka bomba, na čim trša tla in s čim večjo silo pade, tem večja je verjetnost eksplozije.

mečem svojega duha, ki izpeljujejo železnice in ceste ki zidajo mostove in jezé reke — tudi tistih ni pozabila. Naj bi edino ti v bodočnosti zmagali, z dle-

Slika 12. Podmorska mina. Il' ladja, nn morska gladina; a in b mine z drogovi, prva zasidrana, druga trdno na dnu stoječa; dd morsko dno.

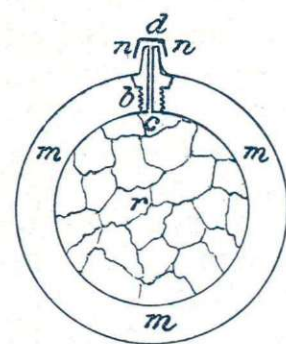

Slika 13. Ročna bomba. ff železne stene; ab Geißlerjeva cev, nalita z zgoščeno žvepleno kislino, cc zmes kalijevega klorata in žveplenega antimona; dd pokalno živo srebro; e ekrasit ali dinamit. Ako pade bomba na tla, se stre steklena cev pri c ; iz nje kane par kapljic v zmes in zaneti ostalo razstrelivo.

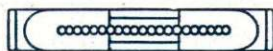
tom in kladivom v roki, mir, blagostanje in srečo noseči v dežele. Kajti zidovi, ki sta jih sezidala mir in ljubezen, so najvarnejši, najtrpežnejši in najlepši. Naj bi blesteli vedno v zlatih žarkih izhajajočega solnca; naj bi rdeli vedno samo v sramežljivi rdečici pokoj roseče zarjavečernice, nikdar pa naj bi jih ne oškropila in oskrunila očita-joča človeška kri!

* * *

Literatura: Häussermann: Sprengstoffe und Zündwaren, Stuttgart. Zeitschrift f. ang. Chemie, 1890. Dingers politehn. Journal, 1908. V. Romocki, Geschichte d. Explosivstoffe, 1908. Fehling-Hell: Handwörterbuch der Chemie. Dr. Al. Bujard: Pyrotechnik. Dr. Krafft: Chemie I., II. Eschenbacher: Feuerwerkerei. Guttman: Die Industrie der Explosivstoffe. v. E. Mayer: Explosivkörper etc. Segferth: Initialzündungen (Luez. Handbuch. d. g. Techn.).

Slika 14. Shema ročne bombe z nakovalci in netiči (vsliki samo eno). mm železne stene; dc piston, pritrjen v steno bombe; od d na c vodi drobna cev. nn netič. r razstrelivo.

Književnost.

Slovenska.

Dr. Jos. Tominšek: **Italija, nje slava in nje beda.** V Ljubljani 1909. Samozaložba. Natisnila „Narodna tiskarna“. — Kako naj se pišejo potopisi? — Najbolj preprosta in enostavna je oblika dnevnika. Zapiše se, kdaj sem se pripeljal, ob kateri uri in minuti, kaj obedoval in večerjal, kako in kaj ogledoval, kje prenočil in s katerim vlakom odpotoval. Tako delo je popolnoma mehanično in ne zahteva posebne zmožnosti, ampak zadostuje gotova porcija marljivosti in vztrajnosti.

Oblika dnevnika je bolj pripravna za znanstvena potovanja, kjer se večkrat gre za drobne posameznosti. Tudi za poznejše čase imajo dnevniki lahko veliko vrednost; splošno so pa med občinstvom nepriljubljeni, ker so preveč suhoparni in ker balast raznih vsakdanjih podrobnosti ubija čitateljevega duha!

Dalje imamo „vodnike“ ali „Baedekerje“, ki se razločujejo od „dnevnikov“ v tem, da stoje na objektivnem stališču, „dnevnik“ pa na subjektivnem. Dnevnik opisuje, kaj sem sam videl, vodnik pa to, kar naj čitatelj vidi. Oba opisujeta tujino in njene zanimivosti kolikor mogoče vestno in natančno, a se ne spuščata v nobene probleme, registrirata pojave, jih ne analizirata, fotografirata vtiske, jih ne opisujeta.

Iz navadnega potopisa, „dnevnika“ ali „vodnika“, pa lahko nastane umetniško delo, ako se pisatelj poglobi v predmet, prične analizirati pojave in preiskovati ideje, po katerih se razvijajo, in ako da spisu tudi temu primerno zunanjo umetniško obliko. Tako nastane iz umetniškega potopisa lahko celo roman ali pa lirične ali epske poezije.

Delo prof. Tominška sega že v okvir umetniških proizvodov. Brezpomembne date, suhe številke in prazna naštevanja izpušča. Gre se mu predvsem za celotni vtisk, katerega naj bi čitatelj dobil o Italiji, nje slavi in nje bedi. Navadnih potopisov po Italiji se nam ne manjka, dobro bi pa bilo, da bi nam kdo dal o njej tudi dovršeno umetniško delo. Stremiti moramo za tem, da pretrgamo ozke pregraje, ki nas obdajajo, in si odpremo pot v svet, zlasti med kulturne narode zahodne Evrope. Ker ima pa primeroma le malokdo priliko, da sam potuje po kulturnem zapadu, moramo z veseljem pozdraviti vsako delo, ki nas vsaj duševno ž njim zbližuje. Profesor dr. Tominšek se je v resnici potrudil, da bi nam dal sliko Italije, sedanje in pretekle, nje slave in nje bede, in nam je napisal lepo, umetniško delo. Škoda, da je očitvidno imel na razpolago premalo časa, da bi nam podal natančnejšo in živejšo sliko ne samo kulturnih središč in velikih prometnih zvez, ampak tudi gospodarskih in socialnih razmer, političnega položaja in kulturnega stališča, duševnega življenja in materijelnega stanja italijanskega ljudstva. Kako radi bi sprejeli iz rok prof. dr. Tominška tako obširno in izčrpujoče delo! Toda moramo se zadovoljiti z manjšo knjižico. Želeli bi tudi, da bi se pisatelj še nekoliko bolj osamosvojil in poglobil, natančneje analiziral in globlje preiskoval, podajal manj imen in števil, a več sodbe in nazorov.

Ako hoče n. pr. moderni slikar naslikati drevo, ne slika več peresca k perescu, ampak nam poda celotni vtisk drevesa, kakor se je v dotičnem trenutku izražal v njegovi duši. Tako naj nam moderni potopisec ne našteva suhoparno krajev in imen, ampak poda vtisk, katerega celotno potovanje naredi na njegovo dušo. Za praktične potrebe imamo potopisov dovolj, potrebujemo pa takih, ki bi tvorili duševni most med nami in ostalim svetom, zlasti pa kulturnim zapadom.

Dr. L. L.

Vinnetou rdeči gentleman. Potni roman. Spisal Karl May. Prestavil Radoslav. Ponatis iz „Glas Naroda“ (3 zvezki, vel. 8°). Tako je naslov leposlovnemu delu, ki je zagledalo v slovenskem jeziku v New-Yorku v založbi Fr. Sakserja beli dan. Potni romani nemškega pisatelja Maya so si že pridobili splošno priznanje ter našli svoje prevoditelje na razne, tudi slovanske jezike. Vsekako pa je nemara to prvi Mayev roman, ki je preložen tudi na slovenski jezik, in ker se dejanje vrši v Ameriki med ondrotnimi Indijanci, se ni čuditi, da je uprav v Ameriki zagledal beli dan. Cena temu delu še ni ravno prenapeta, zakaj sleherni od teh precej obsežnih zvezkov stane le po 40 centov. Tisk in papir bi smela biti nekoliko boljša.

Engelbert Gangl: **Zbrani spisi za mladino. I.** Izdalo in založilo Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta. V Ljubljani 1909. Str. 98.

Anton Trstenjak: **Slovensko delavsko pevsko društvo „Slavec“** v Ljubljani ob svoji petindvajsetletnici. 1884—1909. V Ljubljani 1909.

Apostolstvo sv. Cirila in Metoda pod zavetjem preblažene Device Marije. Ponatis iz „Škofijskega Lista“. Ljubljana 1909.

Dr. Jos. Tominšek: **Aforizmi o klasičnem pouku.** Ljubljana 1909. (Izvestje I. državne gimnazije.)

○●●●○

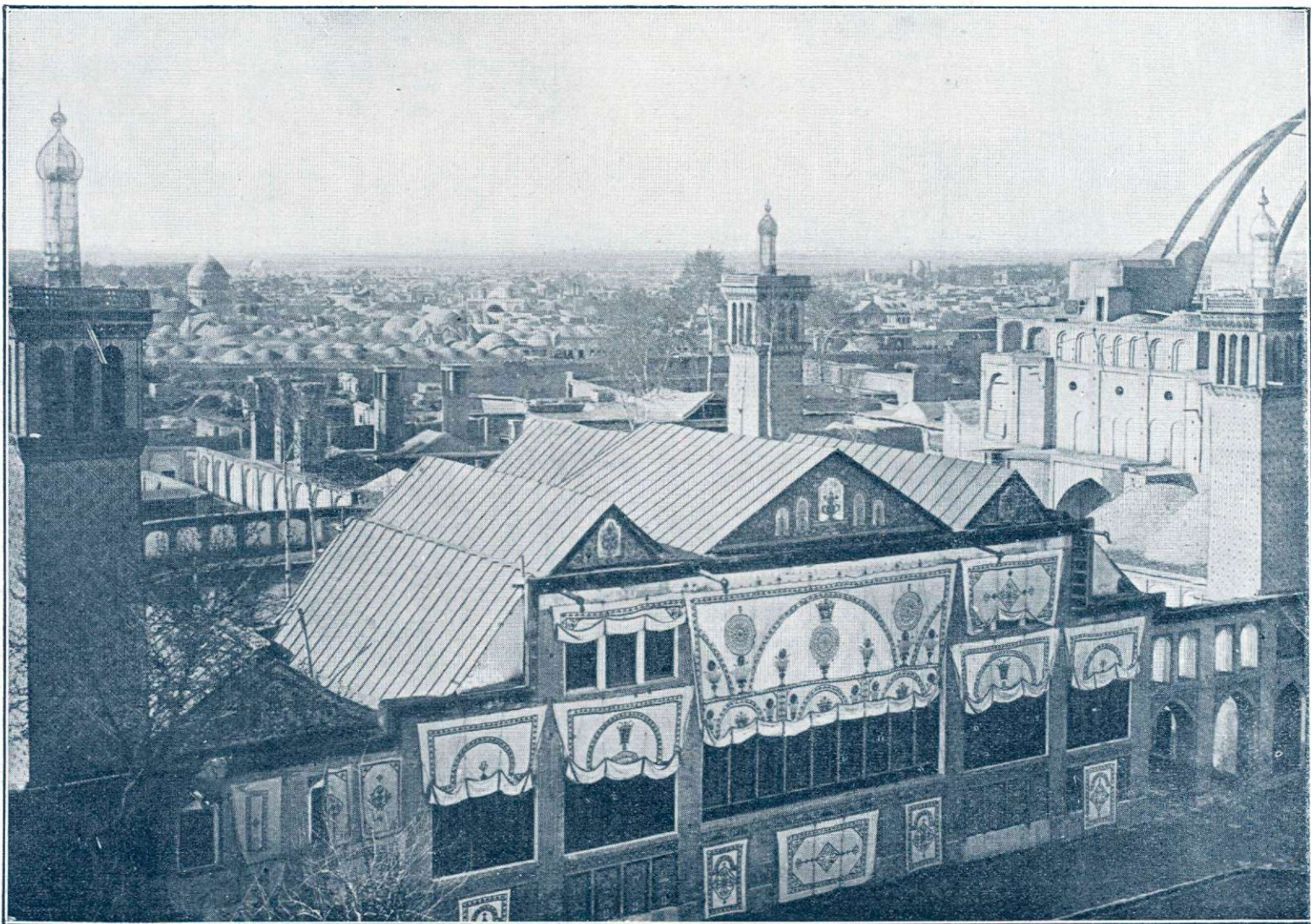
Češka.

Velký slovník naučný, ki ga je izdajal že deset let praški knjigarnar I. Otto, je srečno došel do konca. Vsa ta „Enciklopedija“ obsega 27.789 strani in 139.418 člankov, opremljenih s 4888 slikami in 479 portreti in mapami, tako da se lahko postavi na stran sleherni drugi enciklopediji v jeziku številnejšega naroda, nego je češki narod. Z delom je imelo opraviti 1086 učenjakov. Ta enciklopedija nam služi v dokaz, kaj vse premore podjetnost in vztrajno delo.

○●●●○

Poljska.

K. Ostaszewski-Barański, **Z morawskiej ziemi** (notatki). Lwów 1908. Nakładem drukarni M. Schmitta i spółki pod zarządzeniem I. G. Piotrowskiego. (Vel. 8°, 215 str.) Znani potopisec in zvest ljubitelj Slovencev, dr. K. Ostaszewski-Barański, je s tem svojim zanimivim delom pripomogel med svojimi rojaki znova dokaj k poznanju plodnosne dežele Moravske

POGLED NA TEHERAN

in njenih prebivalcev. Dasi je njegovo delo smatrati, kakor sam pravi, le kot potopisne črtice mimogredočega turista, vendar v njem ni ničesar, kar bi čitatelja dolgočasilo, pač pa se najde marsikaj, česar bi zaman iskal celo po drugih zemljepisnih knjigah. Delo je razdeljeno na osem oddelkov, v katerih sleherni opisuje drugo krajino, toda vsi skupaj tvorijo prijetno celoto. Raditega najde ta lepo natisnjena knjiga gotovo lepo število čitateljev med Poljaki kakor tudi med Slovenci, ki razumejo poljski jezik. Pri tej priliki ne smemo pozabiti, da je ta pisatelj izdal l. 1903. knjigo z naslovom: „Z nad Drawy, Sawy i Soczy“ (zapiski z vycieczki po Styrji, Karyntji, Krainie, Gorycji i Pobrzeżu austr.), v kateri so kaj dobro opisane slovenske razmere. Ker je bil Barański tudi udeležnik shoda slovanskih časnikarjev, zbranih v Ljubljani, smemo torej pričakovati od njega, da še vbodoče ne jenja seznanjati svojih rojakov s Slovenci.

Znamenito delo „**Wiek XIX.**“ Sto lat myśli polskiej — życiorysy, streszczenia i wyjątki pod redakcją Bronisława-Chlekowski, Ignacego Chrzanowskiego, Henryka Gallego, Gabryela Korbuta, Stanisława Krzemińskiego, je izšlo v Krakovu že v četrtem zvezku. Namen tega dela je predstaviti čitatelju poljskega duha iz vsega stoletja, njegovo duševno delovanje ter sploh vse, kar je narod poljski mislil in čutil. Poleg življenjepisov pisateljev, napisanih po najnovejših virih, so pođani tu tudi odlomki iz njihovih del, da ima tako čitatelj pred seboj vso sliko dotičnega pisatelja in človeka. — Sleherni zvezek obsega okoli 500 str. ter velja broširan 4 K 80 v, lepo vezan pa 6 K 50 v.

Ruska.

VI. Semenov: „**Carica mira**“, roman fantazii. Izd. tov. Volf. S. Pet. 1908. Cena 75 kop. — Čudno naključje! Veliki uspeh, ki ga je v najnovejšem času doseglo zrakoplovstvo, je bil povod, da sta dva zelo nadarjena pisatelja, angleški H. G. Wells in ruski VI. Semenov, spisala večja romana skoraj enake vsebine. Anglež Wells ga je imenoval „The War in the Air“ in Semenov „Carica mira“. V angleškem romanu zmaga „rumeno pleme“, v ruskem pa Nemci. — Kakor že v prejšnjih svojih romanih „Boj pri Cušimě“ in „Rasplata“ je tudi v svojem najnovejšem spisu Semenov pokazal izredno domišljijo in nadarjenost. Dejanje najnovejšega Semenovega romana se večidel vrši na Angleškem. L. 190*. pride k britanskemu vojnemu ministrstvu v Londonu pomorski kapitan Gardston proseč, da se mu izposluje avdiencia pri kralju v zelo važni zadevi. Angleški kralj kapitana sprejme v avdijenci v windsorskem drevoredu. Vsled te avdiјence sme kapitan h kralju priti vsak čas, celo tudi ponoči. Nedolgo potem so začeli v neki skriti dolini poizkušati zrakoplove, pozneje so pa priprave za zrakoplovno eskadro premestili na neobljuden otok v Indijskem oceanu. Kapitan Gardston je namreč slučajno izumil nov tip zrakoplova, ki se more s svojo tajinstveno gonilno silo — z „generatorjem“ — dvigati in plavati v zraku cele mesece ter se giblje s hitrostjo 30 metrov v sekundi. V takem zrakoplovu so mogli shraniti cele zaloge bomb in drugih razstreliv in ker so ti novi zrakoplovi bili po svoji hitrosti takorekoč povsod pri-

čujoči, bili so vsled tega tudi vsemogoči. Ako se n. pr. na Japonskem zgodi kaj sumljivega, je zrakoplovna eskadra v petih urah z Angleške na otokih vzhodnega solnca in vzame vso Japonsko v strah. Ko je bilo zrakoplovno brodovje dovršeno, naznanili so to zastopnikom vseh držav pri angleškem dvoru v posebni noti, v kateri izjavljajo med drugimi: „Mi, Eduard VII., kralj velike Britanije, vladarice morja, in odslej vladarice zračnega oceana in carice sveta itd., itd., naznanjamo vsem narodom na svetu svojo voljo: naj se nemudoma odpravijo pomorske ladje in razpuste armade. Po milosti božji smo dobili v roke orožje, katerega ne more uničiti nobena sila, nobena organizacija, in to orožje hočemo rabiti le v blagor vsega sveta. Vsak narod naj živi mirno na svojem ozemlju ter skrbi le za svoje koristi. Nastal je čas, da se moč zamenja s plugom. Ako bode vsak narod v miru skrbel le za svoj blagor, bode vladalo kraljestvo božje na zemlji.“ Isti dan, ko se je ta volja angleškega kralja naznanila vsem diplomatom pri angleškem dvoru, so se pojavili nad stolnimi mesti vseh velikih držav oddelki zrakoplovne armade. Kadar se je dvignil upor, sledila je na mestu kazen nepokornežev. Svet se je bil pokoril in na zemlji je nastal zlati vek. Vsi narodi so morali plačevati Eduardu VII. stroške za vzdrževanje in popraviljanje zrakoplovne armade. Angleška je odslej stala na vrhuncu slave in moči, postala je „carica mira“ (kraljica sveta). Vsi drugi vladarji so bili le upravitelji svojih držav, zakone je diktirala Angleška. To je bilo povod, da se je polagoma razvijala agitacija zoper britansko vsemogočnost. Tisoči in stotisoči milijonov knjižic in razglasov so se razširili po svetu, v katerih se je razglašalo, da Angleška krati pravice narodov; prirejali so se shodi, sklepale resolucije. Ker Angleška ni hotela odjenjati, so nastali velikanski upori. Prvi upor se je začel v Franciji, ki je prva nastopila v obrambo „človeških pravic“. A kmalu so Angleži spoznali, da na čelu vseh uporov stoji nemški cesar in da je sovražnikom „carice mira“ znana skrivnost „generatorja“. Cele trume revolucionarjev so se skrivale pod zemljo v rudokopih in izdelovale sovražno zrakoplovno armado. Ko so bile vse priprave dovršene, nastal je v zraku grozen boj dveh zrakoplovnih armad: nemške in angleške. Angleži so bili popolnoma poraženi, ker so imeli samo bombe, njihovi sovražniki pa celo zrakoplovno topništvo. Da so Angleži mogli metati bombe na sovražnika, so morali biti vsaj za trenutek naravnost nad sovražnikom, dočim so mogli sovražniki od daleč streljati v vseh smeréh. — V romanu se nahaja tudi nekaj romantičnega gradiva, katerega glavna junakinja je demonična ženska z zlatimi lasmi in zelenimi očmi, Angležinja, ki se je omožila z pruskim grofom; ko jo je nemški cesar kot ovaduhinjo poslal v Anglijo, je izvedel s pomočjo hipnotizma od svojega sorodnika skrivnost „generatorja“ angleških zrakoplovov. V zrakoplovni bitki pa pade, ko se njen zrakoplov sreča z zrakoplovom nje-

nega sovražnika. Romantično pripovedovanje je precej banalno, ali vsebina je zelo zanimivo in duhovito izvedena ter tuptam sili čitatelja k premišljevanju.

Fr. Štingl.

059650

Laška.

Giusto Butignoni: **Nella Santa Russia.** Appunti presi da un notiziario di viaggio. Con numerose illustrazioni. Udine. Tipografia del patronato. 1909. Strani 443. Cena 4 krone. — Katoliški duhovnik, katet na neki srednji šoli v Trstu, je porabil nekaj

SLIKE IZ PERZIJE: GODBA

prostih tednov lanskih počitnic, da je naredil izlet na Rusko in opisuje v gori navedeni knjigi svoje potovanje. Ruskih potopisov imamo mnogo, toda od neslovanskega katoliškega duhovnika iz novejšega časa menda nobenega drugega. V tem tiči zanimivost knjige. Pisatelj opisuje samo Krakov, Varšavo, Moskvo in St. Petersburg in vožnjo po železnici med temi mesti. Potoval je brez znanja jezika in z Bedekerjem v roki in o ruskih razmerah je imel poprej le malo pojmov. Razume se torej, da je imel na poti marsikakšno neprijetnost in zadrego, katero opisuje s svežim

humorjem. Seveda pri takih razmerah ni mogel potovanja tako izkoristiti, kakor bi ga, ako bi razumel jezik in poznal položaj in imel na razpolago več časa. Priznati se pa mora, da je dobro opazoval in njegove sodbe so domalega vedno dobro zadete. Novega nam sicer ne podaja ničesar, vendar je pre-

ODSTAVLJENI ŠAH

gledno sestavil in opisal, kar je videl in njegova knjiga bo dobrodošla marsikomu, ki želi bliže spoznati ruske stolice. S sabo na popotovanje je vzel nekaj zdravih nazorov, na podlagi katerih opisuje in presoja trezno in jasno. Predsodkov za ali proti Rusiji nima nobenih, rezultat njegovega opazovanja pa potrjuje že znane splošne sodbe o Rusiji. Semtertje se mu prigodi kakšna pomota. Tako n. pr. gre v Varšavi v uniatsko cerkev, najde tam popa in se prične ž njim razgovarjati, pop ga pa takoj zapusti in neuljudno zbeži. Pisatelj ni vedel, da se cerkev samo še imenuje uniatska, v resnici je pa sedaj pravoslavna in je zadel na pravoslavnega popa. Ker je v Varšavi napetost med katoliško in pravoslavno duhovščino tako ostra, je pop v pisatelju slutil najbrže kakšnega skrivnega agenta rimskega papeža ali Bog vedi kaj.

Splošno pa lahko knjigo v resnici priporočamo vsem katoličanom, katere zanima sveta Rusija.

Dr. L. L.

059650

Angleška.

Racial problems in Hungary, By Scotus Viator, Author of „The future of Austria-Hungary“. With illustrations and a map. London. Archibald Constable and Co. L. T. D. 1908. Pag. XXVIII + 450. Price 16 net. — Že pred nekoliko meseci so slovaški listi naznanili, da znani angleški pisatelj, zgodovinar in politik B. W. Seton-Watson (pseudonim Scotus Viator) piše obširno knjigo o Slovaki. Knjiga je vobče presenetila po svoji krasni opremljenosti, bogati, temeljiti in resnični vsebini. Delo obsega tri predgovore,

21 poglavij, 19 prilog, bibliografijo in indeks, 42 ilustracij in narodopisni zemljevid Ogrske. Ilustracije iz življenja Slovakov so zares umetniška dela. Čitatelj tu najde podobo Andreja Kmeta Hlinka, Juriga, Svetozara Hurbana Vajanskega, Štura, Kollárja i. dr. Delo je zgodovinsko-retrospektivno, aktualno in obsega pravo sliko sedanjega položaja Slovakov in hkrati perspektive v bodočnost. — Pisatelj, ki je že izdal knjigo: „The future of Austria-Hungary“ (knjiga je bila prevedena v nemščino od prof. K. Bröckhausena na Dunaju in je vzbudila mnogo šuma, hvale in kritike), piše v predgovoru najprej o vzrokih, ki so ga napotili k temu, da se je potegnil za nemažarske narodnosti na Ogrskem. Izpočetka je nameraval spisati zgodovino Avstro-Ogrske od dunajskega kongresa (l. 1814—1815), začevši do najnovejše dobe. A kmalu je spoznal, da brez temeljitega proučevanja narodnostnega vprašanja na Ogrskem ni mogoče pisati o zgodovini sedanjega političnega položaja in bodočnosti avstro-ogrske države. Pisatelj se je pri proučevanju avstrijskega narodnostnega vprašanja prepričal, da je narodnostno vprašanje

AHMED MIRZA
novi perzijski šah

Cislajtanije lažje in manj važno nego na Ogrskem. Viatorjeva knjiga se zato peča natančneje s Slovaki, ker je njihova usoda in borba za narodnost tipična za druge narode. Položaj Slovakov more biti zgled drugim nemažarskim narodnostim na Ogrskem, ki trpe največjo krivico ter zaslužijo pomoč in usmiljenje. Dalje pisatelj v predgovoru piše, da knjiga ni spisana

iz sovraštva do Mažarov. Namen pisateljev je bil predvsem, da opozori Angleže, da naj s svojimi simpatijami do sedanjega sistema mažarske vlade ne pomagajo uničevati avstro-ogrske monarhije; pisatelj hoče dokazati, da je mažarska svoboda bajka za vse ljudi, izvzemši Mažare same. Po uvodu piše avtor o stari zgodovini Slovakov, kratko in jasno riše reformacijo in nagli razvoj mažarske narodnosti. V 4. poglavju piše o slovaški književnosti in navaja nekoliko pesmi Kollárjevih v angleškem prevodu. Temeljito opisuje mažarizacijo Slovakov; najbolj bode čitatelja zanimala politična in književna zgodovina Slovakov od l. 1847. do l. 1908. Opisuje se tu boj prvih slovaških voditeljev za svobodo naroda in razvoj slovaškega jezika. Istotako zanimiva so poglavja o šolah, o preganjanju slovaških dijakov radi „panslavizma“ in o svobodi, pravzaprav nesvobodi tiska. Pisatelj pretresa vzroke konfiskacij in tiskovnih pravn, navaja statistične podatke, sodnijske listine, izreke sodnikov itd. Vrednost dela povečujejo posebni članki o slovaški

narodni umetnosti od Dušana Jurkoviča, o narodnem pesništvu od Hurbana Vajanskega in študijo o slovaških narodnih pesmih od Milana Licharda in dr. Kolíseka. — Scotus Viator je spretno in temeljito dokazal v tej knjigi svojo tezo, da so Mažari po svoji netolerantnosti in naravnost neumnem preganjanju nemažarskih narodnosti zaigrali simpatije vse Evrope ter si sami kopljejo grob. Mažari se večkrat pritožujejo da se o njihovih zadevah v Evropi pristransko piše, ker njihovega jezika v zahodnih krajih nihče ne razume in se vse informacije o njih zajemajo iz nemških virov. Še bolj opravičena je pritožba Slovakov in Rumuncev, katerih jezik in narodnost Mažari zatirajo, da Evropa o njihovem zatiranju ničesar ne ve. Viatorjeva knjiga, ki je spisana v svetovnem angleškem jeziku, ima veliko literarno in umetniško vrednost in bo gotovo povsod vzbujala ljubezen in sočutje do naroda, ki je bil dozdej od vsega sveta zapuščen. — Knjiga bode v kratkem izšla tudi v češkem in nemškem prevodu.

J. Štingl.

To in ono.

Platon Kostecki. Nedavno je umrl časnikar in pesnik Platon Kostecki, Poljak in Rusin v eni osebi, mož, ki je enako ljubil obe domovini. Kostecki je bil pesnik ki je svoj politični „credo“ izrazil v pesmi pod naslovom „Nasza molytwa“ s temi-le besedami:

„Wo imia Otca i Syna,
To nasza molytwa,
Jako Trojca, tak jedyna
Polszcza, Ruś i Lytwa.“

Porodil se je 2. julija l. 1832. pod Samborom kot sin rusinskega grško-katoliškega župnika. Gimnazijo je študiral v Sanoku, Somboru in Przemyslu in tri leta študiral v Lvovu pravoznanstvo; potem se je posvetil časnikarstvu. L. 1854. in 1855. je bil urednik rusinskega lista „Zarja Halycka“ in potem je bil član uredništva listov: „Dziennik Litewski“ — „Przegląd Powszechny“ — „Dziennik Polski“. L. 1869. je prevzel uredništvo „Gazete Narodowe“ in jo je uredoval do svoje smrti, torej 46 let. Radi članka, v katerem je zahteval učni poljski jezik na vseučilišču, je bil obsojen na dva meseca zapora. L. 1888. so njegovi čestilci obhajali tridesetletnico njegove časnikarske delavnosti, lani pa petinštiridesetletnico. Pesmi je Kostecki pisal v poljskem in rusinskem jeziku. Njegovi najboljši spisi so: „Pamięci Stanisława Moniuszki“. — „V zolotyj jubilej Josyfu Hnatu Kraszewskemu mnohaja leta“ — „W dwóchsetnąrocznicę odsieczy Wiednia“ in dr. L. 1881. je Kostecki dobil častno nagrado na Španskem za pesem, zloženo na čast Calderonu pod naslovom: „Na cześć Don Pedra Kalderona de la Barca“.

K. B. Venig. V Peterburgu je umrl sloviti profesor zgodovinske slikarske umetnosti Karel Bogdanovič Venig. Umrli je bil eden najbolj nadarjenih predstavitev takozvane „stare akademije“, ki je ob svojem času vzgojila veliko odličnih umetnikov. K. B. Venig se je porodil l. 1830. v Reveli. Slikarsko nadarjenost je kazal že v zgodnji mladosti, tako da je bil kot 14leten deček sprejet v akademijo umetnosti in v 22. letu je dobil prvo nagrado za sliko „Agar s

Ismailom v pustyně“. Potem se je po navadi ruskih umetnikov podal v Rim, kjer je proučeval renesančno epoho italjske slikarske umetnosti. L. 1862. je bil za sliko „Angelj vozvješčajut gibelj gorodu Sodomu“ imenovan za profesorja zgodovinske slikarske umetnosti na peterburški slikarski aka-

ŠAHOVA TELESNA STRAŽA

demiji; v tej službi je ostal do svoje smrti. Izmed njegovih imenitnih del še imenujemo: „Joann Groznyj i jeho mamka“, „Poslednja minuty Grigorja Otrenjeva“, „Russkaja děvushka“, „Bojarynja.“ Zadnje Venigovo delo je „Sokrat u Alkibiada“.

Vasilij Mihajlovič Mihejev. Prezgodaj, šele v 49. letu je umrl znani ruski pisatelj in časnikar Vasilij Mihajlovič Mihejev, avtor prekrasne povesti „Otrok-mučenik“ in mnogih drugih povesti, romanov, dram in pesmi. Mihejev je rodom „sibirjak“; porodil se je l. 1859. v Irkutsku in je preživel svojo mladost v Sibiriji. Na literarnem polju je začel delovati v osemdesetih letih, sodelujoč pri irkutskem „Vostočnem Obozreniu“, kjer je objavljajal svoje lirične pesmi. Te pesmi so bile izdane l. 1884. v posebni zbirki pod naslovom „Pěsmi Sibirii“. L. 1880. je izšla izvirna drama iz sibirskega življenja izpod peresa V. M. Mihejeva pod naslovom „Po horošej verevočkě“. L. 1898. je umrl izdal zbornik povesti in romanov iz istega življenja in po tej knjigi se je nadarjeni sibirjak namah prikupil ruskim čitateljem. Ta uspeh je Mihejeva tako navdušil, da je hitro zaporedoma izdal še več povesti, romanov in dram. Njegove drame nimajo posebne umetniške vrednosti, a vendar so se dolgo predstavljale na manjših odrih. V zadnjih letih se je Mihejev preselil v Jaroslav ter je prevzel uredništvo lista „Sěvernij Kraj“, ki je zelo dobro uspeval navzlic vsem težavam. — Kot leposlovec se je Mihejev odlikoval po nadarjenosti, izvirnosti in dobrem literarnem okusu.

Vladimir Ljudvikovič Dėdlov (Kign). V Rogačevu je bil za skrivnostnih okolišnosti umorjen znani ruski leposlovec V. L. Kign, ki je bil ruskim čitateljem bolj znan pod psevdonimom Dėdlov. Dėdlov je pisatelj z dobro literarno preteklostjo. Porodil se je l. 1856. in je začel pisati že kot dijak na peterburški univerzi. Dovršivši vseučilišče, se je posvetil časnikarstvu. Svoje povesti je objavljajal v „Nabljudatelju“, „Ruskem Věstniku“, „Pčěle“, „Severu“, „Nivi“ i. dr. V osemdesetih letih je Dėdlov mnogo potoval in svoje vtise je spisal v proizvodih: „Priključenija i vpečatljenija v Italii i v Egiptě“, „Franko-russkija vpečatljenija“ in dr. Mnogo gradiva za literarne proizvode mu je tudi ponudila njegova služba v orenburškem uradu za izseljence l. 1890. Takrat je izdal obširno knjigo pod naslovom „Pereselenci i novija mčsta“. Večji del Dėdlovih spisov je izšlo v samostalnih zbirkah:

„My“, „Livičeskie razskazy“, „Prosto razskazy“ i. dr. V zadnjih letih je Dėdlov manj pisal, ker ga je radikalna ruska kritika prezirala in napadala radi njegovega konservativnega mišljenja. Ob času rusko-japonske vojske je bil Dėdlov marljiv dopisnik z bojišča. Svoje zanimive izkušnje je spisal lani pod naslovom „Štatskie na vojně“. Fr. Št.

0960

Nāše slike.

Fotografiji dveh plastičnih del slovenskih prinašamo v današnji številki: Relief Boga Očeta z nagrobnega spomenika od Progarja in Srca Jezusovega od Ropreta. — Jutro ob steni Triglava (str. 365) je posneto po krasni fotografiji Gregorčevi. Težke megle se vlečejo ob skalnih zidinah, a že prodira vanje jutranji žar, ki jih bo razpršil, da se pokaže spodaj veličastna pokrajina. — Ljubek, idiličen kot pa se nam kaže ob izvirku Kamniške Bistrice (str. 369). — Vila Borghese s krasnim parkom je priljubljeno izprehajališče Rimljanov. Ena najlepših točk je ob klasičnem templju, ki sanjavo stoji nad majhnim jezercem (str. 350). — Anthonis van Dyck, slavni učenec Rubensov in eden prvih Nizozemcev, je na angleškem dvoru, povabljen od Karola I., slikal veliko število portretov, od katerih so zlasti znane slike kraljevih otrok (str. 341).

Revoluciji v Perziji smo v tej številki posvetili več podob. Nacionalisti, ki hočejo ustavo, so se dvignili proti šahu Muhamedu Ali in so ga po krvavem boju premagali in odstranili. Za vladarja so oklicali mladoletnega princa Ahmeda Mirza, za katerega bo pa moral, dokler ne doraste, vladati kak uradnik, ki bo nacionalistom všeč. V teh bojih so vstaši bombardirali glavno mesto Teheran, po ulicah je divjal vroč boj. Rusi so hoteli braniti starega šaha, ki je pribežal v rusko poslaništvo. Uspeh te revolucije bo najbrže tudi ta, da se bodo hoteli Perzijani otresti ruskega in angleškega vpliva, ki sta jako rastla zadnja leta.

PERZIJSKI REVOLUCIONARJI